

Водич за граѓанско учество

во

развојот на локалната културна политика
во европските градови

Жорди Паскал и Руиз_автор

Сањин Драгојевиќ_автор

Филип Диташмир_вовед

Интерартс_Барселона

Екумест здружение_Букурешт

Европска фондација за култура_Амстердам

Мултимедиа_Скопје

Импресум

© 2007, Jordi Pascual i Ruiz, Sanjin Dragojević, Philip Dietachmair, Eruopean Cultural Foundation, Interarts Foundation, ECUMEST Asociacion

Предговор: Корина Шутеу

Уредник: Ханелое Веда_Европска фондација за култура

Уредник за македонското издание: Виолета Симјановска_ЦИУ Мултимедиа, Скопје

Продукција: Штефанија Ферхедау_ ECUMEST Asociacion

Превод од англиски јазика: Мимоза Гугуловска; Лектура: Сузана Стојковска

Дизајн и корица: Јоана Немеш; Печат: Сито печат, Скопје; Тираж: 1000 примероци

Сите права се задржани. Ниту еден дел од овој материјал заштитен со ова авторско право не може да биде препечатен или употребен во ниту една форма или сретство, електронско или механичко, вклучувајќи го и фотокопирањето, снимањето или со било кој систем за сочувување, без писмена дозвола од сопствениците на авторските права.

Овој документ ги одразува погледите само на авторите. Ниту Европската комисија, ниту организациите кои го спроведуваат овој проект не се одговорни за ниту една употреба којашто може да произлезе од содржаните информации во него.

Поддржувачи

Овој проект е финансиран со поддршка на Европската комисија од буџетската линија: Мерки во интерес на граѓанското општество.

Education and Culture

European cultural foundation

5, Jan van Goyenkade 1075, HN Amsterdam
The Netherlands_www.eurocult.org

9-11, Selari Str. (Curtea sticlarilor)
030068 Bucharest
Romania_www.ecumest.ro

272, Carrer Mallorca, 9th floor, 08037
Barcelone, Spain_www.interarts.net

95, Avenue du Diamant, B-1030 Brussels,
Belgium_www.seetv-exchanges.com

Даме Груев 5-6/6, 1000 Скопје
www.multimedia.org.mk

Печатењето на оваа книга делумно е поддржано од **Амбасадата на САД**. Мислењата, откријата, или препораките изнесени овде се на авторите и не ги изразуваат оние на Стејт Департментот на САД.

Водич за граѓанско учество

во

развојот на локалната културна политика
во европските градови

Жорди Паскал и Руиз_автор

Сањин Драгојевиќ_автор

Филип Диташмир_вовед

Интерартс_Барселона

Екумест здружение_Букурешт

Европска фондација за култура_Амстердам

Мултимедиа_Скопје

2008

Предговор_Корина Шутеу*

Целта на оваа книга е конкретно да утврди кои се оние кои ја создаваат и „тресат“ локалната културна политика во денешна Европа и со тоа да понуди теоретска премиса која дава рамка на идната еволуција на локалната урбана политика - онаа која директно влијае на нивото на учество на поединецот во културата и добросостојбата. Културата, како четврти столб на развојот во однос на човековите права, и урбаниот простор, како место за учество на културата, се само две од клучните прашања разгледани во овој водич.

Меѓутоа, преобликувањето на локалната културна политика и поместувањето од традиционалниот од-горе-кон-доле модел, каде што културните политики во Европа требаше единствено да претставуваат спроведување на просветлената визија на елитистичките администратори, општеството, како и капацитетот на државата да одговори на потребите за култура на граѓаните, сега започна да го добива вниманието кое го заслужува во глобален контекст. И, исто така, бидејќи некогаш пионерската англосаксонска преокупација околу заедниците и нивната активна улога во обликувањето на демократското однесување преку културната еманципација, всушност, стана секојдневие.

Уште повеќе, не толку голем, но навистина силно интелектуално мотивиран круг на експерти ја вложија својата енергија и верба независно да ги поддржуваат и унапредуваат напорите на Советот на Европа и на УНЕСКО за прашањата на односите меѓу локалниот и регионалниот развој и културната политика.

И, всушност, тешко е да се застане настрана и една таква комплексна материја, како граѓанското учество во развојот на локалната културна политика, да се стави во една кохерентна перспектива. Овој водич се должи на оваа ретка можност на остроумните перцепции на мала група на невла-

* Претседател на ЕКУМЕСТ здружението - Букурешт; директор на Романскиот културен институт - Њујорк

дини организации и на поединци, како и на великодушната финансиска поддршка на ЕУ.

Важноста на водичот за проценување и разбирање на овој комплексен феномен - преку понудување на средства за разбирање на минатите процеси за да се зајакнат идните - како и нивно идно легитимизирање, ќе биде откриена со време.

Културата и Градот_Виолета Симјановска*

Градската култура е печат, уникатна колекција на посебности, ресурси, вештини и пристапи кои го прават еден град посебен и различен од другите. Културата во еден град може да биде главен столб за подобрување на квалитетот на животот на своите граѓани, како и на оние кои го посетуваат тој град.

Секој човек има нешто со што може да контрибуира во културниот развој на својот град. Тоа се различноста, вештините, идеите на заедниците кои можат еден град да го направат интересен и место каде луѓето сакаат да живеат, да работат и да го посетуваат. Културата, во нејзиниот најширок контекст, и разбрана како „начин на живеење“, сите нè допира во нашиот секојдневен живот и може да направи голема разлика за нашата иднина. Таа може да направи сигнификантна контрибуција во остварувањето на целите на градот. Таа може да има придонес во економијата, вработувањето, здравјето, образованието, околината, транспортот итн.

Светското искуство покажува дека културата сè повеќе и повеќе станува многу важен контрибутор во ревитализацијата на градовите. Успешните градови имаат богата и различна културна понуда која, пак, го подобрува квалитетот на живеењето и ги прави градовите маркантни, привлечни и посакувани места за живеење, работа и посета. Големиот ранг на сектори, кои спаѓаат во доменот на културата, како што се: уметноста, културното наследство, спортот, забавата, средината, туризмот, природните богатства, креативните индустрии, ги креираат значајните одлики кои, пак, влијаат врз успешноста на еден современ град. Ниеден од овие сегменти не може да се анализира како изолиран „остров“, но нивното заедничко влијание е навистина многу јако.

Културните активности се основни човекови и развојни потреби. Тоа е и препознаено во членот 27 на Универзалната декларација за човековите права кој гласи: „Секој има право слободно да учествува во културниот живот на заедницата, да ужива во уметноста и да споделува во научните достигнувања и придобивките“.

* Директор на ЦИУ Мултимедиа и иницијатор на програмата за креирање на Локалните културни политики во Република Македонија

Активностите во областа на културата го потенцираат и го охрабруваат чувството на припадност, чувството на сигурност и на гордост. Тие се основна алатка за покажување на идентитетите и различностите и помагаат во развојот на социјалната инклузија во едно општество и тоа преку: достапност и толерантност.

Активностите во културата очигледно е дека прават придвижување во едно општество, но важноста од искусување на овие активности и тоа во смисла на уживање и на забава не смеат да се забораваат. Тие се основниот клуч за квалитетот на нашите животи.

Во развојот на градовите важно е да се препознае, исто така, дека постојат посебни предизвици особено во однос на разликите што постојат во едно општество. Секој град треба да ги охрабри своите граѓани да земат про-активна улога во културните активности. Само тогаш капацитетите на индивидуалците ќе играат активна улога во општеството и во исто време придонесот на поединците ќе биде максимизиран.

Социјалната кохезија и долгорочната економска одржливост можат, исто така, да се подобрат преку културните активности и тоа преку промовирање на формално и неформално образование. Учесството во културата, преку овие активности, овозможува збогатување и зајакнување на вештините кои, пак, можат да играат голема улога во вработувањата и во квалификациите за истата. Тоа се добива преку развивање на креативно размислување и давање можност за надградба на сопственото образование. Исто така, можат да влијаат на генералното ниво на образование, адаптирајќи се кон новите технологии и потпирајќи се кон институциите кои се базираат на знаење.

Развивањето на вештините, особено на целната група која работи во културниот сектор, може да придонесе за јакнење на културните институции и културните продукти. Развиената инфраструктура во културата може да биде еден од главните фактори за привлекување и на надворешни инвестиции.

Градовите мора да научат да го комуницираат имиџот и идентитетот кој е изграден врз нивната уникатна понуда и треба да научат да ја промовираат желбата за трансформација во успешен економски и културен центар.

Со подобрување на квалитетот на животот преку развојот на културата, секој град може да стане поинспиративно и покреативно место кое ќе ги збогати, задоволи, задржи своите граѓани, а ќе привлече и иновативни и талентирани луѓе.

Токму овој водич е, можеби, првиот чекор кон спознавањето на улогата на културата во процесот на планирање на секој град во Република Македонија и користење на нејзините потенцијали за развој.

За проектот „Локални културни политики во Република Македонија“ – Катерина Мојанчевска*

Концептот на „креативни градови“, актуелен во теоријата и анализата на културата и равојот на градовите, се чини антипод на сликата на градовите во Македонија кои низ истоштувачката транзиција ги загубија ентузијазмот и духот на културното живеење. Што можеме и треба да сториме како граѓани?

Проектот *Стратегији за локален културен развој* е идеја која респондира на овој предизвик. Со него пет општини во Македонија: Дебар, Ресен, Пробиштип, Струмица и Неготино, со финансиска помош од Европската фондација за култура и делумно со грант на Амбасадата на САД во Скопје, ја имаат можноста критички да се осврнат кон претпоставките за креативни градови и да ги доближат своите места до визијата за градовите во кои сакаме да живееме.

При изборот на општините ЦИУ Мултимедиа се водеше од идејата да обезбеди коректна застапеност на сите региони во Македонија, да вклучи општини кои се различни според големината, етничкиот состав на населението, основата на економскиот развој, а истовремено се дел од регионалните и европските програми за поддршка и развој. Најважно, избраните беа силно мотивирани за вклучување во проектот.

Тимовите од општините се составени од членови на администрацијата, членови на невладини организации, локални културни институции, уметници, сите институционално и индивидуално одговорни за организацијата на културниот живот на општината.

Програмата е спој на теоретски модели и практични искуства од процесите на креирање на локалните културни политики во европските градови

* Програм координатор во ЦИУ Мултимедиа

и балканскиот регион, кои низ истражување на потребите на населението и експертска поддршка треба да ги синтетизираат локалните ресурси (институции, уметници, невладини организации, јавен простор, граѓани) и креативноста во создавање на јасна и сеопфатна стратегија за културен развој на општината. Структурно, низ пет работилници, учесниците ја запознаа законската рамка на организирање на културниот живот на локално ниво; се запознаа со моделите на локалната културна политика; ги истражуваа локалните ресурси, бариерите и слабостите во општините во контекст на културата; ги истражуваа потребите и аспирациите на граѓаните, идеите на „градските татковци“, што е основата за креирање на стратегиите за културниот развој на општините.

Низ формални дискусии и неформални дружења се разменуваа идеи, се даваа сугестии, се разгледуваа можностите за меѓусебна соработка. Претставувањето на документите пред јавноста е следниот предизвик, но не и најголемиот. Имплементацијата е најтешкиот, но и „најслаткиот“ дел од процесот. Одговорноста кон граѓаните е преголема!

Содржина

15-24

Вовед од Филип Диташмир_Европска фондација за култура

25-93

ДЕЛ I: За граѓанското учество во развојот на локалната културна политика во европските градови_Жорди Паскал и Руиз

95-137

ДЕЛ II: Како да се креира партиципативна (урбана) културна политика_Сањин Драгојевиќ

138-139

Одбрана библиографија

Вовед_Филип Диташмир*

Создавањето на проактивно, одговорно граѓанство и развивањето на граѓанското учество во креирањето на европската политика најлесно се активира на локално ниво. Политиките кои се развивани и спроведени на локално ниво ги засегнуваат непосредните животни услови на европските граѓани. Локалната јавна администрација и политичарите кои носат одлуки соработуваат тесно со граѓаните, почесто се во контакт и се подостапни за нив. Односот на просечниот европски граѓанин со градоначалникот на неговиот/нејзиниот град поверојатно е дека е непосреден и директен отколку со претставник на една институција на ЕУ во Брисел. Имено, граѓаните го чувствуваат влијанието на политиките на ЕУ најдиректно, всушност, на кој било стандард поставен на европско ниво, кога тој го засегнува индивидуалниот начин на живеење во нивните градови и општини. Припадноста кон Европа, како и развивањето на однос на одредена „лична сопственост“ кон Европската унија, како заедничка политика на своите граѓани треба прво и најважно да започне блиску до нашите срца и умови - следствено, носењето на одлуките да биде на локално ниво.

Живописен, разновиден и инспиративен културен живот до кој граѓаните од сите локални заедници и супкултури имаат пристап и со кој може да се поврзат, сочинува значителен дел од општественото ткиво кое ги одредува функционирањето и привлечноста на животната околина на една област, како и квалитетот на животот кое едно место го нуди. Што е она што го прави еден поединец *граѓанин* (или не) на еден одреден град или место, во голема мерка е детерминирано од културните аспекти. Посебните култури на заедниците во кои сме родени, пораснати и образовани, како и локалните култури на местото во кои живеевме тогаш, но и во кои живееме сега, ја обликуваат нашата перцепција како да бидеме одговорен граѓанин на едно место. Така, ние го култивираме локалниот животен стил, учествуваме во локалниот културен живот и придонесуваме за локалниот културен модел од кој е создаден нашиот роден град. Дали нашите локални заедници во кои живееме се отворени или затворени, здодевни или инспиративни,

* Филип Диташмир е програм менаџер во Европската фондација за култура

живи или на изумирање, задоволувачки или разочарувачки и, последно, но не и неважно, богати или сиромашни, исто така, зависи од тоа како градот или местото им пристапува на прашањата од сферата на културата и како ги зацртува своите политики. Европските граѓани треба да имаат фундаментални „лични причини“ да учествуваат во локалното носење на културната политика. Истовремено, креаторите на политиката треба да ги поттикнат и да го чуваат граѓанското учество во развојот на културната политика за да може непречено да се негува „културната арена како круцијална компонента на демократскиот живот, паралелен со формалните структури и институции, како што е парламентот“¹.

Аспектот на различност во мотото на ЕУ „Единство преку различност“ е цврсто вкоренет во широк низ на локални културни заедници ширум Европа. Одржувањето, развивањето и меѓусебното поврзување на овие културни различности на локално ниво се социо-политички предизвици од голема важност за интегрирањето на Европската унија и на идното проширување. Негувањето на локалните културни различности и комуницирањето на нивните специфичности на сите сегашни и идни граѓани на ЕУ на еден инспиративен начин е есенцијална алатка за промовирање на нивното чувство на припаѓање на европскиот проект. За возврат, тоа може да ја зголеми социјалната кохезија меѓу граѓаните на ЕУ. Исто така, може да придонесе за подобро справување со сегашните интегративни предизвици, преку замена на насоката која е повеќе политичка од онаа која е повеќе граѓански ориентирана. Подобрувајќи ја индивидуалната перцепција од заедно споделените европски култури, како и придобивките од заедничките вредности базирани на нив може, исто така, да ја неутрализираат сегашната граѓанска резервираност кон „другите“ и непознати култури кои се дел од минатите и идни патишта на проширувања на Унијата.

Европските градови се „оранжерии“ на културни ресурси, но, исто така, и ја формираат основата за предизвиците кои ги следат локалните различности на оригиналните имигрирани културни заедници кои живеат во нив.

¹ Francois Matarasso, *Many Voices*. Важноста од културна различност во демократското општество, Говор за културна различност и европска културна политика, Вара, Шведска, 2006; <http://homepage.mac.com/matarasso> www.policiesforculture.org

Поради тоа градовите мора да посветат посебно внимание на развојот на локалните културни политики. Тие се местата кои го имаат целиот потенцијал да повлечат инспиративен микс на локални културни специфичности и да ги промовираат вредностите на Европската унија на начин кој има директен смисол за нивните граѓани. И уште повеќе, градовите имаат креативен потенцијал, тие се изворот на моќта на креативната конкурентност на Европската унија на глобално ниво. Значителните економски, социјални и културни предности кои граѓанската креативност ги носи со себе, треба понатаму да се развиваат и внимателно да се чуваат. Тоа понатаму бара создавање на ажурирана рамка на локалната културна политика која ги вклучува сите граѓани засегнати од истата. Градовите може да ги постигнат овие цели преку методи на вклучување, демократски и „партиципативен“ состав на новите културни политики, кои ќе обезбедат јасни значења за сите кои живеат во нив.

Овој водич промовира различни концепти и практични пристапи кон таквото партиципативно објаснување на културните политики и го презема искуството од неколку европски градови на тоа поле.

Граѓанско учество во локалниот развој базиран на културата

Во текот на изминатите 20 години многу градови во западните земји на ЕУ, како и во новите членки на ЕУ и, исто така, и во земјите кандидатки, со зголемен интерес се зафатија да го решаваат прашањето на граѓанското учество во локалниот развој базиран на културата. Во Делот I на овој водич се разгледува терминот *партиципација во културата* чие значење варира од инволвираноста во културата на активистички организации до присуството на одредени локални културни активности од страна на определена публика, или, пак, секојдневната култура која се практикува од жителите на градот. Содржината на овој водич, сепак, се фокусира на про-

цесите на создавањето на културната политика. Водичот покажува како градовите ширум Европа успеаја директно да соработуваат со организираното граѓанско општество и локалните жители во таа смисла. Прашањата кои се разгледани го опфаќаат создавањето на соработка помеѓу градските власти и застапниците на граѓанскиот сектор кои ја претставуваат локалната култура, како и зајакнувањето на дијалогот за културната политика меѓу градот и неговите граѓани како такви.

Жорди Паскал (Jordi Pascual) во неговиот текст во овој водич го зазема ставот дека учеството на граѓанството во објаснувањето, спроведувањето и оценувањето на политиките веќе не е опција, туку карактеристика на напредните демократии. И покрај веќе постоечките недостатоци, граѓанската интеракција и инволвираноста на граѓанското општество во меѓувреме станаа нешто сосема вообичаено во процесот на носење одлуки - особено во западноевропските градови.

Во 1990-те, формулирањето на локалните културни политики на еден „партиципативен начин“, постепено, исто така, стана есенцијална амбиција на граѓанските организации базирани врз културата во новите демократии во централна и источна Европа. Прво, група на силни, независни актери и НВО кои се занимаваа со различни нови области на културната експресија започнаа да создаваат една алтернативна сцена особено вкоренета во урбаното граѓанско општество. Производството на неконвенционална уметност и иновативни креативни пристапи отвори нови тематски области кои овозможија развој на витална културна алтернатива наспроти производството на веќе етаблираните јавни институции. Меѓународните контакти и поддршката, исто како и инволвираноста на силно мотивираните млади генерации на културни активисти им помогнаа на овие невладини организации да станат значајни актери на поинаку кажано не-постоечкиот современ културен живот во градовите на централна и источна Европа.

На ниво на креирање на политики, колапсот на поранешните централизирани системи на владеење, заедно со зголемената демократизација и

административната децентрализација, бараше итно да се реактивира или комплетно да се реорганизира процесот на носење одлуки за културата на локално ниво.

Локалните актери развиваа сè повеќе и повеќе чувство на преземање на работите во свои раце и директно решавање на проблемите на лице место, наместо реферирање на повисоките нивоа на поранешните структури на носење одлуки. И покрај зголемената витална улога која граѓанските здруженија ја играа во обезбедувањето на културните услуги на урбаните заедници, тие често немаа значителен удел во тековните процеси на реформата на културната политика во нивните градови. Одново и одново застарените структури на градската администрација за култура беа преокупирани со справување со тековните кризи во јавно финансираните културни институции кои се под нивна надлежност. Интеграцијата на новите граѓанско ориентираните „играчи“ за реформите на културната политика и позиционирањето на процесите на креирање на одлуките на барањето на локалните граѓани беше еден сосема нов концепт за пост-социјалистичките градски администрации, кои се соочија со одредена одбивност.

Европската фондација за култура, ЕКУМЕСТ здружението и нивните локални партнери во централна и источна Европа спроведуваа програми во изминативе шест години кои се однесуваа токму на овие недостатоци. Иницијативите за *Политики за култура*² им помагаа на локалните културни НВО да создадат комуникациски линкови со властите и да станат инволвирани во процесите на креирање на одлуките на ниво на градот. Проектите ги поврзаа јавните власти, јавно финансираните културни институции, независните културни организации и другите потенцијални застапници (медиумите, приватниот сектор) во процесот на урамнотежување на различните гледишта за прашањата од заеднички интерес во областа на локалниот културен развој.

Истовремено, организациите како што се *Инијерарџис фондацијата*, како и неколку други граѓански здруженија или граѓанско базирани европ-

² www.policiesforculture.org

ски мрежи³ за уметност и култура наголемо собираа, истражуваа и ширеа на терен искуства, главно, од западноевропските градови. Компаративна размена на знаењето од најдобрата практика, како и голема промоција на механизмите за обезбедување на граѓанско учество во креирањето на одлуките на локално ниво за културата, меѓутоа ретко се случуваше на глобално европско ниво (особено меѓу Истокот и Западот).

Додека самиот развој и дневното „одржување“ на пулсирачкиот културен живот сè уште најефикасно се чува од жителите на самите градови, размената на знаењето, како и нагласувањето на важноста на „додадената“ вредност на „партиципативното“ локално креирање на одлуките за културата за Европската унија, треба да биде надополнето со граѓански акции на глобално ниво на Европската заедница. И уште повеќе, размената на знаењето, како и споделувањето на практичното искуство низ ЕУ може понатаму да ги поттикне граѓаните, како и локалните граѓански здруженија да гледаат подалеку од локалните културни сфери на активности и да учествуваат во Европа како таа самата да е културен проект. Токму тоа е причината зошто трите погоре наведени организации го лансираа проектот „Активно граѓанство - локална култура - европски политики“ кој резултираше со „Водич за граѓанско учество во развојот на локалната културна политика за европските градови“.

Проектот собра широк спектар на искуства за „партиципативното“ локално носење на одлуки за културата во градовите од источна и западна Европа. Се анализираа тековните достигнувања во самата област, како и заедничките практични вештини достапни ширум Европа. Содржината на овој водич, базирана на практиката, беше изградена врз резултатите на истражување и собирање на факти во текот на целата 2006 година. Ова истражување беше базирано на снимените искуства на неколку европски градови кои земаа учество во програмите на организациите кои ја издадоа оваа публикација. Како дополнување, резултатите од работниот состанок на кој беа присутни претставници на градот, како и високостручни експер-

³ Мрежа на евро-градови - Eurocities Network (www.eurocities.org), Здружение на европски градови и региони за култура (www.lesrencontres.org), Еврокулт21 проект (www.eurocult21.org) итн.

ти за компаративна анализа или „согледување“ на тековната состојба на европското знаење и практика во областа на граѓанското учество за развој на урбаната културна политика⁴.

Водич за граѓанско учество во развојот на локалната културна политика во европските градови

Овој водич има за цел да ги утврди принципите на граѓанското здружение како сами по себе разбирливи стандардни мерки за сите сегашни и идни процеси на креирање на одлуки за културата во градовите ширум Европа. Во таа насока се обидува да создаде флексибилна методолошка рамка која покажува што треба засегнатите (професионалци од областа на културата - оние кои креираат одлуки - граѓанското општество/граѓаните) различни локални актери да земат предвид при дизајнирањето на новите културни политики во нивните градови, на еден инклузивен и „партиципативен“ начин. Давањето главна улога на локалните културни заедници во еден дијалог за креирање на политики и инволвирањето на сите засегнати граѓански и јавни застапници во дискурсот на развојот на урбаната култура треба да станат стандарден европски принцип за сите градови ширум континентот.

Резултатот од работниот состанок во Барселона покажа дека се применуваат различни пристапи на граѓанско учество во локалното креирање на одлуки за културата во европските градови. Стана очигледно дека локалните култури и традиции, исто така, влијаат на начинот на кој урбаните политики се дизајнираат. Ова ги засега и нивото и тековните начини на граѓанската ангажираност во локалното креирање на одлуките за културата во различните примери на урбана практика вклучени во овој водич.

Следните поглавја се обидуваат да бидат праведни кон различноста на пристапите преку воведување на неколку различни принципи и концепти на граѓанско учество во локалното креирање на одлуки за културата. Целта не е толку да се предложи ригидна и ексклузивна како-да-се-направи

⁴ Текот на состанокот, кој се одржа во септември 2006 во Барселона, како и сите подготвителни материјали презентирани од градските претставници и индивидуалните експерти се достапни на www.policiesforculture.org.

методологија, туку да се *инспирира* читателот да најде решенија кои ќе функционираат во неговиот/нејзиниот специфичен локален контекст.

Овој водич беше создаден за граѓанските здруженија базирани на културата, потоа за професионалците кои работат и во независни и во јавно финансирани културни сфери и посебно за креаторите на политики кои се одговорни за развојот на културната политика кај локалните власти и јавната градска администрација ширум Европа. Уште повеќе, оваа публикација се обраќа на граѓанското општество и на европските градски мрежи кои се занимаваат со културата, сите релевантни ЕУ тела - креатори на политика и, всушност, на сите заинтересирани граѓани на ЕУ.

Водичот се состои од два различни дела. Во првото поглавје се запознаваме со неколку концепти и перцепции за културата и граѓанското учество во современите европски градови. Длабинското поимање на поапстрактните принципи презентирани во првиот дел се есенцијални за да можат предложените практични чекори во вториот дел да станат практика. И двата дела се поткрепени со примери, претставувајќи ги искуствата на некои од градовите каде се вршеа истражувањата, како и предлозите кои се дадоа на експертскиот состанок во Барселона. Тоа би требало на читателот да му овозможи да одреди функционални мерки и реалистични начини на функционирање во сопствената урбана средина.

Во првото поглавје Жорди Паскал воведува одреден број на концепти и прашања кои во моментот го определуваат европскиот дискурс на граѓанско учество во развојот на локалната културна политика. Тие би требало да бидат земени предвид пред да се донесат конкретни мерки за планирање, како што е наведено во вториот дел на овој водич:

Култура и човекови права → Градење на четвртиниот симбол: култура → Справување со локалниот/глобалниот предизвици → Различност во движење → Значење на учеството во носењето на политички → Новиот концепт на граѓанство → Означување и планирање на културата → Индивидуална модернизација

Следствено, Сањин Драгојевиќ предлага серија на понатамошни реализирани мерки и практични прашања кои треба да се земат предвид при создавањето на процесот на партиципативен локален културен развој. Креаторите на одлуките, професионалците од областа на културата и граѓанското општество, кои се вклучени ќе треба да внимаваат на следните есенцијални чекори при преземањето на акција:

*Дијагноза на проблемите и можностите, предностите и недостигањата
 → Дефиниција на главните цели и приоритетите на делување → Дефиниција на клучните „играчи“ → Клучен момент на делување → Момент на напуштање → Означување на културните ресурси → Дали да се преземе развој на стратегиски план или не? → Главните објаснувања и како да се надминат → Основни алатки, инструменти и мерки → Процедури за мониторинг и фазна процена.*

Селектирана листа на предлози за нужни натамошни читања го комплетира овој водич, за да може во целост да се опфати комплексноста и широкиот спектар на прашања кои ќе се отворат кога се разговара за граѓанското учество и развојот на урбаната културна политика.

Теоретските концепти и практичните мерки кои се наведени во овој водич понатаму се придружени и илустрирани со филмски документарец. Во него се дадени примерите и искуствата на културните активисти и локалните креатори на политиката во градовите Барселона, Лил, Загреб и Темисвар и ќе биде прикажан на јавните ТВ сервиси ширум Европа во 2007 година. Овој документарен филм беше продуциран од SEE TV Exchanges од Брисел.

25-93

За граѓанското учество во развојот на локалната културна политика во европските градови_Жорди Паскал и Руиз*

* Жорди Паскал и Руиз (Jordi Pascual i Ruiz) е истражувач на културни политики и локален развој. Тој е координатор на Работната група за култура на Обединетите градови и локалните власти (ОГЛВ), на Институтот за култура на Градскиот совет на Барселона, чија главна цел е примената на Агендата 21 за културата (www.agenda21culture.net). Жорди Паскал и Руиз е автор на неколку написи и истражувачки репортажи за културните политики и локалниот развој, вклучувајќи ги и: „Развој на локалната културна стратегија во Југо-источна Европа. Градење на практика и искуство“ (*Policies for Culture*, 2003), „Култура, поврзаност и социјална кохезија во Шпанија“ (*Canadian Journal of Communication*, 2002) и „Третиот систем: најпрво уметност! Локална културна политика, третиот систем и вработувањето“ (Interarts Foundation - European Commission, 1999).

За граѓанското учество во развојот на локалната културна политика во европските градови_Жорди Паскал и Руиз

Култура и човекови права → Градење на четвртиот столб: култура → Справување со локалните/глобалните предизвици → Различност во движење → Значењето на учеството во подготвувањето на политики → Кон новиот концепт на граѓанство → Културно означување и планирање → Институционална модернизација

Резиме

Постојат неколку сили денес кои се закануваат на автономијата на културата и на критичката содржина која ја сочинува самата нејзина суштина; културниот фундаментализам и инструментализмот на културата, на пример, станаа доста моќни влијанија во европските градови. Овие закани се оспорени со фокусот што му се дава на односот помеѓу културата и човековите права. Денес, повеќе од кога и да било, процесот на човековиот развој, кој е индивидуален за секој човек, останува да биде некомплетен без придонесот на културата која ги проширува можностите на избор и му дозволува на секој поединец поголема слобода. Ако постои право на култура, тогаш „вратата“ на јавната одговорност, а оттаму и на потребата за културни политики е сосема отворена.

Односот помеѓу културата и човековите права создаде *моментум* на културна различност и генерира нова парадигма каде што граѓанското учество, како и спроведувањето и оценувањето на политиките повеќе не е опција, туку е карактеристика на демократијата. Еден од главните предизвици на нашите општества е давање на транспарентност и легитимност на процесот на градење и реконструкција, на граѓанските *имагинации* и, или напишани - почетоци на нови културни форми. Културното мапирање,

културното планирање и институционалните иновации го градат четвртиот столб на развојот - културата. Процесот на создавање на граѓанство ориентирано кон културата е бавен. Потребни се храброст и водство, како и ново сојузништво помеѓу културните сфери и граѓанството.

1. Културата и човековите права

„Ситије имаат право слободно да учествуваат во културниот живот на заедницата, да уживаат во уметноста и да ги соделуваат научните предности и нејзините придобивки“.

Ова е член 27 (1) од Универзалната декларација за човековите права (1948)⁵. Дали европските граѓани знаат дека постои вакво право? Што точно значи *културен живот*? И што значи *учество*? На која *заедница* ѝ се обраќа Декларацијата? Како европските држави ги спроведуваат овие фундаментални права? За жал, овие прашања не се поставуваат често и поради тоа остануваат без одговор.

Концептот на *култура* е екстремно комплексен за дефинирање и неговото семантичко поле на значење е толку широко што неизбежно води кон погрешно толкување или недоразбирање. Современите дефиниции за културата, како оние на УНЕСКО или на *Агендата 21 за култура*⁶ или, пак, растечкото значење на парадигмата на културната различност (види подолу) илустрира дека разбирањето на културата може повеќе да се движи кон оригиналното значење на еден динамичен процес, таков којшто создава слобода. Дефинирањето на културата како динамичен процес се огледа во дебатите за валидноста, неопходноста, па дури и итноста на поврзувањето на културата со човековите права. Едуард Делгадо (Eduard Delgado) во 2001 наведе дека „културните политики кои се водат од вред-

⁵ www.un.org/Overview/rights.html

⁶ www.agenda21culture.net. Види, исто така, Вох А: подолу

ности го земаат предвид тоа дека културата е човеково право, вкоренета во најбазичниот дел на човековото достоинство“ (2001, 54). Веројатно тоа е клучното: човековото достоинство. Ние живееме во доба на растечки фундаментализам и во релативизам кој честопати го повредува почитувањето на човековото достоинство на поединците. Барањето културата да биде поврзана со човековите права може да спречи кого било да ја искористи културата или културната различност, за да го оправда угнетувањето или исклучувањето, или да направи повреда на човековото достоинство. „Преминот“ од фордизам до пост-фордизам, од модерната до пост-модерната, е придружуван од новата улога за културата, како „последен ресурс“ или „регулаторен елемент“ во општеството. Од културата се очекува да овозможи создавање на работни места, да ја подобри сликата за градот, да ги препорочи маалата... Денес, од културата се бара да игра улога во општеството.

Масовната потрошувачка, општите добра, културното „тематизирање“ и симболичното градење припаѓаат на ова „барање“. Оттаму, не е за изненадување дека постои страв од тоа дека културата може да ја загуби својата автономност и критичката содржина која ја сочинува нејзината срж. Пример на овој страв на инструментализација е и текстот *Евројска културна полиџика 2015. Извештај со сценарио за иднината на јавното финансирање на современата уметност во Европа*, од iasaris и eirsr (2005). Постојат стравови од „обезвреднета“ култура во едно пренатрупано општество на сликтакли (Guy Débord) кое ја прикрива нееднаквоста и ги користи културите како последен ресурс (George Yúdice) и кое не повикува да се забавуваме себеси до смрт (Neil Postman). Некои културни стратегии елаборирани од европските градови во последнава декада ја следат парадигмата на инструментализацијата; се разбира, овие стратегии не користат токму вакви многу опасни зборови, туку ги анализираат програмите и акциите кои тие ги приоритизираат или, пак, ги оценуваат спроведените акции (неколку години подоцна, ако тие воопшто се случи-

ле) и честопати го прикажуваат успехот на оваа парадигма, на сметка на другите програми и дејствија кои можат да го промовираат пристапот до културата и учеството во културата. Културните права ретко се земаат предвид кога еден град претставува една културна стратегија.

Главниот концепт со кој ние тука сме засегнати е дека проектот за човеков развој, кој е индивидуален за секој поединец, останува некомплетен без придонесите на полето на културата. Во својата динамична различност, може да додадеме, кажано е дека културата ја проширува можноста за избор и му овозможува на секој поединец поголема слобода. Членот 3 од Универзалната декларација за културната различност⁷ е јасен:

„Културната различност го проширува опсегот на избор на секого (...) како средства на доспајаност за постигнување на позадоволително интелектуално, емоционално, морално и духовно постоење.“

Оваа формулација ја поврзува културата или културната различност со дефиницијата за слободата, предложена од Амартја Сен (Amartya Sen), добитник на Нобеловата награда за економија во 1998 година, како процес кој ги проширува опциите. Што се однесува до Сен: „слобода значи ’разубавување на животите кои ги водиме и слободите кои ги уживаме’, со други зборови, ’проширување на слободите за кои имаме причини да ги вреднуваме’, така што нашите животи ќе бидат ’побогати и покреативни’ и ние ќе бидеме во состојба да станеме ’посвесни општествени поединци, и ќе ја спроведуваме сопствената волја [капацитет за намерни избори] и ќе имаме еден интерактивен однос со - и ќе влијаеме - врз светот во кој живееме’. (...) Според неговите гледишта, позитивната слобода е ’од есенцијална важност како врвен објект на развојот’, што значи, на јавната политика“ (Garett, 2003).

Оваа дефиниција на слободата е во основата на работата на Програмата

⁷ <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf>

за развој на Обединетите нации и во пресметките на Индексот на човековиот развој. Марк Малоч Браун (Mark Malloch Brown), неколкугодишен администратор на УНДП, има кажано: „Човековиот развој, пред сè и над сè се состои во тоа да им се дозволи на луѓето да живеат стил на живот според сопствен избор - и да им се обезбедат алатки и можности за да можат да го направат тој избор“ (UNDP, 2004). Исто така, кажано е дека културната слобода кај еден поединец се достигнува преку процес кој ги поврзува емоциите со критичкото знаење, како и на секој поединец со општеството и со неговата територија. Личниот карактер, може дури да кажеме и личната одговорност, без сомнение е неопходна за да се освои просторот на слободата. Во таа смисла, во *Агендата 21 за културата* се наведува дека „културниот идентитет на секој поединец е динамичен“ (член 13). Меѓутоа, како што Сен го објаснува тоа, постои тенка линија помеѓу „сиров капацитет“, „способност“ и „активност“. Политиките се потребни за да се пополни просторот помеѓу.

Универзалната декларација за човековите права, како и Меѓународните конвенции за граѓанските и политичките права (1966 година)⁸, како и за економските, социјалните и културните права (исто во 1966 година)⁹ ја формираа основата за односот помеѓу културата и човековите права. Од неодамна УНЕСКО, во Универзалната декларација за културна различност (2001 година) и во Конвенцијата за заштита и промоција на различноста на културното изразување (2005)¹⁰, понуди најјасен линк помеѓу културата и човековите права, што се однесува до нејзиниот капацитет за спроведување. Членот 2.1. од Конвенцијата од 2005 година наведува:

„Културната различност може да биде заштитена и промовирана само ако човековите права и фундаменталните слободи, како што е слободата на изразување, информирање и комуникација, како и способноста на поединецот да го избере културното изразување, се гарантирани. Никој не може да се повика на

⁸ www.ohchr.org/english/law/ccpr.htm

⁹ www.unhcr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm

¹⁰ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

одредбата од оваа Конвенција за да ги прекршува човековите права и фундаменталните слободи кои се заштитени со Универзалната декларација за човековите права или гарантирани со меѓународен закон, или поради тоа да го ограничи нивниот опсег“.

Препознавањето на врската помеѓу културата и човековите права и, следствено централното место на културата во постигнувањето на целосниот човеков развој, ја отвора вратата за јавна одговорност и оттаму потребата од тоа културните политики да ја поминат тенката линија од „сирови капацитети“ до „способности“ и „активности“. Повеќе од кога и да е, современиот феномен бара лична анализа која може да се направи само преку пристап до, и практика со, активностите во културата. Ако слободата и развојот ја вклучуваат и културата, оттаму јавните институции треба да направат закони и политики, а подоцна и програми и проекти, кои ќе гарантираат дека сите граѓани/жители можат да постигнат, со и преку културата, целосен човеков развој. Културните политики се формирани да создаваат можности кои ни една друга јавна сфера не може да ги обезбеди. Културните политики можат да се засноваат на таканаречените базични вредности на културата, кои вклучуваат концепти како што се помнење, креативност, критичко знаење, ритуалност, извонредност, убавина и различност (и можеби и други). Напишано е (Balta and Pascual, 2005) дека „анализирањето на културата од перспективата на човековите права, разбирањето дека секој има право на пристап до културните дела, да се изрази себеси креативно или да биде во состојба да генерира нови креативни форми од размената со другите луѓе, му дава сила и легитимност на значењето на културните политики и на важноста на културата во јавниот простор, која нема да се постигне ако културата се интерпретира исклучиво како средство или ресурс за услуги, од друга страна“.

Друг начин да се изрази ова „фундаментално поместување“ е претста-

вено од Џон Холден (John Holden, 2006: 23): „Во текот на дваесеттиот век ние - јавноста - бевме дефинирани преку две нешта: нашата националност и нашата работа. Во такви услови културата беше и утеха и декорација. Беше утеха затоа што ние живеевме во релативно хомогени општества со јасни идентитети; културните симболи/маркери беа очигледни и добро разбрани. Беше декорација затоа што беше понудена како компензација за работа, како потрага по уживање, нешто што можеме да си го дозволиме откако сериозните работи во текот на денот сме ги завршиле. Во дваесет и првиот век сето тоа се промени. Нашите национални држави се далеку од хомогени; секој индивидуален граѓанин денес е дел од малцинство; и ние не се дефинираме себеси повеќе преку работата - повеќето од нас имаат различни работи, правиме паузи во кариерите, се дообразуваме, ги прилагодуваме нашите улоги кога ќе добиеме деца итн. Во такви услови, ние, јавноста, имаме сè повеќе и повеќе *потреба* од култура за да дадеме смисла на нашите животи и за да ги изградиме нашите индивидуални и колективни идентитети“.

И конечно, мора да се укаже на тоа дека поврзувањето на културата и човековите права, иако тие и двете како централен субјект го имаат индивидуалното, исто така укажува и на важноста од социјалната сфера или од заедницата. Интересен е да се цитира член 29 од Универзалната декларација за човековите права (УДЧП), на која честопати се заборава:

„Секој има должност кон заедницата во која слободата и целосниот развој на неговаа личност се овозможени“.

Овој член е контроверзен, помеѓу другите нешта, и поради употребата и користењето на концептот на „заедница“. Ако за овој член треба да се договара денес, писателите можеби ќе сакаат да ја променат употребата на еднинската форма на „заедницата“ во „заедници“, рефлектирајќи ја реалноста на современата култура, особено на плуралноста во нашите гра-

дови, но, исто така, и реалноста на културната историја, која отсекогаш била оформена од плурални општества (дури и кога националните раскажувачи претендирале да го маскираат или занемарат тоа).

2. Градење на четвртиот столб: културата

Австралискиот истражувач Џон Хоукс (John Hawkes) ја има формулирано потребата за структурирање на нов „столб“ за одржливост и локален развој, во неговиот документ *Четвртиот столб на одржливоста. Есенцијалната улога на културата во јавното планирање* (2001). Според Хоукс, акциите за развој на општествата се потпираат на четири столба, економскиот столб има врска со создавањето на благосостојба, социјалниот столб ја прераспределува благосостојбата, додека, пак, третиот столб, еколошкиот, ја надгледува одговорноста за животната средина; и кругот на развојот не може да биде ставен во квадрат без четвртиот столб - културата.

Рамката предложена од Џон Хоукс е екстремно моќна. Предложената метафора е заснована на „триаголникот“ на одржлив развој (економската грижа + социјалната инклузија/вклученост + животната средина) која беше развиена во втората половина од 1980-тите (Извештајот на Брундланд - Brundtland¹¹ како клучен документ), беше успешно консолидирана во 1990-тите и денеска се користи во локалните, националните и глобалните стратегии како модел за анализа и јавна акција. На пример, лисабонската стратегија¹², е темелот на Европската унија за нејзините политики до 2010 година, и се заснова на овој виртуелен триаголник.

¹¹ Оддел на УН за економски и социјални прашања. www.un.org/esa/sustdev

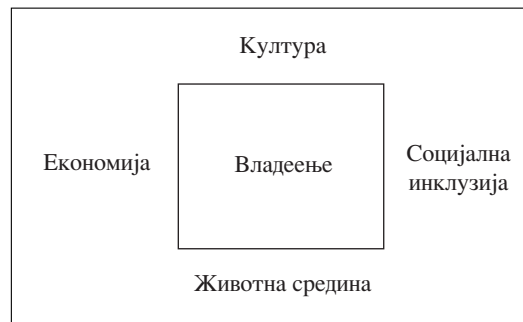
¹² http://ec.europa.eu/growthandjobs/index_en.htm

Фигура 1. Стариот триаголник на развојот

Денес, постои цврста основа за тврдењето дека културата станува четвртиот столб на развојот. На културните работници им се потребни силни метафори и имици за да ја подигнат јавната свест за културната димензија на човековиот развој и да и обезбедат солидна улога на културата во јавното делување. Уште повеќе, тешко е за кого било да лобира за културата без да се создадат мостови со другите сфери на владеење.

„Четвртиот столб“ нуди такви силни претстави и создава солидни мостови.

Фигура 2. Новиот квадрат на развојот

Целта предложена од Хоукс е да се создаде концептуална основа за културата да стане (четвртата) аксиза на локалната политика, што ја објаснува причината зошто тој претпочита да го употребува зборот *рамка*, *перспективна* или *филијер*, наместо *волијика*. Според неговите сопствени зборови: „На нашите процедури за јавно планирање им е потребен стандардизиран метод за оценување на влијанието на културата врз сите предлози. Ако се прифати дека виталноста на културата е есенцијална за едно одржливо и здраво општество, како што се и социјалната еднаквост, одговорноста за животната средина и економската практичност и дека културата постои во сите човекови напори и обиди, тогаш нам ни е потребен начин да се осигураме дека сите јавни активности ќе бидат оценети и од перспектива на културата“¹³. Хоукс продолжува: „наместо да се создава дискретна културна политика, најефикасниот начин да се оди напред е развивање на рамка за културата која може да се применува врз сите политики. Идеално, секоја активност, програма, политика или план на некој ентитет (на пример, градскиот совет) треба да биде оценуван според тоа колку веројатно и/или успешно ќе влијае врз секоја од четирите одржливи области (признавајќи, се разбира, дека има значително поклопување)“ (2001, 32).

Базичните вредности на културата како (помнењето, креативноста, критичкото знаење, ритуалноста, извонредноста, убавината, различноста и можеби и други) стануваат сè поважни за човековиот развој. Сè повеќе овој факт се препознава и во јавните политики и се признава во нивните програми.

Како може правото на култура да се имплементира? Како што Анамари Лааксонен (Annamari Laaksonen) наведува (2006): „Пристапот заснован на права при планирањето на политики е нужно, затоа што обезбедува правна рамка за параметрите за која било активност на јавната администрација која треба да биде направена според планираните политики. Влијанието на правото на култура е поголемо отколку темите поврзани со уметничкото

¹³ На некој начин овој предлог може да се поврзе со посветеноста која е образложена во член 25 во *Агенда 21 за културата*: „Да се промовира имплементацијата на формите на ‘културно оценување’ како нешто што треба задолжително да се земе предвид во јавните или приватните иницијативи кои инволвираат значајни промени во културниот живот во градовите“.

изразување и креативноста и токму поради тоа ја илустрира нужноста од изнаоѓање и дефинирање на механизми за поддршка и промовирање на социјалната одговорност, како и начините да се осигура учеството, и достапноста на културата, правото на изразување и интерпретирање на културата и заштитата и едукацијата за принципите на креирањето на политики и базични вредности на културата, кои вклучуваат концепти како што се помнење, креативност, критичко знаење, ритуалност, извонредност, убавина и различност (и можеби и други)¹⁴. Иако честопати се чини дека правото на култура е доста апстрактно, *Агенда 21 за култура* може да се смета како декларација на градовите за право на култура. Всушност, општинскиот совет кој ја усвои *Агенда 21 за култура* прави напори за да го промовира кај граѓанството правото на култура, како и неговото локално спроведување преку политики и програми. Види дел А и Б.

Дел А.

Агенда 21 за културата

Агендата 21 за култура беше одобрена од градовите и локалните власти ширум светот на 8 мај 2004 година како документ - водич за локалните културни политики. Светското здружение на градови, Обединети градови и локални власти - ОГЛВ¹⁴ (United cities and Local Governments - UCLG) ја усвои *Агендата 21 за култура* како референтен документ за нејзините програми за култура и ја презема улогата на координатор на натамошните процеси сè до нивното одобрување.

Агенда 21 за култура има 67 члена, поделени во три големи делови: Принципи (16 члена), должност/одговорност (29 члена), препораки (22 члена). Делот „Принципи“ го опишува односот помеѓу

¹⁴ www.cities-localgovernments.org

културата и човековите права, различноста, одржливоста, партиципативната демократија и мирот. Делот „должност/одговорност“ се фокусира на обемот на одговорноста на локалната власт и дава детален опис на барањето за централност на културните политики. Делот „препораки“ се залага за обновување на важноста на културата и бара таа важност да биде призната во програмите, буџетите и организациските шеми на различните нивоа на владата (локална / регионална / национална), но, исто така, и од меѓународните организации.

Денес градовите ја користат *Агенда 21 за култураиџа*, од една страна, за да ја заговараат важноста на културата во локалниот развој на националните влади и на меѓународните организации и, од друга страна, да ги зајакнат локалните културни политики. Усвојувањето на *Агенда 21 за култураиџа* има огромна симболична важност: ја претставува посветеноста на еден град да ја направи културата клучен дел од урбаната политика и, исто така, е знак на солидарност и соработка со градовите и локалните власти ширум светот.

На 24 октомври 2006 година Работната група за култура на Обединетите градови и локални власти го усвои документот „Совет за локално имплементирање на Агендата 21 за културата“. Овој документ ги обезбедува општите **препораки** кои можат да бидат корисни. Тој го охрабрува секој град или локална власт да ги земе предвид вредностите на прашањата во следните параграфи при нивното носење на политики.

Поглавјето 3 е наведено подолу:

- а) Политичко лидерство на највисоко ниво на локалната власт.
- б) Усвојување на алатки од локалните власти во целина, не само

од оние кои обезбедуваат услуги, области и/или оддели одговорни за културата.

в) Локалната власт како катализатор на процесите во културата: зајакнување на граѓанското општество, промовирање на консенсузот и носење на заедничка одговорност.

г) Охрабрување и стимулирање на демократското учество на граѓаните во формулирањето, спроведувањето и оценувањето на јавните политики во културата.

д) Транспарентност на информирањето, како и на комуникацијата со граѓаните преку различни канали.

ѓ) Техничката ригорозност и јасната аргументација им беа од корист на експертите при истражувањето и развивањето на културните политики и културниот менаџмент.

е) Препознавање на различните потреби и побарувачка за култура од страна на луѓе и организации на една територија, вклучувајќи ги тука и културните работници и застапници, но и останатите граѓани.

ж) Ресурсите од културата на една територија ги вклучуваат и „класичните“ сектори (културно наследство, уметност, библиотеки), исто како и оние кои ќе бидат откриени во креативната индустрија, медиумите, образованието и спортот.

з) Зајакнување на кохезијата на културниот сектор преку посредство на цели и активности кои ќе го свртат вниманието на базичните вредности на културата.

с) Зајакнување на културата како јавна сфера заснована на слободата на изразување, критичкото знаење, различноста, партиципацијата и креативноста. Оваа сфера, исто така, се негува како од страната на културните работници и професионалците од областа на културата, така и преку изразувањето во културата од страна на

граѓаните.

и) Координација помеѓу процесот на планирање во културата и стратешките планови на градот или на кој било друг локален процес на планирање (како што е Локална агенда 21, Локален договор за област, Интегрирано планирање за локална област...).

ј) Меѓусекторска применливост која ќе ја внесе и перспективата за културата во урбаниот простор како целина, со цели и активности кои покажуваат какво е влијанието на културата и како се влијае врз културата преку активности во сфери како што се образованието, здравството, урбаното планирање и економијата.

к) Основање на програми за модернизација, лаборатории или посебни оддели за развој на клучните проекти.

л) Овозможување на примена и процедури за мониторинг за договорените ветувања и обврски.

м) Создавање на систем на индикатори за културата.

н) Земање предвид на потребите за обука за културни политики / менаџмент/медијација кои произлегуваат од централната улога на културата во општеството.

њ) Односот на процесите на локалната култура со регионалната, националната и меѓународната јавна администрација, за да може да се контекстуализира приоритетот и подобро да се научи обезбедувањето на нови економски ресурси.

о) Учеството на градот во мултилатералните мрежи и здруженија посветени на соработка во областа на културата, преку размена на искуства и практика, како и промовирање на важноста на културата во националните и меѓународните програми.

Повеќе за Агенда 21 за културата може да се најде на www.agenda21culture.net

Документот „Совет за локално имплементирање на Агенда 21 за културата“ (види Дел А), исто така предлага четири **специфични алатки** кои еден град може да ги земе предвид така што „општите ставови ќе влијаат на градскиот живот“. Извадоци од Поглавје 4 се наведени подолу:

1. Локална стратегија за култура

Развојот на локалната стратегија за културата вклучува дебати, подготвување и одобрување на еден документ кој ќе ги опише приоритетите во културата на еден град. Најефективен процес би бил оној кој би ги ангажирал сите културни застапници и работници на една територија заедно со граѓанството и со јавната администрација. Процесот најчесто започнува со **инспекција** и проценка на ресурсите во културата на еден град, и економските, социјалните и територијалните трендови. Локалната **стратегија** за културата може да биде направена во вид на еден документ, дебатирани и одобрен од општината или од властите како што се советите или комисиите со учество на граѓаните. Вообичаено документот се состои од изјава за мисијата, различните цели кои треба да се остварат, како и различните активности. Во документот се утврдуваат различните одговорности на локалната власт, културните работници и граѓаните. Локалната стратегија за културата вообичаено вклучува временска табела за спроведување, следење и индикатори за евалуација на секоја цел и активност, како и процедурите за мониторинг.

2. Повелба за право на култура и одговорност

Локалната повелба за правото на култура е документ кој посебно

ги дефинира правото на култура и одговорностите на жителите на една територија. Таков документ би бил заснован на Универзалната декларација за човекови права, но и на други признати меѓународни текстови кои ја покриваат областа на човековите права и културата. Ефективниот развој на локалната повелба за правото на култура се потпира врз активното учество на културните работници на една територија, на граѓанството, на администрацијата и на експертите за човекови права. Вообичаено повелбата би била одобрена од општината и во неа би било наведено лицето или организацијата кој би бил гарант за исполнувањето на повелбата и, исто така, би служела и како медијатор во често комплексните ситуации поврзани со правото на култура и одговорностите.

3. Совети за култура

Советот за култура е јавно тело кое ги разгледува прашањата од областа на културата во еден град. Еден таков совет вообичаено би ја рефлектирал различноста на културните работници: различните сектори (културно наследство, уметност, библиотекарство...), различните димензии (од многу културни работници и застапници до мали иницијативи), различните структури (јавна, приватна, здруженија...) како и други променливи вредности. Обично советот би водел дебати и би ги објавувал своите мислења и ставови за најрелевантните теми од областа на културата во еден град. Надлежноста на еден таков совет е различна: постојат стриктно советодавни совети, но и оние кои имаат капацитет да спроведуваат извршни одлуки.

4. Процена на влијанието на културата

Локалните проекти за развој честопати имаат свое економско и социјално влијание, како и влијание врз животната средина кое е

мерливо и може да биде оценето, но нивните влијанија врз културата ретко се анализираат. *Агенда 21 за културата*, во член 25 промовира имплементација на форми кои можат да го проценат влијанието на културата, на иницијативи кои вклучуваат значајни промени во културниот живот на градот. Процената на влијанието на културата е документ кој е развиен во консултација со граѓаните и културните работници кои ги анализираат придобивките (и позитивните и негативните) кои проектите за локален развој би ги генерирале во културниот живот на градот. Знаејќи го ефектот кој сите проекти можат да го имаат на културниот живот, веројатно е да се каже дека „процената за влијанието на културата“ може да се смета како процес кој би бил применлив при планирањето на сите политики и програми.

3. Справување со локалните / глобалните предизвици

Од историски аспект, светот на културата страдаше од вишок на локализам, недостиг од меѓународна рамка како референца, „огледало“ со кое ќе се „набљудуваше“ рефлексивната на културните карактеристики на нашите градови и територии и оттаму ќе можеше да се размислува за идиосинкретизмот. Глобализацијата не обврзува да ја прошириме територијата на делување: ако пристапот базиран на правата за креирање на политиките се примени, исто така, и на културата, идиосинкретскиот контекст станува секундарен во однос на човековото достоинство на сите граѓани кои живеат на една територија. Како што Арјун Ападури (Arjun Appadurai) и Катерина Стеноу (Katerina Stenou) го изразија тоа (2000 година): „Што се однесува до културниот плурализам, глобализацијата ни воведо најмалку три главни компликации. Силно ја интензивираше тензијата меѓу имиграцијата и граѓанството. Ја влоши националната политика за идентитетот. И таа ја интензивираше постоечката тенденција кон националистичката ксенофобија“ (види Дел В).

Светскиот извештај за културата 2000 на УНЕСКО го издаде написот „Одржлив плурализам и иднината на припадноста“ од Арјун Ападури (Arjun Appadurai) и Катерина Стеноу (Katerina Stenou). Извадоци од Поглавјето 2 „Глобализацијата и културниот плурализам“ наведени се подолу:

„Прво, миграцијата е древна карактеристика на човековата историја. Но, политиката на миграцијата почна да се менува во добата на модерниот империјализам во кој неколку европски нации - држави започнаа да ја практикуваат демократијата дома, а империјализмот надвор од своите граници. Во ерата на глобализацијата, оваа контрадикција се здобива со свежа сила, како што е движењето на населението кое е поврзано со новите идеологии на отворени граници и слободна трговија, но, исто така, и со новите форми на етно - национализмот. (...) Протокот на работната сила (и на високообразованата, како и на физичките работници) произведе цел еден нов свет на имигранти и граѓани кои се делумни граѓани (...) Делумните граѓани ги отворија прашањата за правата и должностите во сивите зони на националните законски и политички норми за државјанството/граѓанството. Глобализацијата постојано го отежнуваше третирањето на имигрантите како апсолутни не-граѓани. Од друга страна, тоа значи дека идејата за 'луѓе' со некое чувство за историска, културна и физичка интимност се доведува во прашање, а границите на националното државјанство/граѓанство стануваат, во некоја рака, замаглени.

Второ, на културните малцинства - особено бегалците, работниците-гости и другите непривилегирани групи - сè повеќе и повеќе им се овозможува да си ги артикулираат своите права на култура како

човекови права во националните и меѓународните судови. (...) Глобализацијата влијае врз овие дебати за државјанство/граѓанство на два начини: прво, како економска сила која обезбедува мотивација за економска миграција, и второ, како, правец преку кој дискурсите како оние на 'човекови права' рапидно се шират во нови национални и културни контексти.

Ова води кон третата компликација дека глобализацијата го воведува проблемот на културен плурализам, имено проблемот на ксенофобија. Бидејќи имигрантите како група се привлечени или заведени во новите национални општества од силите на глобализацијата, уште посилено го поставуваат барањето за култура, во името на правото на култура, и со тоа тие придонесуваат имплицитната етничка основа на сите национализми да биде видлива. (...) Широм светот денес гледаме општества во кои неколку генерации на имигранти се справуваат со тензиите помеѓу новата земја домаќин и земјата на потекло и помнењето (...).“

Низ вековите, семантичкото значење на концептот на *култура* стануваше пошироко. Оригинално, значењето беше „динамично“ и може да биде етимолошки поврзано со *култивирање* на индивидуата. Во 19 и 20 век, концепциите преодоминантно беа изградени од системите на знаење кои беа „комплетни“, неспоредливи и обележани со „граници“ (Крехан - Crehan, 2002: 54) и нивен главен субјект стана заедницата (или нацијата); во концепциите кои беа наметнати, или барем кои беа предложени, од секој економски или политички центар кон перифериите, и кои генерираа хомогеност. На почетокот од 21 век може да се забележи одредено враќање кон оригиналното значење на концептот на култура како динамичен процес чиј субјект, повторно е, индивидуалното. Глобализацијата сосем сигурно

влијае на конфигурацијата на територијалните културни идентитети, имено на историскиот однос помеѓу локалното и глобалното, и го редуцира капацитетот на традиционалните центри на моќ кои ја наметнуваат нивната визија, која гравитира кон хомогеност. Денес многумина ја согледуваат компатибилноста на преклопувањето на територијалните идентитети, објаснувајќи како човековата креативност е мултиплицирана преку новите форми и го промовираат богатството од привремени идентификации преку полот или возраста. Рај Исар (Raj Isar, 2005) неодамна ја спореше потребата културната различност на секоја територија да се направи експлицитна, така што политиките би го поддржувале знаењето за другоста преку едно критичко објаснување: „Културата се поклопува. Базичните идеи можат и се појавуваат во неколку култури бидејќи културите делумно имаат заеднички корен изграден на слични човекови искуства и честопати во текот на историјата имаат учено и позајмувано едни од други. Со други зборови, културите немаат прецизно означени граници. Ниту, пак, културите зборуваат во еден глас околу религиозните, етичките, социјалните или политичките прашања или други аспекти на животите на луѓето.“ Предизвикот, спори Рај Исар, е во поимањето на 'нашата' култура во „отворени, наспроти фиксирани и есенцијализирани поими“.

Градовите се чувствуваат удобно во справувањето со овие аргументи. Државите и нациите донекаде помалку. Локалната сфера и бара и ја е потребно да се дистанцира себеси од стандардизацијата или идентитарниот импулс којшто ги карактеризира повеќето модерни држави. Есенцијалната картографија на градовите е доста слична и тоа им дозволува денес да делуваат во светот со универзалната формула „мисли глобално, делувај локално“, како и со спротивното „мисли локално, делувај глобално“.

Политичката импликација на растечката релевантност на градовите и на локалните власти треба да биде земена предвид. Долго време локалната власт не беше призната како важен претставник во националното или

меѓународното владеење (на пример, градовите не беа консултирани при подготвувањето на предлозите за новата државна законска регулатива која директно ги засегаше нивните надлежности, и нивното учество во меѓународните тела, и тоа беше слично на она со невладините организации).

Од првите децении на 20 век, а особено од крајот на Втората светска војна, градовите сè повеќе се активни на меѓународен план, преку размена на најдобрите практики од урбаната политика и менаџмент, промоцијата на децентрализацијата и автономијата на општината, преку твининг програмите, иницијативите за мир и помирување (локална дипломатија), како и соработката во проектите за развој (децентрализирана соработка). Во изминативе години постои „постепено прифаќање на легитимноста и правото на градовите, особено на нивните демократски власти да делуваат во меѓународниот политички, економски и културен живот. Признавањето на тоа право денес е фактор за демократизација на меѓународните односи и е незаменливо за склучувањето на договори и правењето на програми, но и за ефективноста на меѓународните конференции и тела“ (Vogja and Castells, 1997: 374) На крајот од 20 век градовите си освоија место на меѓународната сцена. Унификацијата на општините од светот (Обединети градови и локални власти – United Cities and Local Governments - UCLG) во мај 2004 година, несомнено беше знак за тоа. Бројни неодамнешни извештаи на Обединетите нации повторно и повторно укажуваат на потребата од тоа државите, меѓународните и меѓудржавните тела да ги слушаат „гласовите“ на градовите и да работат со нив на имплементацијата на нивните стратегии, бидејќи градските власти се најблиските демократски институции до граѓаните. На пример, извештајот за односите помеѓу Обединетите нации и граѓанското општество, познат како Кардозо извештај (Cardoso Report, 2004)¹⁵, или поновиот извештај подготвен од Џефри Сакс (Jeffrey Sachs, 2005) за Милениумските развојни цели¹⁶ и светската борба против сиромаштијата. Во овие извештаи се согледува дека градовите и

¹⁵ www.un.org/dpi/ngosection/cardoso.html

¹⁶ www.un.org/millenniumgoals/

локалните власти имаат приоритетна улога како елементи на демократи-зација и ефикасност. Далеку од тоа дека прикажуваат идентитарни или хомогенизирачки импулси кои ги карактеризираат повеќето од модерните држави, мапите на градовите во суштина се многу слични. Примарните интереси и грижи на градовите и на локалните власти се поврзуваат со коегзистенцијата, живототворноста и креативниот капацитет на нивните територии. Градовите и локалните власти се свесни дека во голем дел иднината на демократијата и на благосостојбата зависи од постоењето на јавни простори и сфери, како и од можностите на граѓаните и жителите да „партиципираат“. Културниот живот е еден од овие базични јавни сфери. Повеќето од партиципацијата се одвива во контекст на близината, на плоштадите и на улиците, на населбите и на градовите, поврзувајќи го локалниот со глобалниот капацитет, меморијата и модернизацијата, преку една напната креативна дебата која, исто така, може да биде етикетирана како „локален“ интер-културен дијалог.

4. Различност во движење

Предизвикот од типот на локален - глобален предизвик постои во секој град и е двостран: како еден надворешен, „*див коњ*“ - предизвикот да се биде „конкурентен“ во глобалната економија; и внатрешен „*дрвен*“ (*џиројански*) коњ, кој е културната различност засилена со миграцијата и мобилноста и потхранувана со новите медиуми. Користењето на внатрешната различност како вредност да се одговори на глобализацијата можеби претставува еден вид на одговор... но, преовладувањето на овој одговор бара време, бидејќи ги предизвикува националните приказни за идентитетите, а континенталните (во нашиот случај, европските) приказни сè уште не се подготвени да со соочат со еден таков дискурс.

Културнајта различноси, како фундаментална компонента на новата парадигма на културните политики, се појавува како клучен збор во меѓународните дебати за културата при крајот на 1990-те години. Подршката

од УНЕСКО-та Декларација (2001 година) и Конвенција (2005 година) за културната различност го создадоа сегашниот *моментум* на различност. Реакцијата на појавувањето на културната различност во дебатата за урбана политика, главно, е позитивна, но тешкотиите со кои се носи не треба да се занемаруваат. Културната различност сè уште е многу тежок концепт кој може да води кон многу недоразбирања.

Условите за да се разбере културната различност не се еднакви: историјата, географијата, карактеристиките на населението, како и виталноста на граѓанското општество, меѓу другите фактори, се разликуваат од еден град до друг град. Понатаму, градовите имаат различни нивоа на законски надлежности, што значи национални и/или регионални правни рамки. Основната идеја за нација - држава (унитарна држава, децентрализирана држава, сојузна држава), како и дефинирањето на националните политики (закони и регулативи кои ја признаваат, заштитуваат и промовираат културната различност) се од витална важност за локалните културни политики, бидејќи тие можат да ѝ дадат легитимност на локалната власт да ги спроведе политиките за културна различност. Некои нации - држави ги ограничуваат или ги спречуваат можностите на локалните власти во користењето на политиките за локалната различност. Извештајот за човековиот развој на УНДП од 2004 година *Културна слобода во денешниот свет на различноста* упати апел за „признавање на различностите, бранене на различноста и промовирање на слободите во културата, така што сите луѓе ќе можат да го изберат јазикот на кој ќе зборуваат, на кој ќе ја практикуваат својата религија и ќе учествуваат во креирањето на нивната култура со што сите луѓе ќе можат слободно да изберат кои се тие самите“.

Еден обид, сепак, треба да се направи за да можат да се класифицираат различните значења на културната различност. ЕРИКартс институтот (ERICarts Institute) во процесот на собирање на информации и податоци за тоа како културната различност е интерпретирана во националните рамки

¹⁷ <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/unssc/unpan021953.pdf>

на културните политики и структури во Еуропа, наведува дека „културната различност“ се дефинира како:

- *различности од уметничка или од друга културна содржина*, чија различна публика може да има пристап кон неа преку медиумите или други канали на дистрибуција;
- *различниите актери* кои се инволвирани во креирањето и носењето на одлуките, регулирањето на/или наоѓањето на креатори на нивните работи/дела;
- *плуралниот етно-културен идентитет* и потеклото на креаторите во културата, продуцентите, дистрибутерите и публиката“.

Тие можат да се сметаат како трите главни стандарди на културната различност (всушност, првата има област која се преклопува со другите две, но се чини дека *моментумот* на различноста нè присилува да ја идентификуваме етничката различност одвоено). Работната група на Обединетите градови и локалната власт во својот извештај „Локалните политики за културните различности“, користи слична шема за да го класифицира тоа како градовите денес ја разбираат културната различност. (Види Дел Г).

Дел Г.

Локални политики за културни различности

Извештајот „Локалните политики за културните различности“ (2006 година), уредуван од Работната група за култура на Обединетите градови и локалната власт, се обиде да класифицира како градовите ја разбираат културната различност и тоа преку трите главни „стандарди“ на значење:

- Размислувањата за „културната различност“ кои постојат во општинските оддели за култура се поврзани со „број“ (градовите бараат да се урамнотежи бројот на културните работници, од мал кон голем), како и на „потсекторите“ (од културно наследство до современи изведби). Во однос на големината, многу градови објаснуваат дека културниот живот се заснова на „динамичен систем“, во кој мали-маалски базирани или експериментални иницијативи, честопати вонинституционални, коегзистираат со големите проекти кои се земаат предвид за меѓународни проекции или, пак, за цел имаат чиста потрошувачка. Може да се употреби концептот на урбана „културна екологија“. Во однос на потсекторите, иако културните ресурси на градовите варираат, најмалку три главни културни потсектори постојат во локалните културни политики: културното наследство, библиотеките и уметноста. Скорешните грижи за локалниот идентитет и културната различност водеа кон тоа градовите да почнат да обрнуваат внимание на „традиционалната култура“, која честопати се гледа како фолклорот на еден град, регион или нација. Новите медиуми и информациите, како и комуникациските технологии (ИСТ), исто така, станаа нови потсектори или трансверзална димензија на локалните културни политики, бидејќи тие привлекуваат вистински интерес кај младите луѓе.

- Вклученоста на различните актери (јавни, НВО, приватни) во локалниот систем на културата. Многу градови еволуираа од директно обезбедување на услугите од културата кон обезбедување/поврзувачка позиција, чувајќи суштински број на услуги од областа на културата во нивните јавни администрации и негување на спектар на партнерства со приватните и социјалните застапници, а тоа понекогаш води кон создавање на нови тела/инстанци за обезбедување

на поефикасен менаџмент на културните политики. Учеството на не-јавните застапници обезбедува подготвување на елаборати и понекогаш мониторинг и евалуација на културните политики преку, на пример, локалните совети за култура. Се чини дека полот (сѐ уште?) не се појавува како круцијална димензија, да добие внимание какво што има во многу други политики.

- Конечно, појавувањето на рамката за *културна различност*, избрана во антрополошки/етнички смисол, го менува начинот на кој градовите ја поддржуваат културата, при што повеќе внимание се обрнува на присуството на „малцинствата“ во културните еко-системи на еден град. Рамнотежата се бара помеѓу „изворните“ културни работници (ако тие сѐ уште егзистираат и/или се признати како такви во градовите), застапниците на „националната култура“ и оние застапници кои се директен или индиректен резултат на имиграцијата. Овие размислувања, кои се земаат превид во врска со културната различност, се исклучително комплексни, бидејќи поимите кои се употребуваат не ги задоволуваат сите засегнати работници/застапници, и бидејќи поимите ја „замрзнуваат“ динамичната реалност: урбаната култура. Во некои градови, поради репресијата на слободата на говорот или, воопшто кажано, поради демократскиот дефицит, културното производство на градот не дозволува континуитет (чување и заштита) на оригиналната/изворната, првата култура која била родена на таа територија и го спречува развојот на (како што се наведува во *Агенда 21 за културата*) „загрозените локални култури кои се застапници на еден историски и интерактивен однос со територијата“. Во други градови може да се случи новите жители, кои се директен или индиректен резултат на имиграциските процеси, кои имаат некои од нивните културни корени на други територии, сѐ уште не се признаваат како „културни жители“

и културната различност која ја носат со себе или не е легитимизирана од страна на официјалниот дискурс и/или е маргинализирана преку демократското владеење и механизмите на финансирање.

Европските градови кои неодамна преземаа вежби на „означување“ и „планирање“, мораа да се справуваат со парадигмата на културна различност. Градовите можат полесно, отколку нациите држави, да ја адаптираат грижата за културната различност во нивните политики. Преку анализирањето на различноста од една историска перспектива, сите градови поминале (и поминуваат) низ интеркултурните процеси и процеси на хибридизација. Градовите се места каде лицата со различни потекла се среќаваат, се мешаат и создаваат нови културни експресији. Се чини дека интеркултурноста и хибридизацијата денес се одговор на многу градови на предизвиците (локални) на културната различност.

Повеќе за извештајот „Локални политики за културни различности“ може да се најде на www.agenda21culture.net.

Од круцијална важност е да се наведе, како што напиша Колин Мерсер (Colin Mercer, 2006a: 1) дека „различноста активно се содржи од култура, а не е нејзин елемент на 'дополнителност'. И покрај хомогенизирачките тенденции на националните култури во модерниот период, особено во доцниот осумнаесетти и раниот деветнаесетти век во Европа, но и на други места, јасно е и од историските докази, како и од реалноста, дека сите култури се различни и хибридни во нивните структури, ако не во начините на кои тие се *реџросјеќийивно* изградени и замислени од нациите држави и нивните граѓани“.

И можеби тоа е еден од главните предизвици концептот на културна различност да стане вистинска парадигма на културните политики: како различноста е (или ќе биде) призната и легитимизирана од владите како конститутивна основа на општеството. Задачата на деконструкција/реконструкција на колективните идентитети не е полесна за локалните власти (но, сосем сигурно е потешка за некои нации држави). Градовите не можат да ги бранат телеолошките дискурси на културниот идентитет на нивните граѓани. Градовите отсекогаш биле точка на дестинација на имигрантите, кои, по неколку години, стануваат жители и граѓани. Идентитетот на градовите очигледно е динамичен и официјалните дискурси нормално го признаваат тој факт. Ападураи и Стеноу (Appadurai and Stenou, 2000) велат: „прашањето на лојалноста и приврзаноста на луѓето кои живеат на која било национална територија мора да биде одвоено од прашањето на нивните права како граѓани“. На светот му е потребна успешна политичка конструкција која ќе ја овозможи таквата поделба. Европа може да игра важна улога во овој процес на деконструкција/реконструкција на колективните идентитети. Но, одзема премногу време...

5. Значењето на учеството во носењето на политики

Учествувањето во културата може да биде сфатено на неколку начини. Деловите кои следат се фокусираат исклучиво на инволвираноста на граѓаните и на граѓанското општество во дизајнирањето и развивањето на политиките и не ги третираат прашањата на учество во културата во смисла на активна инволвираност на организирано граѓанско општество во производството на културата, присуството на активностите од културата од страна на општата публика или дури на секојдневните практики од културата и социјалата.

Вклученоста на граѓанството и на граѓанското општество во носењето на политики во изминативе две децении се зголеми. Унилатералните политики исчезнуваат. Учеството на граѓаните во елаборирањето, импле-

ментирањето и евалуацијата на политиките повеќе не претставува опција, туку карактеристика на напредните демократии. Постоенето на силно граѓанско општество е самиот темел на демократијата и е одбележано преку грижата за човековата солидарност.

Локалните граѓански општества се истакнуваат како неспоредливи глобални лидери во одредени области како што се развојната помош, одржливоста и човековите права. Политиките, кампањите и извештаите од Оксфам, Гринпис, Лекари без граници, Амнести интернешнал (Oxfam, Greenpeace, Medeins sans Frontiers, Amnesty International), само да именуваме некои од нив, помагаат при изготвувањето на агендите на меѓународните организации, јавните организации и приватните застапници. Подемот на новите социјални движења кои бараат поголемо учество во демократските процеси е одговор на одреден замор од политичките режими, кои се базираат исклучиво на формални избори и/или на монополистичко медиумско посредување. Успехот на различните изданија на Светскиот социјален форум, од неговото основање во 2001 година во Порто Алегре, може да се разбере како локален одговор од страна на граѓаните на стриктната економска глобализација која го попречува развојот заснован на човековите права. Граѓанското општество е меѓународно поврзано преку посредство на мрежите, како што се новите платформи за интеракција, координација, соработка и акции во неколку области.

Културата сè уште не е толку блиску поврзана на глобално рамниште иако Светскиот културен форум¹⁸ може да се гледа како најважен зародиш. На европско ниво, процесот е понапреден, со исклучително зголемување на меѓународната културна соработка и вмрежување во текот на изминативе две децении, со организации како што се Европскиот форум за уметност и културно наследство - ЕФУКН и Европската фондација за култура (European Forum for the Arts and Heritage – EFAN and European Cultural Foundation), кои го артикулираат гласот на граѓанското општество во изградбата на Европа како еден културен проект.

¹⁸ Види www.forumculturalmundial.org

Урлих Бек (Ulrich Beck, 1994) се осврнa на потребата од промоција на јавното учество во сферата на локалната култура преку партиципативни техники, и доколку е неопходно и ограничување на улогата на експертите и канење на граѓаните кои се директно засегнати со прашањата со кои треба да се занимаваат. Шалини Вентурели (Shalini Venturelli) [2003 година] размислуваше за фундаменталните прашања поврзани со културните политики денес: „Сепак, најважното прашање за која било култура не е наследството од нејзиното минато, туку инвентивните и креативните капацитети на нејзината сегашност. Исто така, реалните прашања помалку се врзани за неколкуте 'џинови' кои доминираат со историјата на уметноста (естетското барање на потребата за уметност) или есенцијалните квалитети на практиката во културата (антрополошкото барање) или големината на пазарите за производите за масовна потрошувачка (индустриското барање). Наместо тоа, најзначајните прашања со кои се соочуваме денес се однесуваат на можностите кои им се достапни на повеќето луѓе во општеството - да учествуваат во создавањето на нови културни форми. Оттаму, условите на животната средина кои се најкорисни за оригиналноста и синтезата, како и широчината на социјалното учество во создавањето на нови идеи претставуваат вистински тестови за силата на културата и претставуваат единствена валидна основа за јавна политика“. Кауфман и Рауниг (Kaufmann and Raunig, 2002) предложија: „критериумот на транспарентност и учество да остане празен доколку тие не се поврзани. (...) Механизмот со кој транспарентноста ќе се направи ефективна не е ниту консензусот, ниту, пак, системот на гласање со мнозинство, туку активирање на што е можно повеќе поединци и делумни јавни сфери“. Еден од главните предизвици на демократијата е давањето на видливост и легитимизација на процесите на конструкција и реконструкција на граѓанските *имагинации*, или писанија. *Евројско владеење. Бела книга* (White Paper) издадена од Европската комисија во 2001 година го дефинира владеењето како „правила, процеси и однесувања кои влијаат на начинот на кој моќта

се практикува на европско ниво, особено во однос на отвореноста, учеството, одговорноста, ефективноста и доследноста“. Важно е да се забележи дека овие пет принципи се поврзани меѓу себе и дека тие можат да се применат на сите нивоа.

Идејата за партиципативност не може исклучиво да се ограничи на јавната администрација. Таа претставува поширок феномен во социологијата и менаџментот на организацијата. На пример, Пиндадо, Реболо и Марти (Pindado, Rebollo and Martí, 2002: 17) напишаа дека: „во изминативе години и светот на компаниите, како и оној на јавната администрација и на здруженијата, покажа зголемен интерес во обезбедувањето на стимули за партиципативна практика. Поранешните компании прво започнаа со концепти како што се работни групи, кругови на квалитет или други концепти кои сега веќе нам ни се блиски и познати. (...) Исто така, некои јавни администрации, обично советите, во изминативе години промовираа партиципативна практика која вклучува учество од страна на граѓаните на локално ниво, без разлика дали станува збор за форуми или состаноци на кои се планираа проекти, локална агенда 21, процеси на учество, граѓански работилници, секторски и територијални совети или други видови на практика. Конечно, постојат многу здруженија кои покажаа интерес во обезбедувањето на стимулација за ваков вид на практика и преку учеството на нивната социјална база и нивните членови, достигнување на повисок степен на активности или можности за градење, како и напливот на нови проекти за здружување или на поголемо учество на јавноста, повеќе ресурси и поголема социјална и политичка легитимност“.

Растечкиот број на искуства кои ја поврзуваат локалната власт и партиципацијата, според Пиндадо, Реболо и Марти, може да се групира во два широки типа, според долгорочноста на целите, но, исто така, и според групните вредности на процесот: партиципација заради стекнување легитимност или партиципација за трансформација. „Во првиот случај, партиципацијата заради стекнување легитимност, на оние кои промовираат или

бараат повеќе партиципативна практика целат кон првичната позиција, цели и интереси да се стане посилен, но тие не се премногу заинтересирани за нивната промена. Во вториот случај, целта не е да се остане 'какви што сме и каде што сме', туку да се зајакне проектот кој им овозможува на граѓаните да предложуваат и да преговараат за промени и трансформации". (2002: 18) Во подоцнежниот случај, процесот на партиципација може да биде вистински образовен процес за сите работници кои ќе земат учество во него, се разбира вклучувајќи ја тука и самата јавна администрација.

Учеството на граѓаните во креирањето на културната политика е ново поле и треба да се учи од искуствата во другите области. Постојат документи и повелби, како што е *Повелбата за партиципација*, чија цел е да го насочува развојот на партиципацијата во европските градови. Ова поглавје (види Дел Д) беше елаборирано „како резултат на дебати, активности и размена на конкретни искуства помеѓу избраните членови, јавните службеници и жителите кои беа вклучени во мрежата на Урбакт Партиципандо (Urbact Participando)¹⁹.

Дел Д.

Повелба за партиципација

Повелбата за партиципација е политички обврзувачки документ за учеството во развојот на европските градови, како резултат на дебати, активности, и на конкретни искуства, разменети меѓу избраните членови, јавните службеници и жителите кои беа вклучени во мрежата на Урбакт Партиципандо (Urbact Participando).

Поглавјето се однесува на принципите кои веќе беа предложени во другите документи на Европската унија, имено Препораките на Советот на Европа (Препорака 2001/19 од Советот на министрите до

¹⁹ <http://urbact5urbact.eu/en/partecipando/index>

земјите членки за учеството на граѓаните во јавниот локален живот) и Саарбрушката декларација (Saarbrücken Declaration), потпишана на *Европската конференција за урбана иднина* во 2005 година.

Градовите кои ја потпишаа Повелбата сакаат да одат понатаму во однос на гореспоменатите документи, преку додавање на конкретни обврски на веќе објавените принципи, имајќи за цел давање на поддршка за учеството на граѓаните во спроведувањето на јавните политики (владеењето).

Постојат пречки за учеството на граѓаните во креирањето на политиките: слабоста и фрагментираноста на организациите на граѓанското општество, одбивањето на одредени јавни службеници да ја делат својата моќ, недостигот на транспарентност во врска со можностите за партиципација, разликите меѓу целите на официјалната политика и на граѓанската мотивација... Неколку гласа ги искористија овие тешкотии за да го дискредитираат или да се борат против учеството на граѓаните во креирањето на политиките; веројатно е дека тие гласови ја разбираат „партиципацијата/учеството“ како еден инструмент на легитимизација, а не како искуство од кое се учи.

Главниот предизвик, сепак, е недостигот на континуитет и недостигот на разбирање на комплексната сцена со повеќе нивоа. Една единствена консултација - вежба и опортунистички процеси штетат не само на кредитетот на организацијата која ја прави промоцијата, туку, исто така, ѝ штети и на демократијата. Учеството во креирањето на политиките во културата треба да стане долгорочна определба.

Веќе постојат многу примери кои докажуваат дека учеството на граѓаните во дизајнирањето на програмите за културата, во објектите и кул-

турните настани е успешно, доколку се посвети адекватно време и се доделат соодветни ресурси. Резултатот секогаш е солиден културен проект, како и зајакнување на демократијата. Група примери можат да се најдат кај планирањето на нови културни објекти. Одличен пример е зградата на *Condition Publique* (Roubaix, Lille Métropole, France), еден од културните центри отворен во 2004 година, во еден проактивен процес отворен за сите соседи и граѓани²⁰. Уште еден интересен културен центар е оној на Ваземес (Wazemmes) кој вклучува и еден амам бидејќи локалната заедница посебно го побара тоа. Честопати како одговор на барањата на изворното граѓанско општество во сферата на културата комисионерите на новите културни установи понудуваат различни методологии и средства за да ги вклучат културните работници, како и граѓанството: работилници, семинари, дебати, изложби... Овие консултации почесто се користат при планирањето во „локалните установи“, како што се библиотеките како културни центри, отколку при планирањето во „метрополитските установи“, како што е една аула или еден музеј. Други примери можат да се најдат во оние културни настани кои се дизајнирани и продуцирани заедно со жителите на населбите. Во Брисел (Зинеке, the Zinneke)²¹ или Лион (Ле Дефиле, le Défilé)²², жителите на населбите активно учествуваат во современите настани работејќи, учејќи (и уживајќи!) во тесната соработка со уметниците. Неколку многу интересни проекти се опишани и анализирани во скорешните изданија со значајни наслови како *Планирање на меѓународен град* од Џуд Блумфилд (Jude Bloomfield) и Франко Бјанкини (Franco Bianchini, 2004) и *Ре-маѓејсување на градои* (*Réenchanger la ville*) од Џин Хирстел (Jean Hurstel, 2006).

Овие искуства (учеството на граѓаните во дизајнирањето на културните програми, установи или настани) го поставија темелот за растечкиот број на партиципативна или делумно намерна партиципативна практика во креирањето на политиките и заслужуваат посебен осврт. Постојат градови со силна граѓанска иницијатива во културата и кои имаат создадено неза-

²⁰ www.laconditionpublique.com

²¹ www.zinneke.org

²² www.ledefile.org

висна мрежа, како што е Култура Монтреал - Culture Montreal (види Дел Ѓ). Основана во 2001 година оваа организација влијаеше врз културните политики на Монтреал и соработуваше со општината во неколку проекти поврзани со развојот на културата; тоа веројатно е добар пример на она на што Џон Кин (John Keane, 1998) се осврнува: „Демократијата е еден систем во кој општеството и државните институции тежнеат да функционираат како два неопходни елементи, одвоени, но блиски, посебни, но независни“.

Дел Ѓ.

Културата во Монтреал

Во пролетта 2001 година повеќе од 200 луѓе од различно културно потекло од Монтреал учествуваа на дванаесет работилници и на пленарни сесии, како на прва серија професионални состаноци од претставници на културното милје на Монтреал. На 10 октомври речиси четирисотини луѓе присуствуваа на Монтреалскиот самит за култура. Базирана на темата *Културата на самитот (Culture at the Summit)*, оваа средба претставуваше кулминација на сите процеси на размислување и на консултации. Таа средба ја постави основата за да можат граѓаните да се обединат за промоција на културата во срцето на развојот на Монтреал. Официјалното основање на фондацијата беше на 28 февруари 2002 година и претставуваше заокружување на еден период од цела една деценија на рефлексija за монтреалската културна заедница.

Мисијата на Култур Монтреал (Culture Montréal) е: „Култура која се наоѓа во срцето на развојот на Монтреал“.

Култур Монреал е независна непрофитна организација чија цел е да ги собере луѓето од различни профили кои се заинтересирани за промовирање на културата во сите нејзини форми како есенцијален елемент на развојот на Монреал.

Култур Монреал е место на размислување, дијалог и делување и ѝ се обраќа на заедницата и од областа на културата, но и на политичките и деловните правни лица кои креираат одлуки, како и на граѓаните. Преку истражување, анализи, комуникација и образовни активности, Култур Монреал е вклучена во препознавањето на културата во Монреал во целото нејзино богатство и сета нејзина различност.

Делување. За остварување на својата мисија и постигнување на главните цели, Култур Монреал ќе работи со заедницата од областа на културата, со политичките и граѓанските тела кои креираат одлуки, како и со граѓаните за тие да бидат континуирано вклучени во следните активности:

Обединување: Да се води една организација која ќе биде динамично место за средби за мобилизација на луѓето кои ја поддржуваат мисијата и целите на Култур Монреал.

Информирање: Развивање на експертиза и давање на поддршка за јавна интервенција преку документирање, истражување и анализа на активностите, како и промоција на ширење на информирањето преку организирање на настани и вмрежување.

Зголемување на свесноста: Охрабрување на популаризацијата, давање на поддршка и оддавање на признание на културата преку мултилатерални активности кои ги земаат предвид карактеристиките на урбаната структура и на различноста на културната практика во Монреал.

Концерти: Одржување на тесни врски со различни милјеа и партнери на локално, регионално и национално ниво за да може да се фаворизира создавањето на приоритетите во културата на таа територија.

Интервенирање: Поставување на цели, грижи и прашања од заеднички интерес пред јавните и приватните тела кои креираат одлуки: поттикнување на учеството на културното милје на Монреал во заедницата, во мрежите, како и во процесот на консултација и креирање на одлуки.

Култур Монреал (Culture Montréal):

- има објавено неколку документи кои влијаат на јавното мислење (Culture Montréal): писма, едиторијали, говори и гледишта;
- има неколку комитети кои ги дефинираат насоките на организацијата, како и оперативните насоки;
- задачи и ширење на истражувањата и на анализите како што е, на пример, извештајот на Ричард Флорида (Richard Florida) за виталноста на културата на еден град (2005 година);
- организира јавни средби со бројни гости и говорници, вклучувајќи го и настанот Монреалски самит за метрополи на културата (*Montréal métropole culturelle Summit*) планиран за 7-8 ноември 2007
- уредува дигитален весник Инфо култура Монреал (Info Culture Montréal), како и магазинот Културите на Монреал (Montreal Cultures);
- финансиски е поддржан од нејзините членови, од Министерството за култура и комуникации, од Кругот на сонцето (Cirque du Soleil) и од Градот Монреал.

За повеќе информации во врска со Култур Монреал посетете ја www.culturemontreal.ca.

Друг пример на учество на граѓаните во подготвувањето на културната политика се случи при објаснувањето на локалната културна стратегија на градот Загреб.

Како што објаснува Андреа Златар во написот за проектот *Активни граѓани, локални култури, европски политики* (види Дел Е), во раната фаза на стратегијата на локалната култура, општината отвори една партиципативна дискусија за „новите видови на колективитети“ (независни, млади, супкултурни) кои откриваат нови приказни и „скриени хетеротопии“. Други мошне интересни искуства се поттикнувани со програмата *Политики за културата* (види Дел К) во, на пример, Тимиш областа (Романија) или во Пловдив (Бугарија).

Дел Е.

Скриените хетеротопии на Загреб

„Каква е улогата на главниот град на Хрватска во севкупниот развој на културата во земјата? Ова е легитимно прашање. Дали е можно да се зборува за културниот идентитет на Загреб (или, пак, подобро кажано, за културните идентитети)? Дали постојат некакви стратегии или културна политика на ниво на градот? Како може идејата за одржлив развој на културата да биде префрлена од национално на локално ниво? Ние имавме вакви прашања на ум кога ја формулиравме нашата стратегија“ - пишува Андреа Златар, која порано била одговорна за културата во локалната власт во Загреб.

Како и другите градови од централна и источна Европа, и Загреб доживеа урбани тензии за време на 1990-те; од една страна, горчлив приватизационен процес кој „не ги зема предвид оние специфики карактеристични за културните претпријатија ниту, пак, можните

штетни ефекти од приватизацијата“. Имено, „повеќето од големите издавачи беа уништени, како што беше уништена и мрежата на книжарници“. Од друга страна, градот доживеа појава на многу нови млади динамични независни проекти, кои се позиционираа во срцето на еден пулсирачки културен живот и кои гарантираат одржливост на културата, еден факт на кој понекогаш се заборава, ако не се игнорира или дури и занемарува. Во почетните фази на објаснувањето на својата културна стратегија, Загреб имаше храброст отворено да се конфронтира со тешкотиите со кои независните иницијативи се соочија: тие се „заканувачки поради фактот дека државата и градот само ги ко-финансираат нивните културни активности, додека културните институции во сопственост на државата добиваат финансирање за своите програми, плати и оперативни трошоци. (...) Ние треба да го земеме предвид односот помеѓу институционалното и вон-институционалното производство од сферата на културата. Формулацијата на културната политика на Загреб треба да биде партиципативна и околу вкупниот сектор од културата“.

Андреа Златар предлага планирањето во културата да вклучува „нови видови на колективитети“ (1) чија „цел не е постигнувањето на една основна идеја или посакуван крај или цел, туку самиот процес на производство“, (2) кое „ги руши границите помеѓу уметноста како посебна сфера на делување и секојдневниот живот“ и (3) кое ја промовира креативната тензија помеѓу „личното и колективното“. Независната млада култура многу често ги олицетворува овие карактеристики, и, како што наведува Златар, таа треба да се вклучи како базична движечка сила во процесот на планирањето во културата.

Како пример, „во текот на пролетта 2005 година беше организирана серија на јавни средби за да се утврди како независната култура и младата култура се справуваат со односот помеѓу културната политика на градот и независната култура, и проблемите со простор поврзани со независната култура, како и со младата култура. Во тоа време дискусиите беа тешки и конфузни, но тие ги открија сосема различните ставови и гледишта од кои говорниците набљудуваа и интерпретираа што за сите нас, барем за еден кус период, е една реалност која ја делиме. (...) Крајната цел на дискусиите - заедничка декларација за потребата од гаранција за простор за независните културни активности и младата култура - беше постигната: декларацијата беше потпишана од главните политички партии, и од власта и од опозицијата, и во наредните четири години од реал - политиката ние ќе можеме да ги набљудуваме нејзините резултати (или можеби треба да кажеме судбина)“. Многу градови стравуваат од отворена дискусија. Она што го покажува искуството на Андреа Златар е дека отворената дискусија ја открива сржта на еден град и отворените дискусии кои го вклучуваат младиот и независен сектор на културата се круцијални во откривањето на невидливите градови кои ги делиме, „еден различен и друг Загреб, невидлив за обичните минувачи“. Ако го кажеме тоа со зборовите на самата Андреа Златар, дискусиите го овозможуваат појавувањето на скриените хетеротопии: „според дефиницијата на Фокалт, хетеротопичните простори се вид на *локализирана утвора*. (...) Моќта на хетеротопијата лежи во нејзината способност да ја предизвикува реалноста, да се стави себеси покрај, да ја избрише (и) да се разликува од класичните утопии во тоа тие да се локализираат во нашите секојдневни животи“.

Целиот документ на Андреа Златар е достапен на www.policiesforculture.org

Главна тема на *Агенда 21 за културата* е учеството на граѓаните и на граѓанското општество. Во член 5 наведено е дека „главниот принцип на доброто владеење вклучува транспарентност на информирањето и јавното учество во започнувањето на културните политики, процесите на правењето на политики и оценувањето на програмите и проектите“, а член 19 ја споменува посветеноста „во спроведувањето на соодветните инструменти за да го гарантираат демократското учество на граѓаните во формулирањето, применувањето и оценувањето на јавните културни политики“. Член 11 наведува дека „културните политики мора да постигнат рамнотежа помеѓу јавните и приватните интереси, јавните функции и институционализирањето на културата. Претерана институционализација или претерана доминација на пазарот како единствен дистрибутер на културни ресурси вклучува ризици и го попречува и успорува развојот на системот на културата. Автономните иницијативи на граѓаните, на индивидуалните или на социјалните тела или движења, се основата на слободата на културата“.

6. Кон еден нов концепт на граѓанство

Преведувањето на граѓанското учество во практиката на културните политики е еден од предизвиците на парадигмата (која допрва доаѓа) на културните политики засновани на човековите права и на културната различност. Пред да се започне со какво било истражување на тоа како е изградена парадигмата (види подолу, преку мапирање на културата и планирање), неопходно е да се анализира идејата за граѓанството која ги има артикулирано културните политики во минатото, со водство на Франко Бијанчини (Franco Bianchini, 2006) и неговиот документ напишан за проектот *Активни граѓани, локални култури, европски политики*: Западно-европските културни политики од крајот на Втората светска војна олицетворуваа различни концепции за културата и граѓанството. Меѓутоа, последователните концепции не ги заменија претходните, туку наместо

тоа беа поправени за производство на понекогаш контрадикторни оправдувања за урбаните интервенции во културата.

Историјата на урбаното правење на политики во либералните демократии во Западна Европа, од средината на 40-те може да се подели на три широки фази, отсликувајќи ги различните концепти за граѓанството споменати претходно. Доминантниот концепт кој траеше од крајот на војната до доцните 1960-ти, беше оној на *социјално граѓанство*. Во втората фаза од доцните 1960-ти до средината на 1980-те, поиновативен и радикален концепт на *еманципирано граѓанство* се појави во многу градови покрај социјалното граѓанство. Во третата фаза, од средината на 1980-те до денешен ден, многу градски власти се принудени да одговорат на економското реструктурирање, растечката меѓуградска конкурентност и фискалните притисоци од нео-либералните централни влади, кои ѝ доделуваат второстепена важност и на социјалното и на еманципираното граѓанство. Тие ги приоритизираат меѓународниот имиџ и локалната атрактивност на градот за странските фирми, барајќи краткорочна економска добивка од инвестициите во културата. За подетална анализа, види Дел Ж.

Дел Ѓ.

Концептот на граѓанство

Концептот на граѓанство кој ги артикулира културните политики во втората половина на 20 век во Западна Европа беше опишан од Франко Бијанкини (2006).

- *Социјалното граѓанство* (доцните 1940-ти до доцните 1960-ти) беше засновано на целта „да се обезбедат услуги од областа на културата како продолжение на државната социјална помош“ и

ја разбираше „културата во традиционален, теснограден смисол, главно како институција - објект за висока култура обично лоциран во центарот на градот“. Клучниот збор беше „демократизација на културата“, базиран на моќта на експертите да ги дефинираат културните вредности и улогата на државата да го „цивилизира“ мнозинството луѓе, на тој начин што ќе ја направи културата широко достапна до нив. (...) Овој концепт на културата претпоставуваше една социјална обврска од страна на самите работници кои бараат себе-подобрување преку активно стекнување со научни и критички компетенции и на тој начин подобрувајќи ја продуктивноста на работната сила и севкупното ниво на култура во општеството. Меѓутоа, тој концепт претпоставуваше непроблематизирање на тоа дека културата во која работниците учествуваат беше наследена и дадена и дека тие нема да го остават својот знак на неа ниту, пак, да ја обликуваат за возврат. (...) Концептот на една хомогена, национална култура, која е дадена како таква од интелектуалната елита, остана непроменет.

- *Еманципираното граѓанство* (доцните 1960-ти до доцните 1980-ти) „обрна поголемо внимание на важноста на популарното учество во културните активности како средство на социјална еманципација и развој на заедницата. Дефинициите на „културата“ се проширија за да вклучат посовремени и попопуларни културни форми какви што се електронската музика, видеото, фотографијата, стриповите и муралите. Нова инфраструктура од маалски културни центри - комбинирајќи образование за возрасни и уметнички активности - се појави во многу градови. (...) Двете главни стратегии за спроведување на целите на еманципаторската урбана културна политика беа интервенциите за создавање на заеднички граѓански простор и давање на идентитет, како и давање моќ на маргинализираните

поединци и групи да го искажат својот глас како самосвесни заедници и да направат да се почувствува нивната присутност во една ревитализирана јавна сфера.

- „Еден пресврт кон десно во политичката клима во повеќето западноевропски земји, како и растечкиот притисок врз финансиските ресурси на локалната власт помогнаа во намалувањето на поранешното давање на важност и на социјалното и на еманципираното граѓанство. (...) Нови економски оправдани причини се појавија во многу градови. (...) На еден живописен, космополитски културен живот сѐ повеќе и повеќе се гледаше како на состојка на градскиот маркетинг и на стратегиите за меѓународна конкурентност, дизајнирани за да се привлече достапен мобилен меѓународен капитал, како и специјализиран кадар. (...) Реторичка посветеност кон социјалното и еманципираното граѓанство - беше одржувано како такво, (но) ние ќе спориме дека воопшто не постоеше концепт на граѓанство кој беше основа за урбаната културна политика исклучиво фокусирана на меѓународната економска конкурентност“.

Целиот документ од Франко Бијанкини е достапен на www.policiesforculture.org

Бијанкини предлага да се тргне кон еден нов концепт или идеја за граѓанството „како противтежа на деструктивните карактеристики на меѓународната конкурентност која ги уништуваше обидите на културата која ја предводи урбаната регенерација од средината на 1980-те“. Овој нов концепт не треба да има еден пристап од аспект на заедницата „која претполага дека постои консензус однапред“, туку еден отворен систем (...) изграден од само-организирањето на автономните актери од граѓанското општество во градот кој нуди обука и активно бара проекти и идеи од сите области

на урбаната политика. (...) Меѓутоа, потребен е поинтегриран пристап кон креирањето на урбаната културна политика. Тој би се потпрел на една мошне широка антрополошка дефиниција на *културајџа* како *начин на живеење*. Таква една стратегија би ги земала предвид и би ги организирала сите културни ресурси на градот, од физичката поставеност и дизајнот, неговото архитектонско и културно наследство, локалните занаетчиски традиции, опсегот на вештини, уметноста, до јавните простори, образовните и културните институции, туристичките атракции и претставите за градот кои ги произведува во една интеракција со митовите, конвенционалните мудрости, културните и медиумските претставувања. Би ја преполовила поделбата на доброволни, јавни и приватни сектори, различни институционални интереси и различни професионални дисциплини. Би вклучила развивање на поконсултативни и отворени пристапи кон креирањето на политиките и обезбедувањето на пошироко базирани форми на обука за креаторите на политиките. (...) За да се востанови поексплицитна и интелектуално заснована легитимност за учеството на граѓаните во културата во градот, ние треба да ја постигнеме радикалната идеја за градот како еден *проект* за проширување на хоризонтите во областа на културата и зајакнување на капацитетот за редицајнирање на секојдневниот живот и на јавната сфера“.

Во неговиот инспиративен документ „Културните вредности и кризите на легитимноста“ Џон Холден (John Holden) наведува дека „културниот систем“ станал затворен и немил разговор помеѓу професионалците и политичарите, додека новинарските страници во медиумите играа деструктивна улога помеѓу политиката и јавноста“. Голден тврди дека „проблемите се очигледно системски, но решенијата мора да започнат со професионалците од областа на културата. (...) За сево ова ќе биде потребна храброст и радикализам од страна на професионалците во изнаоѓањето на нови начини за градење на поголема легитимност директно со граѓаните. Досегашните искуства упатуваат на тоа дека таков еден пристап би бил

успешен и би им бил од корист на сите засегнати политичари, на самите професионалци и, пред сè, на јавноста“ . (2006: 10)

Микел Ечебарија (Mikel Etxebarria, 2005: 54), исто така, сосема јасно го изрази предизвикот. „Граѓанското учество во креирањето на јавните политики во локалната сфера, на сите нивоа на администрацијата, претставува еден од дефицитите на нашите јавни политики. Ние сите сме свесни дека не е секогаш лесно да помагаш и да го спроведуваш процесот на граѓанска партиципација. Подемот на индивидуализмот и недостигот на јасни, признати соговорници се, меѓу другото, причините кои ја објаснуваат тешкотијата на процесот на граѓанско учество, но, исто така, е вистина и тоа дека наследената инерција на администрацијата и на огромната политичка нетранспарентност внатре во самата администрација, го попречува процесот на граѓанската партиципација. Процесот на скицирање на стратешките планови значеше унапредување на процесот на партиципација преку зајакнување на работата на координација и водство на администрацијата на самата територија, но, исто така, е вистина и дека учеството генерално се сведе на економски, социјални и културни застапници, и јавни и приватни, кои делуваат на територијата, додека учеството на граѓаните, крајните приматели на јавното делување, не се земаше многу предвид. Во случајот на културата, повеќето од примателите на нашите јавни делувања се, освен креаторите, професионалните здруженија итн., граѓани кои најчесто ниту се здружени, ниту, пак, се интегрирани во телата од областа на културата. Ние треба да направиме огромни напори да допреме до нив, да ги поттикнеме и да им овозможиме учество во процесот на дефинирање на јавните културни политики поради тоа што тие треба да бидат примателите“ .

Која било програма за промоција на учеството на граѓаните за потребите на креирањето на културните политики треба да го прецени составот на застапниците кои се учесници. Во сферата на културата постои одредена традиција на дискусија помеѓу јавниот сектор и културните застапници кои ги претставуваат културните институции, приватните и невладините,

во која било фаза од циклусот: обука, создавање, производство, ширење, циркулација, одржување. Но денес, тоа веќе не е доволно. Денес, постои јасна потреба за ширење на основата за учество и оттаму, индиректно, на „културните ресурси“ на една територија (види деловите S и И за културно означување и планирање). Од една страна, спрема организациите и здруженијата кои, стриктно говорејќи не се однесуваат како културни застапници како што се, на пример, локалните медиуми, новите технолошки компании, маалските здруженија, училиштата и центрите за обука итн. Од друга страна, важно е да им се пристапи на граѓаните директно, и на оние кои ја користат и „консумираат“ културата, како и на оние граѓани кои не ја користат и консумираат (како на пример: жителите кои живеат блиску до културните објекти, синдикалните здруженија, спортските практичари и многу други!). Постојат идеи и алатки за една таква цел. Повеќе не постои изговор за недостиг од вклученост на граѓаните во креирањето на културната политика. Културните застапници ја развиваат својата анализа и своите програми следејќи ја логиката на изолација и елитизам. Ако културата треба да биде во центарот на нашите општества, ние мора себеси да се опреиме со процеси кои ќе ни помогнат да ги поврземе нашите планови, програми и политики со сите граѓани. Тоа е само прашање на еден ангажман со граѓанството.

Денес, иницијативите од-доле-кон-горе (од невладините организации, од изворните движења и здруженија, меѓународните мрежи, фондациите од јавен интерес), како и иницијативите од-горе-кон-доле (од јавните институции) се пресретнуваат на терен при соработката во креирањето на политиките. Оттаму и потребата за промовирање на принципот на „те молам допри“ кој Едвард Миралес (Eduard Miralles) го предлага во статијата напишана за проектот *Активни граѓани, локални култури, европски политики* (види Дел 3).

Едвард Миралес (Eduard Miralles), шеф за надворешни прашања при Одделот за култура на Дипутацио (*Diputació* - провинција) на Барселона, најенергично се залагаше за еден нов однос помеѓу културата, политиките и граѓанството.

Тој предлага усвојување на принципот „те молам допри“ во односите помеѓу државата (на сите нејзини нивоа на владеење) и општеството. Иако потеклото на овој принцип се наоѓа во југоисточна Европа, тој може, исто така, да биде релевантен и за другите региони.

„Дијалогот помеѓу сферата на администрацијата на државата (дури и на регионално, обласно или локално ниво), како и на сферата на организирањето на општеството традиционално се базираше на теоретска и површна почит - за да се спречат себеси од заедничко и заемно 'допирање' еден со друг, како гаранција на опстанок - што откри барем две структурни 'болести' кои треба итно да се 'лечат': недостиг од правни легитимни механизми на демократското претставување и на корпоративното искушение на некои 'фосилни' здруженија, со намалена социјална маса и огромно ниво на дисперзија и фрагментација. Токму како што без 'силна' држава (дури и децентрализирана, која вклучува учество, партиципативно и супсидијарно) демократијата е слаба, без организирано, флексибилно и динамично општество демократијата е некомплетна. Оттаму е неопходно да се победат наследените 'те молам не допирај' табуа како клучен услов за една реална демократска обнова. 'Те молам допри', во овој смисол, е прифаќање, како нешто праведно и нужно, на предлогот за програмски иницијативи и на започнување со структурна корекција на механизмите од еден до друг дел. На истиот начин на кој

едно организирано општество има право, но и обврска да му укаже на административното општество што тоа треба прави или што не треба да прави, како и на начинот на кој тоа треба да се направи, административното општество може и мора да го направи истото со здруженијата. Уште повеќе, или над сè, на локално ниво.“

Едвард Миралес укажува на потребата од критичка процена на благосостојбата на движењето на здруженијата од културата бидејќи:

(а) тоа „е воопштено, хетерогено, дисконтинуирано и некомплетно: традиционални и ретко обновени здруженија со релативно ниски стапки на партиципација ко-егзистираат со групи со ретка структурна формализираност каде што млади луѓе подготвуваат естетски проекти со значаен интерес“;

(б) „релативната виталност на движењето на здруженијата од културата во уметноста и културата (здруженија кои вообичаено не го изразуваат своето делување на локално ниво) е спротивно на ниското или непостоечко присуство на движењето на здруженијата поврзани со културната потрошувачка или практика“;

(в) „огромен степен на ендогамија (тренд на склучување бракови од иста социјална група или на чување на посебната култура како малцинство), еден тренд на повторно појавување и, накратко, еден општ недостиг од привлечност и квалитет во настаните и предлозите на движењето на здруженијата од културата“.

Во тој смисол, на локалните културни политики им треба предизвик, бидејќи тие не го вклучуваат доволно третиот сектор во своите елаборации, спроведувања и оценувања. Миралес го подвлекува „перверзниот ефект на незабележителните политики. (...) Локалните културни политики, главно, им пријдоа на прашањата на здружување, учество, движење на здруженијата, волонтирање и/или на ’ор-

ганизирано‘ општество од еден чисто тактички и академски аспект“. Во некои случаи, учеството се разбира исклучиво „како една логика на менаџментот на културните услуги и објекти наместо како на централен елемент на ‘програмата‘ на самата културна политика“.

Миралес предлага културните објекти да играат улога на инструменти за генерациите на едно организирано културно граѓанство, но „ниту се објектите ексклузивна алатка за генерацијата на едно организирано културно граѓанство, ниту, пак, единствената функција на културните објекти е да биде блиску до граѓаните“. Попрецизно кажано, стратешката важност на локалните простори за културата во градењето на организирано граѓанство припаѓа тука барем поради три фундаментални причини:

(а) нивната „систолична - дијастолична“ динамика во однос на културните застапници и иницијативите од областа. Тие имаат посебен капацитет кој произлегува од нивниот симболичен потенцијал, да земат неорганизираните луѓе и иницијативи со лоша структура и да ги вратат назад во нивните средини со една поголема конзистентност и со додадена вредност;

(б) тие имаат фундаментална улога во насочениот трансфер од пасивно користење на некои услуги или пасивно присуство во некоја активност до, повеќе или помалку, активно формулирање на предлозите и, накусо, повеќе или помалку, автономни претпоставки на вкупните или на делумните одговорности во менаџментот;

(в) слично на тоа, тие имаат стратешко место во транзицијата помеѓу личната иницијатива, неформалните групи со оскудна организациска конзистентност и со цврсто структурираните здруженија.

Целиот документ напишан од Едвард Миралес е достапен на www.policiesforculture.org

7. Културно означување/мапирање и планирање

Спроведувањето на новите културни политики за граѓанството се потпира на доследни и одржливи процеси на културно означување и на планирање. Овие процеси сè уште не се вообичаени, т.е. 'меинстрим' во Европа. Иако некои европски градови користеа некои од овие концепти во објаснувањето на нивните културни стратегии во изминатата деценија, само неколку од нив беа успешни долгорочно гледано и, всушност, во целост ги користат овие концепти. Тоа и не е за изненадување; тоа ја рефлектира слабоста на културните застапници и работници, тензиите во областа на културата (посебно „барањето“ да се инструментализира културата) и, сè на сè, потребата да се работи од перспектива на долгорочност, врз една чекор-по-чекор основа, притоа учејќи од сопствените грешки. (*Eppur si muove.*)

Дозволете најпрво да ја направиме разликата помеѓу означувањето и планирањето, користејќи ги идеите и текстот на Колин Мерсер (Coline Mercer, 2002; 2006). **Означување/мапирање** би бил првиот чекор и тој би вклучувал идентификување и регистрирање на ресурсите. **Планирањето** се состои во тоа да се користат ресурсите за развој.

Дел S.

Културно означување или мапирање

Колин Мерсер нашироко се залагаше за граѓанство со култура и има обезбедено индикации за некои од алатките кои им овозможуваат на градовите и на нациите да напредуваат кон оваа цел. Во документот напишан за проектот *Активни граѓани, локални култури, европски политики*, Мерсер (2006б: 2-3) објаснува што значи културно означување или мапирање:

„За креирање на политиките клучно е учеството како такво, како и активното вклучување на граѓаните и на заедницата, и како субјекти и како објекти, во процесот на планирање. Во тој контекст, ние зборуваме за *културно* мапирање кое ги вклучува граѓаните во откривањето или повторното откривање на вредностите и на ресурсите за културната политика и за развојот.

Културното означување најдобро е опишано од проминентниот австралиски аборицински академик и активист, Марсија Лангтон (Marcia Langton), со следниве описи: „Културното означување вклучува идентификација и регистрација на оригиналните културни ресурси од сите области чија цел е еден социјален, економски и културен развој. Преку културното означување, заедниците и нивните конститутивни интересни групи можат да ги регистрираат нивните културни практики и ресурси, исто како и другите нематеријални нешта, како на пример, нивното чувство за место и социјална вредност. Субјективните искуства, различните социјални вредности и повеќекратните читања и интерпретации можат да се содржат во културните мапи, како и покорисен 'културен инвентар'. Означените вредности како местата и културата можат да обезбедат добра основа за планирање на културен туризам, како и стратегии за еко - туризам, архитектонско тематско планирање и развој на културните индустрии“.

Што би можело тоа да значи во контекст на развојот на една партиципативна културна политика? Еден одговор на ова прашање е содржан и во клучната алатка на „процена на капиталот на културата“ или „проценка на културата на заедницата“. Тоа е една истражувачка и советодавна алатка која има за цел не само едноставно објективно проценување на културата на заедницата или на регионот, туку и вклучување на граѓаните.

Како што тоа го образложи во својот случај Амаресвар Гала (Amareswar Galla): „ова е со цел за една одржлива и жива заедница, пообединета мрежа на заедницата, поголема доверба на заедницата и наоѓање на насока во чувството на себеси и на местото на потекло, како и на зголемениот капацитет на заедницата за холистичко задоволување на сопствените потреби... Потребна е една инклузивна рамка која ги признава културните аспирации на различните делови на заедницата, вклучувајќи ги тука и групите кои инаку можеби би биле маргинализирани и културно, и социјално, и економски“.

(...) Ова е една архитектура за културната политика *во делување* каде што има симултано откривање/повторно откривање на базата на културните ресурси на заедницата и една рамка за креирање на политики како да се мобилизираат овие ресурси, со други зборови, партиципативната културна политика“.

Планирањето е процес со кој застапниците, целите, активностите, ресурсите, како и очекуваните резултати кои го прават еден проект, се поврзуваат. Ние правиме планирање во многу сфери во нашите секојдневни животи како поединци, иако на таа активност не ѝ го даваме токму тоа име. Планирањето се користи особено во областа на организацијата, вклучувајќи ги и оние кои се надлежни за општинската културна политика, дури и ако не е тоа експлицитно. „Културното планирање не значи и планирање на културата. Туку значи да се осигура дека и интересите на културата се присутни во процесот на планирање и на развој“ - како што вели Колин Мерсер (2002: 7). Една поопшта дефиниција на културното планирање може да се најде во делот И.

Деловите кои следат, исто така, се извадоци од документот напишан од Мерсер (2006б: 6-8) за проектот *Активни граѓани, локални култури, европски политики*.

„Културното планирање не значи и 'планирање на културата', туку, подобро кажано, да се осигура дека 'културниот елемент', интересите на културата, културните ресурси ќе бидат присутни во секоја фаза на процесите на планирање и развојот на креирањето на политиката. Тоа претставува еден клучен механизам за обезбедување на учество на граѓаните во развивањето на една автентична и одржлива културна политика.

Ако во склоп на културата влегуваат и идентитетите, животниот стил, однесувањето, етиката, владеењето, како и начинот на кој ние се однесуваме кон секојдневното живеење, тогаш не би требало да биде толку тешко таа да се изрази. Доколку ние се согласиме да имаме политики за културата или да ја поврземе културата со развојните цели, тогаш едновременно и се согласуваме, експлицитно или имплицитно, на логиката на планирањето. Кога ќе се спомене планирање, не се мисли само на 'тешка' инфраструктура, туку и на 'мека' и креативна инфраструктура: на луѓето и на она што тие можат или не можат да го направат.

Културното планирање е, како што тоа го дефинираше Франко Бјанкини, една 'тешка уметност'. Може да биде убедлива или површна, произведувајќи една маска на уживање и забава за да ги сокрие најдлабоките социјални и економски нерамноправности. Културното планирање во најлошата варијанта може да ги произведе

најдобрите таканаречени културни центри во светот окружен со мала кои се во пропаѓање, напуштени улици, минимален јавен транспорт, бездомни семејства и банкротирани бизниси. Ова не е културно планирање.

Малку подобра, но далеку од задоволителна верзија на културното планирање одредува што се случува *оџкако* физичките планери си ја завршиле својата работа: културно планирање, значи, како раzubување и естетско засилување. Ова не е културно планирање. Ниедно од овие нема да биде точно.

Тогаш која би била ефективната дефиниција за културното планирање? Дозволете ми да Ви ја понудам оваа како крајна реченица: *културно планирање е стиратистичко и интегрално користење на културните ресурси во развојот на заедницата.*“

Целиот документ од Колин Мерсер е достапен на www.policiesforculture.org

Локалните влади играат клучна улога во артикулацијата на една нова парадигма на културните политики. Колин Мерсер ги искажа овие претпоставки на следниот начин: „Кој било одговор и на потенцијалот и на заканиите од реалноста на глобализацијата (во економски, социјален и морален смисол) треба да биде цврсто заснован, не преку негативни знаци на разочараност, туку преку развивањето на оригинални и автохтони капацитети и да се направат места, производи, искуства, спомени, приказни и претстави кои ќе потврдуваат дека *ова е каде, кои и што сме ние и како се разликуваме и се знаеме себеси.* (...) Локалните влади и локалните политики

се и 'машините' и возачите на ефективното учество во оваа сфера. Ова не треба едноставно да ѝ се потчини на логиката на 'услужни одредби' или 'субвенции': тоа може да има и друга улога на олеснување, посредување или застапништво". (Мерсер, 2006а: 2)

8. Институционална модернизација

За спроведување на новите културни политики за граѓаните потребна е институционална модернизација или, со други зборови, нова архитектура на политиката. Едвард Миралес (Eduard Miralles, 2004) ја подигна свесноста за обратниот однос помеѓу обемот на проектите од „културата“ и на реалната вклученост на менаџерите на културата, и напиша иронично: „Културата почнува да станува премногу важна за да се остави во рацете на културните политики. (...) Додека учеството на оние традиционално гледано 'менаџери на културата', во овој случај, без оглед на нивниот технички, политички или политехнички профил - во 'стратешките' проекти од културата обично е во обратен сооднос на важноста на овие проекти, дотолку учеството на менаџерите на одделите кои се сметаат како 'важна' економија, како што се планирање на градот итн. - е во директен сооднос“. Уште повеќе, учеството на културата во инструментите на локалното планирање сè уште не е оптимално. „Обврските“ кои се очекува културата да ги исполни, поврзани со нејзината инструментализација, се чини дека преовладуваат. Одделите за култура или секторите речиси никогаш не се мешаат во овие процеси и инструменти и тие се честопати игнорирани или присилени да преземаат обврски од другите области. Истовремено, културниот сектор ја одржува инерцијата: преобемно внатрешно категоризирање, застапници кои се презатворени во нивните концептуални силоси и практики дизајнирани да одговараат на интерната логика без да се размислува и за граѓаните.

Одделите за култура треба да заземат став и да побараат поодговорна улога. Правото на култура како темел, културната различност како пре-

дизвик и како прилика, и суштинските вредности на културата (помнењето, креативноста, критичкото знаење, ритуалноста, извонредноста, убавината, различноста и други) се можеби оние клучни зборови кои водат кон успех. Ако одделите за култура не ја преземат главната улога, културата ќе биде „проголтана“ од економската, социјалната агенда или агендата за животна средина. Повеќе од кога и да било, храброста е клучна за да се објави суштинската важност на културата и (во нашиот случај) општинските оддели за култура треба да станат гласни говорници.

Џон Холден (John Holden, 2006: 58-9) укажува дека институционалната модернизација значи „националната политика да биде појасна и похрабра во поставувањето на услови за нејзините цели во културата, како и објаснувањето на правото на граѓаните да бидат инспирирани и среќни од културата - едно право кое е експлицитно во член 27 (1) во Универзалната декларација за човековите права на Обединетите нации“. Холден, исто така, укажува и на тоа дека „политичарите треба да покажат поголемо лидерство во своите ангажмани и уживање во културата“, дека „треба да постои една нова статутарна обврска за локалните власти да инвестираат во создавањето на културните вредности, неограничени од нумерички дефиниции или, пак, од потребата да одговорот на другите приоритети на локалната власт“, дека „регионалната политика треба да ја намали својата опсесивност со економскиот развој и да вклучи многу поширок спектар на интереси“, дека „поексплицитен ‘почетен капитал‘ е потребен во културата, не само за продукција на културата, туку и за институционални модернизации“ и дека „се потребни нови програми за истражувања и развој кои би профитирале од зголемениот интерес за културни вредности. Еден аспект од таквиот нов режим, за промена, би бил фокусиран на прашањата на организацискиот капацитет, исто како и на резултатите и исходите од преземените напори во културата“. И конечно, Холден (2006: 53-4) укажува дека е потребен еден посодржаен дијалог за „да се напушти или објасни културниот жаргон кога се комуницира со јавноста“, исто како и

„секторот во целина да има глас и да обезбеди форум каде јавноста може да учествува“ (можеби, во последниов случај, како што тоа го прави Култур Монреал, види Дел Ѓ).

Потребите за **обука** да бидат додадени како важен сегмент на институционалната модернизација. Дали локалните власти се подготвени да ги преземат задачите како што се „олеснување, посредување или застапништво“? Дали јавните службеници и менаџерите на културата се подготвени да се впуштат во напорни сојузи? Дали организациите на културата се подготвени да вклучат поразлично граѓанство?

Националните влади создаваат нови институционални рамки. Колин Мерсер се залагаше за создавање на *услови кои ќе овозможат креирање на поплишка* за новите генерации на културни политики. Извесно е дека националните влади ја имаат најважната одговорност (како и програмите кои ги лансираат задолжително да бидат спроведени од локалните власти), иако националните здруженија на општините, исто така, играат важна улога. Иницијативите кои имаат вредност како што се, на пример, ИЛАП (ILAP) (во Австралија) или како ЛСП ЛАА (LSP LAA) (во Велика Британија) се објаснети во Дел Ј.

Дел Ј.

Кон архитектурата на владеењето за креирање на партиципативна културна политика

Колин Мерсер (Coline Mercer) [2006б, 6-8] упати апел до владите за „создавање *услови кои ќе овозможат креирање на поплишка*“ за новите генерации на културни политики кои „треба да се реализираат во еден партиципативен контекст“, кој го унапредува „развојот на новите форми на граѓанство“ и, истовремено, „проактивно ги мобилизира формите на човековиот, социјалниот и културниот капитал, кој е базата на ресурси кон која клучен придонес има културната политика. Оваа нова генерација на културни политики има

потреба да се потпре на „развојот на една логична и разумна политика и планска архитектура - *архийектиура на партиципациивнојто владеене*, би можеле да кажеме - за културната политика. (...) Тоа е архитектура на 'засегната страна' која ги вклучува граѓаните, заедницата, владата, невладините организации и приватниот сектор“. Исто така, станува збор и за отпочнување на процесот на културното означување и на културното планирање во кој заедницата - граѓанството - не е само пасивен 'објект' на планирање, туку исто така е и активен 'субјект'.

Европа треба да ги набљудува и да се адаптира на овој регионален контекст на практиките на културното планирање кои функционираат и во другите региони во светот. Австралија и Нов Зеланд се меѓу оние многу интересни области од кои европските градови може да научат. Колин Мерсер верува дека „една таква општа политика и архитектура на планирање во која партиципативното културно означување и планирање можат да си го најдат своето соодветно место е онаа на *Интегрирано планирање на локалните области (Integrated Local Area Planning – ILAP)* којашто беше развиена од Австралиското здружение на локалните власти (ALGA)“.

Мерсер укажува на „развојниот документ кој беше лансиран од ИЛАП во Австралија - *Создавањето на врски: кон интегрирано планирање на локалните области* - издаден од АЛГА кон крајот на 1992 година и кој ефективно ги резимира прашањата, целите, влоговите, како и засегнатите страни кои се вклучени во овој пристап. *Интегрираното планирање на локалните области (ИЛАП)* ги прикажува и ги комбинира следниве пристапи: (а) стратешко планирање кое го зема предвид, во широка смисла на зборот, **вкупниот** обем на

физичките услови, од животната средина, економските, социјалните и културните услови, прашањата и потребите кои ја засегнуваат локалната област (дополнително е нагласен); (б) координација помеѓу агенциите и сферите на владата за да се осигура дека програмите, капиталните трошоци и регулаторните процеси се ефективно поврзани меѓу себе и се фокусирани на клучните прашања и приоритетните потреби кои се утврдени при стратешкото планирање и (в) ефективно корпоративно планирање и менаџмент од страна на одговорните локални совети за да ги „истуркаат“ и процесот на планирање и мерките на имплементација“. [Види Австралиско здружение на локалните власти (ALGA), *Водич за интегрирано планирање на локалната област* (ALGA, 1993)].

Во својот документ Мерсер, исто така, го објаснува неодамнешниот развој на планирањето на заедницата во Велика Британија кој „обезбедува модел на можни бенефиции ако се поврзат меѓу себе елементите на локалната политика и архитектурата на владеешето на партиципативната културна политика“. Секоја локална власт во Англија треба да подготви *Стратегија на одржливост на заедницата*. (...) Една *Стратегија на одржливост на заедницата* е подготвена од *Локалното стратешко партнерство* (ЛСП) составено од претставници на локалната власт, групи на заедницата со одредени интереси, деловни луѓе, полицијата, здравството, образованието, како и други обезбедувачи на услуги и потрошувачи. Во многу области беа создавани групи и групации со одредени интереси за да го претстават или да лобираат за ЛСП. За дополнување на развојот на стратегијата на заедницата (вклучувајќи ја и заедничката постоечка културна стратегија) ЛСП е одговорно за подготвувањето на *Договорот за локалната област* (*Local Area Agreement – LAA*). Тоа е тригодишен финансиран договор во кој приоритетите се утврдени и

договорени од локалната власт и од засегнатите страни на заедницата (граѓаните) и во документацијата се утврдени посебни заклучоци како што се „Збогатување на индивидуалните животи, зајакнување на заедницата и подобрување на местата каде што луѓето престојуваат поради културата и спортот вклучувајќи ги и библиотеките и историската околина“. Резултатите се оценуваат преку посебни *индикатори за реализацијата* кои се поврзани со остварувањето на можностите во културата, како и учеството во активностите во културата и користењето на објектите и услугите од страна на етничките групи. Иако е, сепак, прерано да се оценува успехот или, пак, овој механизам кој сè уште се користи од страна на локалната власт, евидентно е дека тој обезбедува голема можност да се вклучи културната политика во секојдневните програми на јавната политика и истовремено „отвора врати“ за поодржливо учество на граѓаните. Уметничкиот совет на Англија (национално основано тело за уметност) на пример ја признава стратешката важност на ЛАА“.

За повеќе информации, види www.communities.gov.uk/laa.

Невладините организации, исто така, имаат големо значење за институционалната модернизација. Националните мрежи на практичарите станаа солидна **платформа** за залагање за културата. Во Канада, Креативната градска мрежа²³ ги собра заедно општинските експерти од областа на културата ‘за да ги поврзат луѓето кои ја споделуваат оваа работна клима што ќе придонесе да бидеме поефикасни во развојот на културата во нашите заедници преку споделувањето на искуствата, експертизата, информациите и познавањето на најдобрите практики“. Во Австралија, Мрежата за развој на културата на Викторија²⁴, основана во 2000 година, ги собра

²³ www.creativcity.ca

²⁴ www.culturaldevelopment.net

заедно „заедниците, уметниците, локалните совети и се залагаше за една поголема улога на партиципативната уметност и културното изразување за да се изгради едно поздраво, поангажирано и поодржливо општество“.

Меѓународните мрежи можат, исто така, да развијат мрежи за оние локални власти кои се заинтересирани за тоа. *Политики за култура*, граѓанска иницијатива покрената од ЕКУМЕСТ здружението од Букурешт и Европската фондација за култура, е регионална програмска рамка која има за цел да го поттикне принципот на партиципативност во дизајнирањето, спроведувањето и оценувањето на новите ефективни културни политики ширум југоисточна Европа. (Види Дел К)

Дел К.

Политики за културата

Политиките за културата се активни уште од 2000 година. Програмата е структурирана околу триаголниот работен однос помеѓу граѓанското општество, извршната власт и законодавната власт во процесот на креирање на политиките кои влијаат врз секторот на културата. Се базира на препознавањето на фактот дека јавната политика од областа на културата може да има одржливо влијание само ако граѓанските засегнати страни, врз кои таа ќе има директно влијание, учествуваат во нејзиното подготвување.

Нагласокот се става на изнаоѓање канали на комуникација помеѓу овие нивоа (кои немаат навика да соработуваат меѓусебно), стимулирање на креирање на партиципативна политика од областа на културата, како и овозможување на независниот сектор јавно да си ги искаже своите мислења и ставови. Програмите го олеснија развојот и го поддржаа спроведувањето на најразлични локални иницијативи кои имаа за цел теоријата да ја спроведат во конкретно делување и акции во вид на проекти.

Примери:

- Изградба на локална културна стратегија на градот Пловдив (Бугарија) и поставување на ефикасна структура за активен социјален дијалог.
- Клубтур - Форум за политики (Clubture – Policy Forum): Кон новите позиции за еден независен, непрофитабилен и вон-институционален културен сектор во процесот на креирање на политки. Мулти-медија институт, Загреб, Хрватска.
- Платформа за Ново влијание на културата во Црна Гора, Нансен дијалог центар, Подгорица, Црна Гора.

Повеќе информации за секој проект поединечно (повеќе од 20), за мрежата (повеќе од 100 партнери) и за програмата во целост можат да се најдат на www.policiesforculture.org.

Референци

- 90
- Agenda 21 for culture. An undertaking by cities and local governments for cultural development*, Barcelona, 2004. Also in French, Spanish, Catalan, Galician, German, Italian, Korean, Portuguese and Turkish. <http://www.agenda21culture.net>, consulted 4 December 2004.
- Appadurai, Arjun, and Stenou, Katerina, 2000, Sustainable pluralism and the future of belonging. In: *World Culture Report 2000 – Cultural diversity, conflict and pluralism*, pp. 111-120. Paris: UNESCO.
- Baltà, Jordi, and Pascual, Jordi, 2005, Ciudad y gestión cultural. For : Curso a distancia gestión y políticas culturales, Universitat de les Illes Balears.
- Bianchini, Franco, 2006, Reflections on urban cultural policies, the development of citizenship and the setting of minimum local cultural standards and entitlements. For the *Active citizens, local cultures, European policies*: project; ECF, ECUMEST, Interarts and South East Europe TV Exchange; www.policiesforculture.org
- Bloomfield, Jane and Bianchini, Franco, 2004, *Planning for the Intercultural City*. Bournes Green: Comedia; <http://www.comedia.org.uk>, consulted 19 November 2006.
- Borja, Jordi and Castells, Manuel, 1997, *Local y global. La gestión de las ciudades en la era de la informacion*, 418 p. Madrid : Taurs.
- Crehan, Kate, 2002 (2004), *Gramsci, cultura y antropologia*, 249 p. Barcelona: Bellaterra.
- Débor, Guy, 1967 (2003), *La sociedad del espectáculo*, 176 p. Valencia: Pre-Textos.
- Delgado, Eduard, 2001, Planificacian cultural contra esacio publico. In: *Karis*, no. 11, pp 49-61; Barcelona: Interarts Foundation.
- Duxbuy, Nancy; Simons, Derek and Waterfield, Derek 2006, Local policies and expressions of cultural diversity: Canada and the United States. In: UCLG's WG on Culture and Barcelona City Council, *Local policies for cultural diversity*, report for the Division of Cultural Policies and Intercultural Dialogues of UNESCO.

- ERICarts, 2006, Research Project in Focus. Preparation for the UNESCO World Report on Cultural Diversity, <http://www.ericarts.org/web/index.php>, consulted 26 November 2006.
- Etxebarria Etxeita, Mikel, 2005 “¿Qué significa la Agenda 21 de la cultura para la vida municipal?; Ponencia presentada al VI Seminario “Cultura y Municipio“ de la Federacion Andaluza de Municipios y Provincias – FAMP, Jerez de la Frontera, 31 de marzo y 1 de abril de 2005. It can be downloaded from www.agenda21culture.net, consulted 4 December 2006.
- European Commission, 2001, European Governance. A White Paper; COM (2001) 428.
- Garrett, Jan, 2003, *Amartya Sen’s Ethics of Substantial Freedom*, <http://www.wku.edu/~jan.garett/ethics/senethic.htm>, consulted 1 December 2006.
- Hawkes, John, 2001, March, *The fourth pillar of sustainability. Culture’s essential role In public planning*, 69 pp. Cultural Development Network; Melbourne; <http://www.cultureandheritage.govt.nz/cwb/pdfs/Jon%20Hawke%20-%20Fourth%20Pillar%20of%20Sustainability.pdf>, consulted 26 November 2006.
- Holden, John, 2006, March, *Cultural value and the crisis of legitimacy. Why culture needs a democratic mandate*, Demos, <http://www.demos.co.uk/files/Culturalvalueweb.pdf>, consulted 29 November 2006.
- Hurstel, Jean, 2006, *Réenchanteur la ville*. Paris : l’Hartmattan, col. Carnets de Ville.
- iaspis & eipcp, Maria Lind und Raimund Minichbauer (eds.), 2005, *European Cultural Policies 2015. A Report with Scenarios on the Future of Public Funding for Contemporary Art in Europe*, 57 p. Abäke: Stockholm, London & Vienna.
- Isar, Y Raj, 2005, Cultural learning: some issues and horizons. For: *Catalyst Conference*, Liverpool-Manchester, 14-17 September 2005, <http://www.catalystconference.co.uk/cultural-selfhood-and-othernes/>, consulted 1 December 2006.

- Keane, John, 1998, *Civil society: old images, new visions*. Cambridge: Polity Press.
- Laaksonen, Annamari, 2006, Local Policies for Cultural Diversity. With emphasis on Latin America and Europe. In: UCLG's WG on Culture and Barcelona City Council, *Local policies for cultural diversity*, report for the Division of Cultural Policies and Intercultural Dialogue of UNESCO.
- Mercer, Colin, 2002, *Towards cultural citizenship*, Swedish International Development Cooperation Agency; Uppsala: Gidlunds förlag.
- Mercer, Colin, 2006a, Local policies for cultural diversity: systems, citizenship, and governance. With an emphasis on the UK and Australia. In: UCLG's WG on Culture and Barcelona City Council, *Local policies for cultural diversity*, report for the Division of Cultural Policies and Intercultural Dialogue of UNESCO.
- Mercer Colin, 2006b, Towards an architecture of governance for participatory cultural policy making. For the *Active citizen, local cultures, European politics* project; ECF, ECUMEST, Interarts and South East Europe TV Exchanges; www.policiesforculture.org.
- Miralles I Ventimilla, Eduard, 2004, Las diputaciones provinciales y la cultura. Speech to the seminar *El sistema publico de la cultura on Espana*, FEMP – Federacion Espanola de Municipios y Provincias, caceres, 25 – 27 October 2004, 8 p, mimeo.
- Miralles, Eduard, 2006, For an organised cultural citizenship. For the *Active citizens, local cultures, European politics* project; ECF, ECUMEST, Interarts and South East Europe TV Exchanges; www.policiesforculture.org.
- Pascual, Jordi, 2006, Exploring local policies for cultural diversity: In UCLG's WG on Culture and Barcelona City Council, *Local policies for cultural diversity*, report for the Division of Cultural Policies and Intercultural Dialogue of UNESCO
- Pindado, Fernando (coordinator), Oscar Rebollo Izguierdo, JoelMarti Olivé, 2002, *Eines per a la participacio ciutadana: bases, métodos i tècniques*; Barcelona, Diputacio de Barcelona, Papers de participacio ciutadana, n.6, 81p.

- Postman, Neil, 1985, *Amusing ourselves to death: discourse in the age of show business*. New York: Penguin Books.
- UCLG's WG on Culture and Barcelona City Council, *Local policies for cultural diversity*, report for the Division of Cultural Policies and Intercultural Dialogue of UNESCO.
- UNDP – United National Development Programme, 2004, *Cultural Liberty in Today's Diverse World – Human Development Report 2004*. New York: United Nations.
- UNESCO, 2001, *Universal Declaration on Cultural Diversity*, <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf>, consulted 2 December 2006.
- UNESCO, 2005, *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*, http://portal.unesco.org/ev.php-URL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, consulted 2 December 2006.
- Venturelli, C., 2003, *From the information economy to the creative economy*, Centre for the Arts and Culture, <http://www.culturalpolicy.org>, consulted 2 December 2006.
- Yudice, George, 2003, *Er recurso de la cultura*. Barcelona: Gedisa.
- WCED – UN World Commission on Environment and Development, 1987, *Our common future*; Oxford University Press, <http://www.un.org/esa/sustdev/>, consulted 12 December 2006.
- Zlatar, Andrea, 2006, Zagreb's Hidden Heterotopias. For the *Active citizens, local cultures, European policies* project; ECF, ECUMEST, Interarts and South East Europe TV Exchange; www.policiesforculture.org.

95-137

Како да се креира партиципативна (урбана)
културна политика_Сањин Драгојевиќ*

* Сањин Драгојевиќ е предавач по социологија на културата и социологија на масовните комуникации, политика на медиумите и културна политика при Факултетот за политички науки. Тој, исто така, предава стратески културен менаџмент на Академијата за драмски уметности во Загреб. Работи и како консултант по културна политика, културен менаџмент и културни информативни системи за повеќе меѓународни организации, како што се УНЕСКО, Советот на Европа и Европската културна фондација. Предава и на неколку меѓународни курсеви во Виена, Кремс, Дубровник, Амстердам и Белград и е член на уредувачките одбори на академските културни ревиии. Објавуван е на хрватски, англиски и руски јазик.

Како да се креира партиципативна (урбана) културна политика_Сањин Драгојевиќ

Дијагноза на проблемите и можностите, предностите и слабостите → Дефинирање на главните цели и приоритетите на делување → Определување на клучните актери → Клучен момент на делување → Момент на напуштање → Означување на културните ресурси → Дали да се преземе развој на стратемиски план или не? → Главните опасности и начините за нивно надминување → Основни алатки, инструменти и мерки → Процедури за мониторинг и евалуација

Вовед

Населените места денеска повеќе од кога и да е поседуваат натпреварувачки дух. Морето, кое порано се сметаше за опасно и полно со закани, денеска стана главниот плоштад на населеното место или градот, што ги отсликува и провоцира желбите, соништата, страста и меланхолијата. Аспирацијата на граѓаните е таа што води кон развој или дегенерација на градскиот или урбан простор. Претходно населената територија јужно од Медитеранот, во Северна Африка, на пример, која некогаш цветаше, а сега станува сè попразна и попразна. Времето нè научи дека ние буквално одиме по остатоците од други. А нашите гласови честопати се само шепотот на нашите предци. Ние учиме за нас, главно, преку гледање на просторот што го користиме и што се користел пред нас.

1. Дијагноза на проблемите и можностите, предностите и слабостите

Секој град се соочува со проблеми. Дури и *кризи*. Кризата мора да се сфати како предизвик, а нејзиното надминување како креативен процес. Многу често мора да примениме *кризен менаџмент* за преземање на процесот на сеопфатен развој на градот. Главната карактеристика на еден град во *криза* е високото ниво на непредвидливост. Ова може да се надмине со т.н. *прилагодено стратешиско планирање*. Согледувањето дека местото или градот ги мобилизира нашите умови, но, исто така, и нашите соништа и дека тоа може да води кон реални креативни моменти претставува главниот поттик за надминување на толку длабока криза што вообичаено е предизвикана од неконтролиран хаотичен развој. Тоа е причина зошто урбанистичкото планирање зазема примарно место на листата на проблемите со коишто треба да се справиме. Доколку експертите и оние што одлучуваат не ја чувствуваат, препознаваат или споделуваат оваа свест за *кризата* што демне и потребата од кризен менаџмент, тие ќе се спротивстават да работат заедно, а урбаниот напредок ќе биде реализиран на доста неусогласен и разидувачки начин.

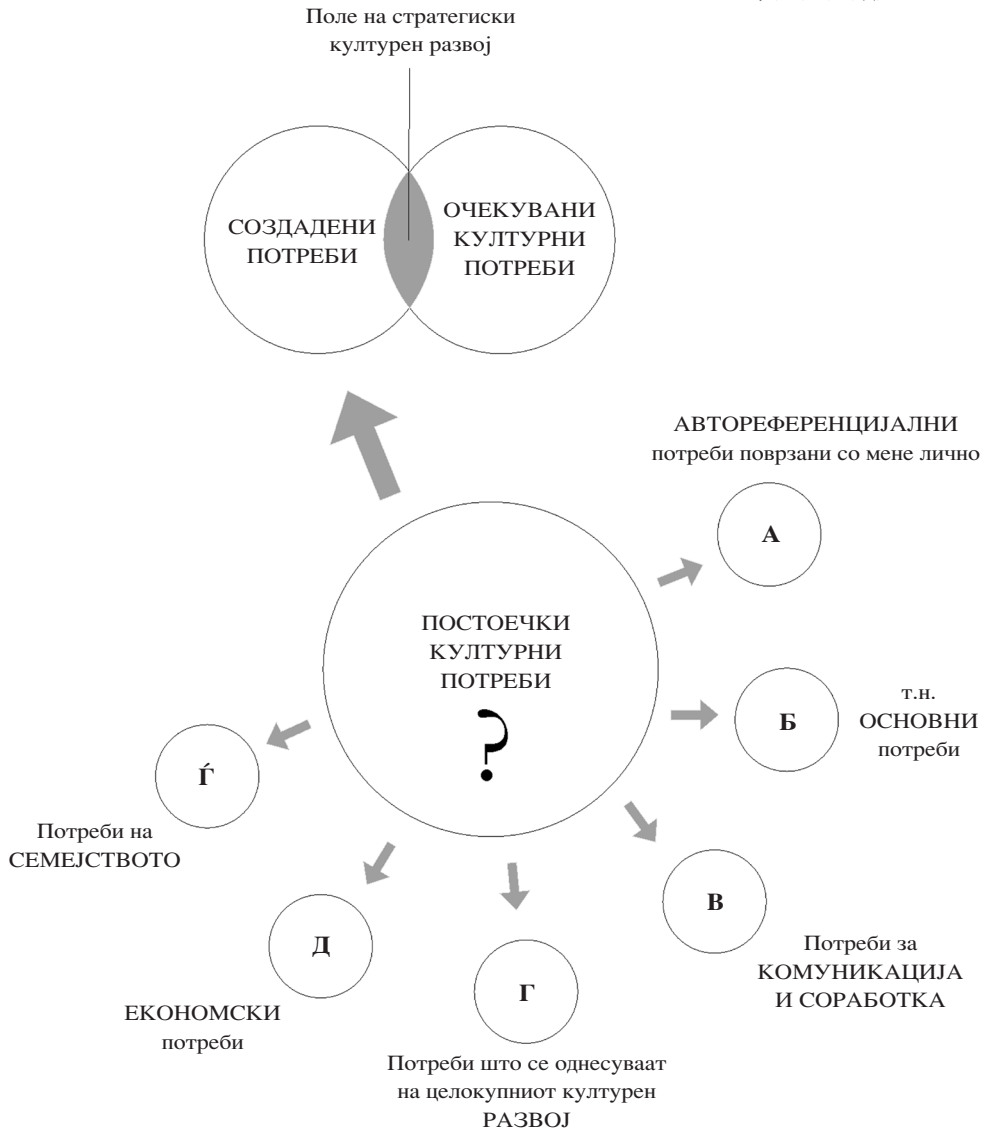
Тешко е да се имаат на ум сите релевантни и поврзани прашања коишто треба да ги земеме предвид. На пример, бездомниците коишто можеби живеат во нашето најблиско соседство. Доколку повеќе ги цениме и им обезбедиме слобода да делуваат и да организираат сопствени мали или поголеми бизниси може многу да се изненадиме од резултатот. Обезбедувањето на активни програми за развој кои ги опфаќаат полињата на уметност и култура, би можеле во најкраток можен период да им овозможат да изградат нови креативни платформи и да создадат сопствена „духовна“ средина. Истовремено та-

квиот развој на настаните треба да привлече илјадници љубопитни очи, подеднакво предизвикани и полни со надеж.

Овој вид на размислување во една нова структура на колективно обединети умови, души и духовно упатување, е далеку од секојдневниот начин на размислување. Имено, најпродуктивните идеи доаѓаат од процесот на споделување. Новата урбана виталност и планови за развој нема да успеат доколку не уживаат заедничка сопственост на речиси сите граѓани. Важна е вклученоста на најкритичните граѓани, пред сè. Тие речиси секогаш го искажуваат својот интерес за проект за развој од страв да не ги изгубат претходно постигнатите квалитети и стандарди. А тие честопати се ставаат во улога на „неформални“ градски власти, кои се таму да промовираат или да ја преиспитаат новата форма што расте пред нив.

Со цел да се направи една релативно едноставна анализа на актуелната состојба во културата во еден град или населено место може да спроведеме аналитичка вежба како што е илустрирано на **Слика 1**. Оваа вежба ќе ги открие денешните урбани културни *пошреби*. И она што е уште поважно, таа се фокусира на идните културни потреби кои сакаме да ги видиме остварени во наредниот период.

Слика 1 – Анализа на културните потреби
(а, б, в, г, д, е, ф анализа)

2. Дефинирање на главните цели и приоритетите на делување

Целите и приоритетите мора да бидат јасно дадени, не во однос на одделни граѓани, туку, пред сè, во однос на различни групи на луѓе кои чувствуваат дека споделуваат заеднички карактеристики. Истовремено, треба да избегнеме преземање на премногу краткотрајни активности, за многу ограничен временски период што само ќе доведе до чувство на изнемоштеност.

Целта не мора да биде дадена со премногу детали. Треба да се стремиме кон 5 -10 главни цели, со јасно дадени приоритети на делување особено за првите 3 - 5 години. Успешна формула е да се комбинираат проекти за *живојшој на улица* кои носат свежа енергија и очекувања со можни една или две *капитални инвестиции* на полето на културата и да се проследат со софистицирани *образовни програми* од долгорочна природа, што ќе воведат нов тип на професионализам, стручност и вештини во веќе постоечките културни институции, организации, уметнички и културни иницијативи.

Остварувањето на овие цели и приоритети не треба само да е мерливо, туку треба да биде и *видливо*, т.е. следено и креативно објаснето (промовирано) од страна на медиумите во специјализирани написи, интервјуа и преку различни настани на лице место и уметнички интервенции.

3. Определување на клучните актери

Многу често остваруваме видливи резултати по десет па и повеќе години и по стотици па дури и илјадници обиди за изнаоѓање на излез од нашето „тмурно окружување“. Потребна е силна политичка волја за секоја длабинска регенерација на градот или на населеното место, проследена од *нов вид на енергично и одговорно раководење*.

Неискусните новодојденци кои заземаат високи позиции во градската администрација најверојатно поголемиот дел од своето време ќе го вложат во набљудување на состојбата, разбирање на процедуралните прашања и приближување до внатрешниот културен систем на градот. Затоа многу е важно *да се соберат сите релевантни клучни актери и да се зайочне со процес на соработка* од самиот почеток на работата. Она што би го нарекле „брз ефект на развој“ не е можно без да се обезбедат најмалку четири предуслови.

1) ЈАСЕН ПРИСТАП ЗА ТОА КАКО ДА СЕ ПОСТИГНЕ ПРОМЕНАТА, Т.Е.:

- а. пристап одгоре надолу;
- б. пристап од основата;
- в. пристап оддолу нагоре;
- г. комбинирани фази и избор, според нивото на партиципативна културна политика и вклучување на различни групи на клучни актери.

2) ВОСПОСТАВЕНА ГРУПА НА ЦЕНТРАЛНИ ЕКСПЕРТИ кои ќе работат на интердисциплинарни, мултидисциплинарни и вкрснодисциплинарни методи *во исто време*, вклучувајќи особено:

- а. експерти за културна политика и развој;
- б. експерти за урбанистичко планирање;
- в. организатори и креатори на културниот живот;
- г. туристички оператори;
- д. експерти за основна културна инфраструктура;
- ѓ. експерти за транспорт и комуникации;
- е. експерти за историскиот и симболичкиот центар на локацијата;

- ж. археолози;
- з. писатели кои ги познаваат приказните и легендите што се однесуваат на тој град;
- с. претставници на приватниот сектор;
- и. најинвентивните уметници кои работат на урбаната регенерација;
- ј. општествено-културни активисти.

Сите претставници, всушност, ја сочинуваат „душата“ на целиот проект и политиката.

3) **ЈАСЕН ИЗБОР НА РАБОТНИТЕ ЗАДАЧИ**, со прецизни распореди и листа на очекуваните ресурси потребни за нивно исполнување (не само финансиско, туку, исто така, и информативно, организациско, техничко и просторно). Секој план секогаш треба да ги посочува не само одговорните лица, туку и да даде краток опис на нивните задачи и очекуваните резултати.

4) **ПРИСУТНОСТ ВО ЈАВНОСТА И ПОЧИТУВАЊЕ НА ПУБЛИЦИТЕТОТ**

Денеска со цел да се постигне креирање на политика преку учество, особено во доменот на културната политика, од голема важност е да се вклучат медиумите *од самиот почеток*. Треба да бидеме селективни, обидувајќи се да работиме со најдобрите професионалци на секое конкретно поле.

Медиумската покриеност, исто така, е особено важна за политичарите и важно е да се сфати дека за повеќето од нив тоа претставува можност за нивна сопствена презентација во јавноста. Истото важи и за парламентарците, јавните (градските) администратори, јавните

личности и креаторите на јавното мислење.

Согледувајќи го гореспоменатото, се претпочита да се вклучат нови групи на заинтересирани граѓани во целиот процес и притоа да не ги заборавиме студентите, родителите, децата, професионалците коишто работат во образованието и професионалното формирање, аматерите и младите кои им припаѓаат на одредени супкултури.

4. Клучен момент на делување

Дури и ако сите гореспоменати мерки точно се земат предвид, процесот на прилагодливо стратемиско планирање во секој случај одвреме навреме ќе се соочи со тешки одлуки поврзани со високото ниво на ризик (па дури и неуспех).

Доколку зборуваме за креирање на *партисипативна* културна политика, всушност, го намалуваме ризикот на ниво на експерти за заемна волја и чувство на заедништво на инволвираните актери. Меѓутоа, во исто време одредено критично знаење, способности и барани вештини се потребни за да се преведе нашиот херметички, авто-референцијален јазик на најшироката можна група на поддржувачи. За да се реши овој (постојан) проблем најпрво мора да создадеме *различни видови на документи за развивање на политики*.

ТАБЕЛАТА 1 предлага алатка за анализа на различните аспекти на веќе постоечката културна политика што води кон можни приоритети за идното делување. Овие сценарија, всушност, треба да одговорот на прашањето во каков вид на град ние (овде се мисли на граѓаните) би сакале да живееме. Конечно, секако, по една *отворена јавна дебата* треба да се одлучиме за *едно сценарио* кое во поголемиот број случаи претставува некаква комбинирана форма на претходно предложените сценарија.

ТАБЕЛА 1. Анализа на водечките културни практики според основните инструменти на културните политики

Основни инструменти на културните политики	Потребно е да се има добра практика	Лошата практика треба да се измени	Актуелни предлози за измени во одреден рок		
			1 година	2 - 3 години	3 - 5 години
Одлучување					
Легислатива					
Финансирање					
Поддршка (институции и организации – нивните сопствени и независни програми и иницијативи)					
Култура и образование					
Културно учество					
Културна приватизација					
Културна децентрализација					

5. Момент на напуштање

Откако ќе се договориме за идното сценарио за развојот на градот, всушност, подготвени сме да започнеме со работа на заокружување на долгорочна стратегија на урбан развој. Најпожелно е да се започне со генералната стратегија на културен развој во форма на еден општ документ кој ги содржи *само* најважните стратегиски елементи на идниот развој на градот. Меѓутоа, изготвувањето на таков обемен оперативен документ не е можно без некои предуслови од аналитичка природа. Понекогаш волјата да се започне со комплетно нов пат на развој е очигледна во рамките на градот. Во такви ситуации најисплатливо е да се започне со изготвување на *свршегиски план*. Но, во најголемиот број случаи состојбата е сосема спротивна: не постојат информации или визија за идното сценарио за развој или развојните сценарија се контрадикторни, а поддршката на експертите или општата јавност е доста ниска. Од тие причини неопходно е најпрво да се означат во детали постоечките и потенцијалните културни ресурси.

6. Означување на културните ресурси

Означувањето на културните ресурси на градот го фокусира вниманието на пошироките елементи, димензии и можности за да се делува на полето на културата. Означувањето истовремено претставува процес на идентификација, систематизација, регистрација и можно (повторно) користење или витализација на културните добра. Процесот треба да се спроведе на колку што е можно поширок начин и да вклучува опиплива инфраструктура како што се музеи, театри, галерии, архиви, библиотеки - генерално сите културни објекти. Истовремено треба да се обрне внимание на урбанистич-

киот простор како ресурс. Ова вклучува конкретни споменици, цркви, плоштади, стари индустриски зони, различни видови на соседства, како и областа околу градот. Можеби најважниот дел од процесот на означување е поврзан со различните приказни, легенди, церемонии, социјални ритуали (како што се поворки), карневали и свечености што градот може да ги понуди. И конечно, треба да ги означиме различните уметнички и културни, традиционални и нови вештини и занаети, мода и дизајн.

Целиот овој процес е насочен кон редефинирање на културната понуда и олеснување на процесот на самоидентификација на градот. Најважна е инвентивноста потребна за комбинирање на различните елементи на културните ресурси, дијагностицирани во текот на процесот на планирање. Дури и кога е така, секогаш е неопходно да се има на ум квалитетот на означувањето и актуелната употреба на културните ресурси. Највисокото ниво на квалитет, изразност и автентичност, со еден збор - извонредност секогаш се очекува на полето на културата и уметноста. Крајната цел на означувањето е да се *измени* културниот живот и практиката во таква насока за да се обезбеди заемна или широка искористеност, уживање и славење на културната разновидност и богатство ограничени во градот и околниот урбан простор.

7. Дали да се преземе развој на стратегиски план или не?

Едноставниот одговор на ова прашање е: да. Меѓутоа, истовремено ние мора да одговориме на следниве дополнителни прашања:

- а) Кој ќе иницира изготвување на стратегиски план(ови)?
- б) Како процесот на стратегиско планирање на различни нивоа (национално, регионално, урбанистичко) ќе се координира?

в) Кој вид (кои видови) на стратегиски план(ови) треба да очекуваме? Кој ќе ги направи? Кој ќе ги примени, на кој начин и за која цел? Кој ќе ги оцени, како и во кој временски период?

Многу често ќе најдете на теоријата дека најдоброто решение за секој период на стратегиско планирање е да се преземе процесот на сите три нивоа (национално, регионално, градско) истовремено. Во реалноста ретко наидуваме на таква ситуација. Според едно друго гледиште секој вид на процес на планирање има сопствен квалитет и простор на делување. Националниот стратегиски план, на пример, се справува, пред сè, со најважните цели и приоритети на културниот развој, вклучувајќи ги во својот простор на делување и најголемите и најважните делови на културната инфраструктура, како и огромните проекти за реконструкција и градежни проекти.

На регионално ниво вообичаено се претпоставува дека може да се најде најдобриот меѓусебен однос меѓу територијалниот простор на планирање и оптималното искористување на културните ресурси. Сè на сè територијалните единици обично не се преголеми, што им дава на инволвираните луѓе чувство на одговорност за стратегискиот план: тие се чувствуваат поврзани со приоритетите и можат да се справат со обемот на делување.

Трето, урбанистичкото стратегиско планирање во центарот треба да обрне внимание на желбите на граѓаните, како и на подобрувањето на нивниот квалитет на живеење. Стратегиското планирање денеска во Европа најчесто е поврзано со урбанистичкото планирање и е подеднакво сложено како и процесот што се разгледува.

Дури и кога е јасно за која територијална единица ќе се преземе процес на стратегиско планирање, мора да се направи избор меѓу

општото рамковно планирање и планирањето фокусирано на организациска дијагноза, самооценување и организациско стратезиско планирање. Особено во турбулентни времиња кога не постои чувство за внатрешна стабилност и има несоодветно респределување на ресурсите, недостатокот на способни луѓе и доминантното чувство на апатија, последната форма - *организациски пристап* - е најпожелната.²⁵

Оттука доколку повторно преминеме на прашањето поставено на почетокот на ова поглавје, способни сме да одговориме на следниот начин: најсоодветниот момент на заминување е јавните власти на различни нивоа истовремено да иницираат процес на *координирано* стратезиско планирање. Иницијаторот би можел да биде непрофитабилниот сектор, па дури и приватниот сектор особено кога се работи за сегмент на урбанистичкото стратезиско планирање. Прашањето на координација е од огромна важност доколку сакаме да постигнеме систематско културно менување и развој.

Процедуралната сложеност и траењето на процесот се главните „непријатели“ на координираниот пристап. Најпродуктивниот треба да има високо ниво на очекувања на урбано ниво, како најоперативен и како некој од кој најбрзо се очекуваат резултати.

Стратезиските планови може да се поделат во три групи:

- 1) Првиот е единствениот план, т.н. *сеоифајшен (чадор) сџрајтегиски план*, којшто ги опфаќа само најважните елементи на документот (визија, мисија, цели и задачи, комбинација на стратегии, основни програми, како и набројување на конкретни задачи).
- 2) Втората група е *документите за целосна имплементација*, посеб-

²⁵ Повеќе за ова прашање може да најдете во книгата Dragičević Šešić, Milena i Sanjin Dragojević (2005) *Art Management in Turbulent Times: Adaptable Quality Management*. Amsterdam: Boekmanstudies/European Cultural Foundation.

но ориентиран кон подобрување на различни систематски полиња на културна активност и полиња на културна политика како што се: уметничка креативност, обнова и реконструкција, културно образование, меѓусекторска соработка, меѓународна културна соработка, културна анимација и посредништво, претставување на културни споменици, културна дифузија (библиотеки, културни центри), културна потрошувачка, културно производство, развој на културни индустрии и културен туризам итн. Со други зборови, различните полиња на активност, кои некои градови ги сметаат за приоритетни, се опфатени во таквиот документ.

3) Третата група се состои од *институционален или организациски стратешки план*. На крајот највисоките очекувања секогаш се прикачени на овој субјект, особено во процесот на имплементација на уметничките и програмските делови на стратешкиот план. Оваа група на стратешки планови мора да биде многу прецизна и да ги покрие сите потребни димензии на организациско функционирање.

Посебно внимание треба да се посвети на:

- а) планот за развој на човечките ресурси;
- б) планирањето на материјалните ресурси: информации, простор, технички услови, финансирање (собирање на средства и лобирање, целосно планирање на буџетот);
- в) развојот на јавните односи и организацискиот идентитет;
- г) концептот и стратегиите за маркетинг;
- д) контролата, мониторингот и евалуацијата.

8. Главните опасности и начините за нивно надминување

Доколку сакаме да развиеме партиципативна културна политика мора да размислиме за тоа како се информира за основните чекори.

Многу често ние како граѓани не знаеме во каков вид на град би сакале да живееме. Можеби сме свесни за проблемите што преовладуваат, но не можеме да видиме како да ги решиме, во рамките на кој временски период и кој, всушност, ќе го стори тоа.

За да се справите со таквите предизвици најдоброто решение е да се изберат соодветни примери од европските градови коишто одговараат на целта за урбана регенерација. Навистина, различни европски градови имаат развиено различни шеми на развој. Големината на населеното место може да претставува одлучувачки фактор во изборот на примерот; од друга страна би можела да биде инвентивноста на идеи или единствената мешавина на важна културна инфраструктура, севкупниот концепт на културен живот и искористувањето на креативниот потенцијал на градот.

Секако, во искористувањето, па дури и копирањето на секој пример мора да имаме на ум дека на крајот ќе ја ценат оригиналноста на нашите остварувања и пристап. Најуспешниот метод за имплементација на *промена* е да се обезбеди дека делувањето или иницијативата е очигледна и дека го засега поголемиот дел од населението. Таканаречената француска школа на урбанистичко планирање може да одлучи да подигне нова културна институција како, на пример, музеј крунисан со извонредно шеталиште. Други можат да се одлучат за голема прослава, прослави во градот, од кои дел можат да вклучуваат и предлози за еден нов урбан имиџ и планирање.

Доколку од нас се бараше да изготвиме листа на проблеми, првиот најверојатно би бил недостатокот на визија. За урбанистичкото планирање потребни се најмалку 5-10 години пред новата „идеја“ за градот да се заокружи. Навистина е тешко да се најде тим на клучни

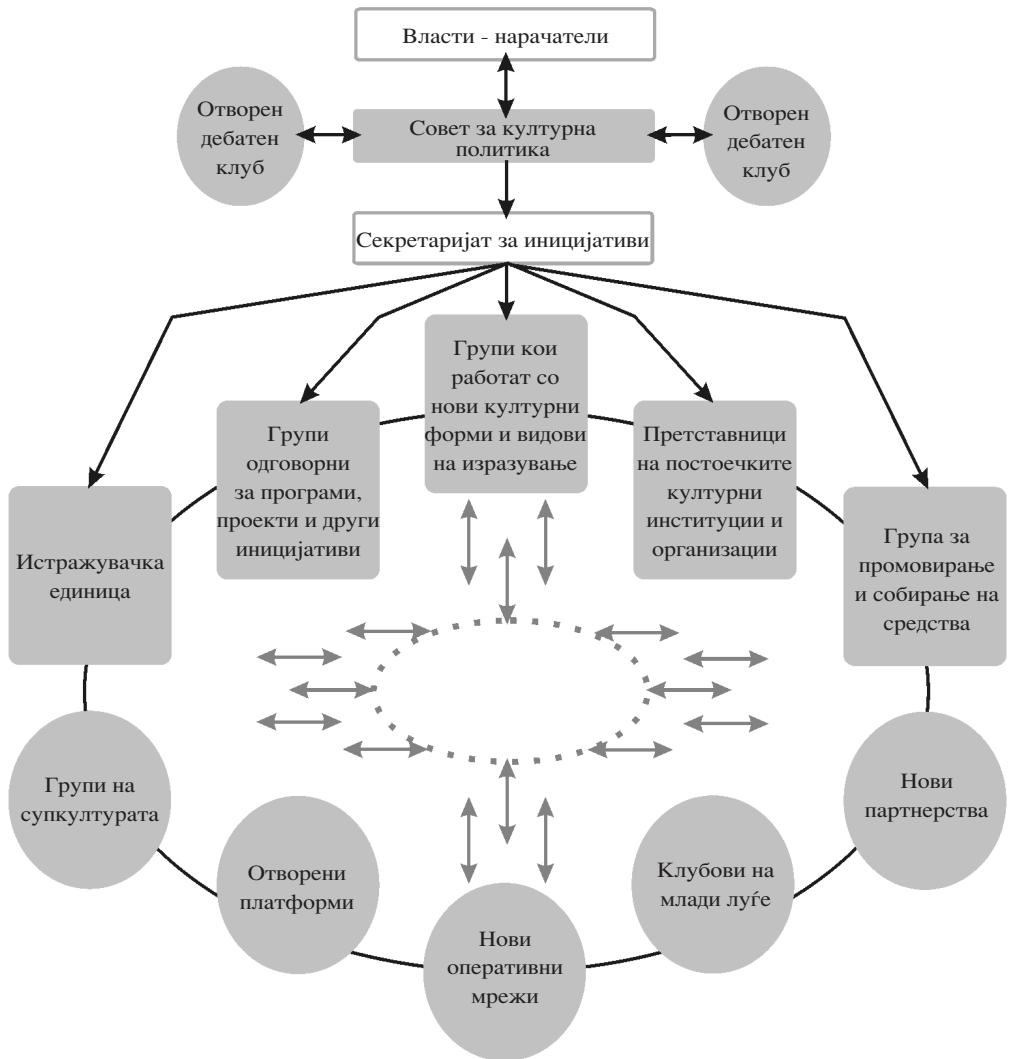
професионалци и експерти кои ќе останат заедно во текот на целото траење на проектот и ќе останат заинтересирани на исто ниво во текот на целиот процес. Одговорот на овој предизвик е дека е неопходно да се организираат *ојворени платформи* и *оперативни мрежи на соработка* врз основа на конкуренција и да се поттикнат основни иницијативи при изградбата на културната политика. Сите такви видови на иницијативи мора да имаат интегрирана димензија на политиката. Со таквиот пристап можно е да се создаде динамичен модел на културна политика во кој ќе бидат вклучени повеќето професионалци и луѓе кои работат на полето на уметноста и културата. Можно решение за справување со чувството на замор или дезориентација е да се отвори *дебатен клуб за културата* во кој остварувањата ќе се претставуваат од главните актери, додека истовремено може да се зборува и за некои можни идни патишта за развој. (Види слика 2)

Бидејќи целиот процес се потпира на професионалци со големи знаења и вештини, еден од приоритетите е континуирано *инвестирање во образованието и пренос на вештини*. Обуката на инструктори е само еден од методите.

Паралелно со ова имаме учење преку примена, учење преку решавање на проблеми и учење преку истражување. Секогаш е потребно да се посвети посебно внимание на разновидноста на групата и нејзината конкретна и можна идна способност за дефинирање и трансформирање на севкупната културна политика.

Конечно, ние континуирано мора да се справуваме со *истражувачката* страна на целиот потфат. Важно е да се изработи *вистинска карта на достапни ресурси*, што помага во насока на соодветни *идни програми, проекти и иницијативи*. Последователно, *мониторинг*

Слика 2. Можна поделба на улогите за партиципативна културна политика

рингои и *евалуацијата* и означувањето на *нивои* на *задоволство* и *поддршка* на новата урбано-културна политика кај граѓаните е од клучна важност.

9. Основни алатки, инструменти и мерки

Алатките и инструментите, пред сè, ќе зависат од следнава група прашања:

- 1) во кој временски период би сакале да ги постигнеме нашите цели?
- 2) кои се главните субјекти инволвирани во целокупниот процес?
- 3) колку програми, проекти и иницијативи имаме и како се дистрибуирани во текот на времето?
- 4) кои се одговорните лица за секоја спомената задача?
- 5) кои се поединечните и кумулативните очекувани резултати?
- 6) кои крајни рокови треба да се испочитуваат?

(Сите овие прашања можат да се најдат во Табела 2.)

Алатките, инструментите и мерките, исто така, зависат од факторите коишто не се од „техничка природа“, како што се мотивите (поединечни и групни) за да земат учество во операцијата; обемот на операцијата со тек на време; справување со можен критичен момент при реализацијата; разбирање и поддршка на сите инволвирани страни, како и обезбедување достапни ресурси за секоја фаза и за целиот период.

Една од најважните алатки за постигнување на успех во дефинирањето и имплементирањето на партиципативна културна политика е поврзана со различни видови на „форуми за дискусија“ коишто се потребни. За клучни одлуки потребни ни се *сосџаноци* со нај-

ТАБЕЛА 2. Временска табела на активностите на урбаната партиципативна културна политика

Период	Прва година	Втора година	Трета година	Четврта година
Цели и задачи				
Предмет				
Програми, проекти, иницијативи				
Одговорно лице				
Очекувани резултати				
Краен рок				

важните „носители“ на целата иницијатива, особено со ангажирање на властите, авторите на концептите и идеите, други основачи и претставници на различни социјални групи. Ако таквите собири се организираат во флексибилна атмосфера, тие можат да бидат оперативни, како и да дозволат *сесии на бура на идеи (brain storming)*, понекогаш или во исто време.

Паралелно треба да се одржуваат *семинари, работилници и обуки* не само за да се собере и акумулира веќе постоечкото знаење, туку, и да се тестира новото гледиште. Дали сме доволно инвентивни, дали нашите идеи и концепти можат да се реализираат во соодветна рамка на време и пари и, можеби најважното прашање, дали генерираме и кодифицираме ново знаење, со кое ние навистина преминуваме во една нова фаза на урбана културна политика?

Во многу случаи потребно е да се организираат *донаторски конференции* коишто се далеку поефективни од класичните конференции за печатот или медиумите. Таквите настани овозможуваат да се соберат сите релевантни актери на новата културна политика на градот за да ги нагласат своите конкретни и потенцијални специфични улоги во процесот, како и нивото на нивната инволвираност и посветеност. Една донаторска конференција може да се организира околу остварувањето на конкретна културна потреба, проект или иницијатива. Меѓутоа, собраните извори мора да се искористат за многу кратко време, во согласност со волјата изразена од страна на донаторите.

Понекогаш поттикот за нова партиципативна политика може да дојде од *меѓународните иницијативи*. Ова особено важи кога анализираме многу силни градски мрежи како што се Европските престолнини на културата, или посебните програми на меѓународните

организации посветени за оваа цел (како што е програмата *Политици за културата* на романската организација ECUMEST и Европската културна фондација од Амстердам). Меѓутоа, во сите случаи градските актери мора да го дефинираат карактерот, обемот и содржината што се релевантни на европско или глобално ниво. Не е случајно што повеќето градови вклучени во вакви шеми ја подобрија својата позиција и шанси за сеопфатна европска соработка за најкраток можен временски период.

Секако заради заокружување на амбициозните стратегиски планови коишто ќе обезбедат урбана реорганизација на најинклузивен можен начин, покрај долгорочното стратегиско планирање, исто така, имаме и уште два поважни инструменти, имено *финансирање и регулирање*.

Што се однесува до финансирањето се претпочита да се направи обид и да се обезбеди *комбинирано финансирање* колку што е можно повеќе. Доколку сме успешни во ова ние, всушност, сме предизвикале споделена и креативна сопственост во рамките на градот и соседството. Буквално е точно дека секој граѓанин е ограничен во однос на тоа колку може да инвестира во обновата на градот: време, инвентивност, промовирање на култура на споделување и заедничко живеење, грижа за сите најдобри страни на урбаниот простор и да биде активен во дефинирањето и решавањето на оние коишто не се толку добри и пожелни. Таквата вклученост на граѓаните мора, секако, да се проследи со планирање и предвидливо јавно финансирање, како и приватно финансирање. Доколку навистина сакаме да постигнеме нов бран на урбан просперитет, непрофитниот сектор мора да биде целосно инволвиран бидејќи ги поседува можностите за функционирање. Многу често локалните власти можат да ги пре-

насочат локалните даноци на ова конкретно прашање. Ова, главно, се прави по пат на специјални *регулативи* според кои можат да се формираат посебни фондови и фондации, понекогаш проследени од задачата за изградба на некаква инфраструктура што недостасува или промовирање на различни проекти во затворен простор или на отворено.

Во некои земји може да најдете на *ануиетни ренти*, каде искористувањето на просторот на еден историски споменик значи плаќање на стапка за реконструкција на дадениот објект или простор што се користи. Ова може да се смета за посебна *мерка* на полето на уметноста и културата.

Многу често градските власти го користат поседувањето на конкретни културни простори за да се поттикне развој на нови публики и да се создаде нова содржина. Овде помислете на отворени Интернет клубови каде младите можат да се собираат, да создаваат музика, да ги надградуваат своите знаења во областа на новите технологии или едноставно да уживаат во своето слободно време. Ова е особено успешно доколку тие се промовирани од локални фондови за развој на креативност и креативни индустрии.

Како заклучок може да се каже дека бројот на конкретни алатки, инструменти и мерки може да варира во голема мерка од случај до случај, а притоа да не ги забораваме и меѓународните програми, шеми и платформи за соработка.

10. Процедури за мониторинг и евалуација

Во воспоставувањето на нова и партиципативна културна политика оваа фаза е особено важна заради потребата од процена:

1) дали сме ги оствариле нашите цели? (Дали целите се премногу

амбициозни или не?)

- 2) дали нашиот организациски пристап е соодветен?
- 3) дали сме го добиле вниманието и сме стимулирале љубопитство кај граѓаните, како и нивна поддршка?
- 4) дали главните нарачатели се задоволни со изминатиот процес?
- 5) какви измени се неопходни, кој треба да ги направи и во кој временски период?

Добриот мониторинг мора да е процедурално јасен. Затоа имаме обичај да ангажираме независни експерти, како домашни така и однадвор, кои не биле дел од иницијативата, заради постигнување на објективност. Првиот период на мониторинг треба да започне заедно со севкупната иницијатива. Меѓутоа, првата процена вообичаено се случува по една година.

За да се спроведе деликатната задача на евалуација од самиот почеток мора да соработуваме со истражувачката/стручната заедница за да ги дефинираме долгорочните параметри на развојот. Тие би можеле да вклучуваат:

- 1) постигнување на естетска извонредност;
- 2) иновативен пристап кон програмите и нивната реализација;
- 3) ефикасност во искористувањето на напуштен простор за културни и уметнички настани;
- 4) остварено ниво на достапност и учество;
- 5) степен на разбирање на културната политика на градот;
- 6) низа активности надвор од градот - ефект на децентрализација;
- 7) степен на регионална и меѓународна соработка;
- 8) вклучување на различни групи на луѓе итн.

Сите овие параметри мора да бидат надополнети со критериуми и индикатори. За првиот параметар, на пример, критериумите би можеле да бидат употребата на невербален експериментален театар, а индикатор би бил нивото на задоволството кај публиката и нивната волја повторно да присуствуваат на изведбата од страна на истата театарска група. За вториот параметар критериумите би биле употребата на отворен или напуштен простор за театар, а индикатор би можел да биде квантитативниот број на посетители во одреден временски период.

Евалуацијата е очигледно една од најтешките задачи за секоја програма и особено за културната политика во целост. Тоа е причината зошто мора да спроведеме евалуација во фази; највообичаено по првата година, сред проектот и на крајот од планираниот период (на пример, по 4 години).

Заклучни забелешки

Богатството на простор станува еден од нејзините најценети аспекти. Нема празен простор. Секој простор има сопствен енергетски квалитет. Понекогаш во навистина убави градови или во одлични делови од градови, ние навистина ја чувствуваме колективната величественост на тоа што човечкиот потенцијал може да постигне.

Нашата партиципативна културна политика ќе биде успешна само ако мнозинството луѓе ја разберат, ја поддржат, уживаат во културниот живот и можностите што ги нуди. Ова ќе им обезбеди чувство на споделени вредности што е потребно за да се биде конструктивен дел од севкупниот урбан живот.

АНЕКС
ЛИСТА ЗА ПРОВЕРКА НА
РЕЛЕВАНТНИТЕ ЕЛЕМЕНТИ, ДИМЕНЗИИ И ПРАШАЊА

Листа за проверка

Забелешки

1. Дијагноза на проблемите/можностите – предностите/слабостите

☐ главни цели и приоритети за делување	_____
☐ клучни „играчи“	_____
☐ критични моменти на делување	_____
☐ главни опасности	_____
☐ основни алатки и инструменти	_____
☐ обезбедување последователни активности и процедурален континуитет	_____

2. Собирање релевантни примери за видот на град во којшто би сакале да живееме

☐ анализа на инструктивни европски примери	_____
☐ означување на градските ресурси	_____
☐ кои културни ресурси се добро развиени, кои се под закана од исчезнување и кои се нашите потенцијали?	_____
☐ кои се вообичаените слики, приказни и духовно наследство? Како нашата културна и општествена престолнина е структурирана? Кои се основните компоненти?	_____
☐ анализа на краткорочните, среднорочните и долгорочните потреби и приоритетни активности	_____

3. Процена на аксиолошката и процедуралната основа за промена

☐ општа релевантност на основните идеи и промовирани вредности	_____
☐ вклученост на општата рамка за делување	_____

- постоечки или непостоечки шеми, иницијативи, програми и платформи на соработка
- каде ние како граѓани се среќаваме и кои места или можности ги имаме за да дебатираме по некои општи прашања и особено прашања поврзани со урбаната културна политика?
- кои процедури веќе постојат (врз основа на процесот на легализација, одлучување, финансиски шеми, конкурси, шеми за локална поддршка итн.)?
- дали сме способни не само да ги преземеме, туку и да ги оствариме нашите иницијативи?
- дали имаме интегриран, холистички, меѓусекторски пристап?

4. Поврзаност со различни „актери“ и „играчи“

- експерти и професионалци
- претставници на јавната администрација
- претставници на непрофитабилниот сектор
- приватен сектор
- претставници на различни супкултури
- претставници на социјално маргинализирани или непривилигирани групи
- вклучување на луѓе со посебни потреби
- претставници на локалните спортски клубови
- претставници на предградијата и неурбанизираните области
- претставници на стручњаците одговорни за урбанистичко планирање и изградба
- ученици и студенти
- претставници на лица од „третата доба“

5. Градење на капацитети, стратегиско планирање и организациски развојни способности

- дали имаме долгорочни образовни програми на полето на градење капацитети и стратегиско планирање? _____
- дали организираме повремени обуки и работилници за да се подобрат вештините и знаењето на полето на уметноста и културата (културната политика и културниот развој, културната политика и културното планирање, јавните односи, управувањето со проектот, маркетинг и развој на публика, собирање на финансии итн.)? _____
- дали чувствуваме потреба да оствариме долгорочен стратегиски план? _____
- дали знаеме кој и на кој начин ќе ги преземе овие задачи? _____
- дали ни е потребна стручност и помош од други места од земјата или од странство, особено во некои области на уметноста и културата? _____
- дали нашиот план е да се стане центар на извонредност; во која област, зошто, со кого, како и во кој временски период? _____

6. Јавна презентација

- кој ги претставува различните аспекти на културната политика, уметностите, културните активности и урбаниот развој; на кој начин и за која цел? _____
- кој вид на дискурс се применува? _____
- како различните делови од населението (деца, студенти, уметници, полови, маргинализирани групи, емигранти и др.) се претставени? _____
- која е улогата на медиумите во овој процес? _____
- дали ја промовираме идејата на отворена заедница и град подготвени за соработка? _____

- дали нашите основни иницијативи се врзани за европските вредности и идеи на европското граѓанство?
- дали претставниците од сите три сектори се видливи според нашите активности; особено непрофитаблните и приватните?
- дали сме способни да развиеме модел или шема на успех?

7. Имплементација, евалуација, мониторинг и пренос на знаење

- дали ја следиме основната идеја, принципите и активностите дадени во нашите најважни документи и стратески планови?
- дали сме способни да развиеме кохерентна група на индикатори со кои нашите успеси и неуспеси можат да се проценат, анализираат и подобрат?
- дали организираме јавни и експертски дебати за најважните димензии од нашата културна политика и развој?
- дали преземаме сложена, циклична (на секои 3 или 4 години) процена на културната политика?
- дали ја користиме нашата европска експертиза за мониторинг и евалуација и европското истражување и документација?
- дали ги постигнуваме сите наши релевантни искуства и ги правиме пошироко достапни за јавноста?
- дали се обидуваме да ги отсликаме нашите искуства и да ги кодифицираме како еден нов вид на европска експертиза?
- дали организираме различни видови на образование, особено во такви форми насочени кон пренос на знаењето на локално, национално и меѓународно ниво?

Референци

- Adams, Don, and Goldbard, Arlene, 2001, *Creative community: The art of cultural Development*. New York: The Rockefeller Foundation.
- Adorno, Theodor and Horkheimer, Max, 1977, The Culture Industry: Enlightenment as Mass Deception. In *Mass Communication and Society*, edited by J. Curran, M. Gurevitch, and J. Wollcott, pp. 349-383. London: Edward Arnold.
- Albrecht, J., and Lim, G., 1986, A search for alternative planning theory: Use of critical theory. *Journal of Architecture and Planning research*, 3(2), 117-131.
- Amin, A. and Thrift, N., Institutional issues for the European regions: from markets and plans to socioeconomics and the powers of association. *Economy and Society* 24, pp. 416-66.
- Amin, A., 2000, The economic base of contemporary cities. In G. Bridge and S. Watson (eds) *A Companion to the City*. Oxford: Blackwell.
- Apostolakis, Christos, 2004, May, Citywide and local strategic partnerships in urban regeneration: Can collaboration take things forward? *Politics*, 24(2), 103-114.
- Aravot, iris, 1996, February, Integration of future users' evaluations into the process of urban revitalization. *Evaluation and Program Planning*, 19(1), 65-78.
- Badham, Marnie; Frank, Flo, and Hemphill, Sue, 2006, *Artist and community collaboration: A toolkit for community projects*. Regina/Prince Albert, SK: Common Weal Community Arts.
- Baeker, Greg, and Croteau, Marc, 2000, December, *Urban Planning and cultural resources*. Presentation at Department of Canadian Heritage capacity building workshop on arts and cultural policy development. Ottawa: Department of Canadian Heritage.
- Baeker, Greg, and Cardinal, Donna, 2001, December 5, *Beyond garrets and silos: Bringing communities together through cultural planning*. Prepared for Table d'hôte on Building Sustainable: Culture and Social Cohesion. Hull, QC. Hull: Strategic Research and Analysis, Department of Canadian Heritage.

- Basset, K., 1993, May, Urban cultural strategies and urban regeneration: A case study and critique. *Environment and Planning*, 25, 1773-1788.
- Bell, Daniel, 1999, *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books, second edition.
- Bennett, Tony, 1986, The politics of the 'popular' and popular culture. In Tony Bennett, Colin Mercer and Janet Woollacott (eds.). *Popular Culture and Social Relations*. Philadelphia: Open University Press.
- Benett, Tony, 2001, *Cultural Policy and Cultural Diversity: Mapping the Policy Domain*. Strasbourg, Council of Europe.
- Bianchini, Franco; Fisher M.; Montgomery J.; Worpole, K., 1988, *City centres, city Cultures*. Manchester, UK: Commedia and Centre for Local Economic Strategies.
- Bianchini, Franco; 1993 *Urban cultural policy in Britain and Europe: Towards cultural planning*. Brisbane: Institute for Cultural Policy Studies and Griffith University.
- Bianchini, Franco; Parkinson, Michael. (eds.), 1993 *Cultural policy and urban regeneration: The West European experience*. New York: Manchester University Press.
- Bianchini, Franco; 1996, Cultural planning: an innovative approach to urban Development. In Verwijnen, J. and Lehtovuori, P. (1996) (eds.) *Managing Urban Change*. Helsinki: University of Art and Design Helsinki.
- Bianchini, Franco; Ghilardi, Santacatterina, L., 1997, *Culture and Neighbourhoods; A Comparative Report*. Strasbourg: Council of Europe Press.
- Biscoe, Adam, 2001, European Integration and the Maintenance of Regional Cultural Diversity: Symbiosis or Symbolism. *Regional Studies*, vol. 35, no. 1, pp. 57-64.
- Bhabba, Homi, 1994, *The location of culture*. New York: Routledge,

- Blaug, M., 2001, April, Where are we now on cultural economics. *Journal of Economic Surveys*, 15 (2), pp. 123-143.
- Bonelli, Victoria E., and Hunt, Lynn. (eds.), 1999, *Beyond the cultural turn: New directions in the study of society and culture*. Berkley: University of California Press.
- Borja, J. and Casetlls, M., 1997, *Local and Global: The Management of Cities in the Information Age*. London: Earthscan.
- Boorsma, Peter B.; van Hemel, Anemoon; van der Wielen, Niki; eds., 1998, *Privatization and Culture. Experiences in the Arts, Heritage and Cultural Industries in Europe*. Boston-Dordrecht-London, Circle Publications No.10, Kluwer Academic Publishers. Boyer, M.C. (1983) *Dreaming the Rational City*. NJ: MIT Press.
- Boyer, M.C., 1994, *The City of Collective Memory*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Brecknock, Richard, 1992, Public art-public spaces-public money. *Culture and Policy*, 4(1).
- Bridge, G. and Watson, S. (eds), *A Companion to the City*. Oxford: Blackwell.
- Brislin, R.; Yoshida, T., 1994, *Intercultural communication training: an introduction*. London: Sage publications.
- Brooking, Dolo., 1999, *Cultural planning: Connecting community to a civil society*. Looking ahead: A collection of papers from the International Society Theory, Politics & the Arts conference, pp. 24-31. Philadelphia: Drexel University Press.
- Brown, John Seely and Paul Duguid, 2000, *The Social Life of Information*. Boston: Harvard Business School Press.
- Cardinal, Donna, 1998, *Changing purposes of municipal cultural policy*. Presentation at "Cultural Policies and Cultural Practices: Exploring Links between Culture a and Social Change" conference, Ottawa. Ottawa: Canadian Cultural Research Network.

- Castells, M., 1989, *The Informational City: Information, Technology, Economic Restructuring, and the Urban-regional Process*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M., 1996, *The Information Age: Economy, Society & Culture, Vol. I: The Rise of Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M., 1997, *The Information Age: Economy, Society & Culture, Vol. II: The Power of Identity*. Oxford: Blackwell.
- Caves, Richard E., 2000, *Creative Industries: Contracts between Art and Commerce*, Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Cliche, Danielle; Mitchell, Ritva; Wiesand, Andreas Joh. Eds., 2000, *Pyramid or Pillars: Unveiling the Status of Woman in Arts and Media Professions in Europe*. Bonn, ERICarts-Zfkw/ArtCult Media.
- Cultural Policies in Europe*, 1998, A Comparative Approach. Strasbourg, Council of Europe.
- Cultural Policies in Europe: A Compendium of Basic Facts and Trends*, 2000, Bonn, Council of Europe, ERICarts, Artcult Media.
- Culture and Civil Society: New Relationships with the Third Sector*, 2001, Strasbourg, Council of Europe.
- Culture: A Driving Force for Urban Tourism. Application of Experiences to Countries in Transition, 2002, Daniela Angelina Jelincic, ed. *Culturelink*, Special Issue.
- Council of Europe, 1994, *Artists and Markets*. Report on a Council of Europe Round Table in Budapest. Strasbourg, Council of Europe.
- Cune, Jean, 1999, *Pour une éthique de la médiation (le sens des pratiques culturelles)*. Grenoble, Pug.
- D'Angelo, Mario; Vesprini, Paul, 1999, *Cultural Policies in Europe : Methods and Practices of Evaluation*. Strasbourg, Council of Europe.

- D'Angelo, Mario; 2002, *Cultural Policies in Europe. Local Issues*. Strasbourg, Council of Europe.
- Darlow, Alison, 1996, August, Cultural policy and urban sustainability: Making a missing link? *Planning Practice & Research*, 11(3), 291-303.
- Decentralization: Trends in European Cultural policies*, 2001, Strasbourg, Council of Europe.
- Dragičević Šešić, Milena, ed., 2002, *Javne i kulturne politike*. Beograd: PALGO centar.
- Dragojević, Sanjin., 2002, Process of Pacification in South-Eastern Europe. Challenges and Issues from Cultural Point of View. In: Culture and Social Cohesion in the New Millennium. CIRCLE 7 CCRN. *Canadian Journal of Communication*, vol. 27, nos. 2-3, p. 243-257.
- Dragojević, Sanjin; Dragičević Šešić, Milena, 2005, *Arts Management in Turbulent Circumstances. AQM Approach. Navigating the arts through the winds of change*, Amsterdam: Boekmanstudies, European Cultural Foundation.
- Dreeszen, Craig, 1998, *Community cultural planning*. Washington, DC: Americans for the Arts.
- Dreeszen, Craig, 1999, Who's on first? Resolving problems of implementation in Public-sector planning. National Endowment for the Arts – Lessons Learned.
- Dziembowska-Kowalska, Jolanta; Funck, Rolf H., 1999, July, Cultural activities: Source of competitiveness and prosperity in urban regions, 36(8), 1381-1398. Routledge.
- Enkardt, Peter; Kreisl, Peter. (eds.), 2004, *City images and urban regeneration*. New York: Peter Lang.
- European Council of Artists, 1997. *Artists, Responsibility and Solidarity*. Report from a conference in May 1997 in Genval, Belgium, ECA, Copenhagen.

- Evans, Graeme, 2001, *Cultural planning: An urban renaissance?* London; New York: Routledge.
- Evans, G., Foord, J., 2003, Shaping cultural landscapes: Local regeneration effects. *Urban Futures*, pp. 167-181.
- Fisher, Rod, 1997, *Arts networking in Europe*. London, International Arts Bureau & Arts Council of Great Britain.
- Fleming, R.L, and Tscharnier, R., 1981, *Placemakers: Public art that tells you where you are*. Cambridge. MA: hasting House.
- Florida, Richard, 2002, *The rise of the creative class and how it's transforming work, Leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.
- Frey, Bruno S. and Werner W. Pommerehne, 1989, *Muses and Markets: Explorations in the Economics of the Arts*. Cambridge, Mass: Blackwell.
- Frey, Bruno, 2000, *Arts and Economics: Analysis and Cultural Policy*. New York: Springer.
- Fowler, M.; Mumford, G.M., 1995, *Intercultural source book: cross-cultural training methods*. USA, Intercultural Press.
- Fukuyama, Francis, 1995, *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. New York: The Free Press.
- Garreau, Joel, 1991, *Edge city: Life on the new frontier*. New York: Doubleday.
- Geertz, Clifford, 1983, *Local knowledge*. New York: Basic.
- Gertler, Meric S., 2004, *Manufacturing culture: The institutional geography of industrial practice*. Toronto/New York: Oxford University Press.
- Gilloch, G., 1996, *Myth and Metropolis: Walter Benjamin and the City*. Cambridge: Polity.

- Ginsburgh, Victor A. and Pierre-Michel Menger (eds.), 1996, *Economics of the Arts*. Amsterdam: North Holland.
- Global Culture, 1990, *Theory, Media Society*, vol. 7, nos. 2-3.
- Griffiths, Ron, 1995, August, Cultural strategies and new modes of urban intervention. *Cities*, 12(4), 253-265.
- Grogan, David; Mercer, Colin, and Engwicht, David, 1995, *The cultural planning Handbook: An essential Australian guide*. Sydney: Allen & Unwin.
- Guide to Culturelink Network*, 2002, ed. Daniela Angelina Jeličić. Zagreb, Institute for International Relations.
- Habitat – United Nations Centre for Human Settlements, 1996, *An Urbanizing World: Global report on human settlements 1996*. Oxford University Press.
- Hagoort, Giep, 2000, *Art management, entrepreneurial style*. Utrecht, Eburon, Utrecht school of Arts.
- Hall, Peter, 1988, *Cities of tomorrow: an intellectual history of urban planning and design in the twentieth century*. Malden, MA: Blackwell Press.
- Hall, P., 1998, *Cities in Civilisation*. London, Weidenfeld.
- Hall, Peter, 2004, Creative, culture, knowledge and the city. *Built Environment*, 30(3), 256-258.
- Harvey, D., 1989, *The urban Experience*. Oxford: Blackwell.
- Harvey, D., 1989, Globalisation and the body. In R. Wolff, A. Schneider, C. Schmidt et al. (eds) *Possible Urban Worlds: Urban Strategies at the End of the Twentieth Century*, pp. 2638. Zurich: Birkhauser Verlag for INURA.
- Heilbrun, James and Charles M. Gray, 2001, *The Economics of Art and Culture*. New York: Cambridge University Press, 2 edition.

- Hesmondhalgh, Desmond, 2002, *The Cultural Industries*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Healey, P., 1997, *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. London: Macmillan.
- Howkins, John, 2001, *The Creative Economy: How People Make Money from Ideas*. London: Allen Lane.
- Ilczuk, Dorota, 2001, *Cultural Citizenship: Civil society and Cultural Policy in Europe*. Amsterdam, Boekmanstudies / CIRCLE.
- Imparto, Nicholas (ed.), 1999, *Capital for our Time: The Economic, Legal and Management Challenges of Intellectual Capital*. Stanford, CA: Hoover Institution Press.
- Katarunić, Vjieran. (ed.), 1997, *Multicultural Reality and Perspectives in Croatia*. Zagreb: Interkultura.
- Kearns, G. and Philo, C. (eds), 1993, *Selling Places: The City as Cultural Capital, Past and Present*. Oxford: Pergamon Press.
- Kemmis, Daniel, 1995, *The good city and the good life*. New York: Houghton.
- King, A. (ed.), 1996, *(Re)Presenting the City: Ethnicity, Capital and Culture in the Twenty First Century Metropolis*. London: Routledge.
- Knapp, Karlfried et al. (eds.), 1999, *Meeting the Intercultural Challenge*. Berlin, SIETAR; Verlag Wissenschaft and Praxis.
- Kunzmann, Klaus R., 2004, March 29, *Culture, creativity and spatial planning*. Liverpool, Abercrombie Lecture at School of Civic Design.
- Landry, Charles, 1995, *The creative city*. London: White Dove Press.
- Landry, Charles and Bianchini, Frances, 1995, *The creative City*. London: Demos/Comedia.

- Landry, Charles, et al., 1996, *The art of Urban Regeneration: Urban renewal Through Cultural activity*. Gloucestershire, Comedia, /The Round/Bournes Green/ Stroud.
- Landry, Charles, 2000, *The Creative City: A Toolkit for Innovators*. London: Earthscan Publishers.
- Landry, Charles, 2000, Culture plays its part in urban development. *Planning*, 1376, 7.7.00
- Landry, Charles, 2000, November, A cultural approach to developing the creative city. *Culturelink* 11(32). Zagreb: Institute for International Realtions.
- Langsted, J. (ed.), 1990, *Strategies: Studies in modern cultural policy*. Aarhus, Denmark: Aarhus University Press.
- Lefebvre, Henri, 1991, *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Lefebvre, Henri, 1996, *Writings on Cities*. Oxfröd: Blackwell.
- Le Corbusier, C., 1967 (19339, *The Radian City*. New York: Orion Press.
- Management of Cultural Pluralism in Europe* (Janina W. Dacyl, ed.), 1995, Stockholm, UNESCO.
- Matarasso, F. and Halls, S. (eds.), 1996, *The Art of Regeneration*. Nottingham and Bournes Green, Nottingham City Council and Comedia.
- Matarasso, Francois, 1997, *Use or Ornament? The Social Impact of Participation in the Art.*, Comedia, Stroud.
- Matarasso, Francois, 1998, *Vital Signs: Mapping Community Arts in Belfast* Comedia, Stroud.
- Matarasso, Francois; Landry, Charles, 1999, *Balancing At 21: Strategic Dilemmas in Cultural policy*. Strasbourg, Council of Europe.

- Matarasso, Francois, 2001, *Cultural Indicators: A Preliminary Review of Issues Raised by Current Approaches*. Paper Drafted Following a Meeting Held at the Arts Council of England in September 2000.
- McDaniel, Nello; Thorne, George, 1998, *Arts planning: A dynamic balance*. Brooklyn: Arts Action Research.
- Mills, Deborah, 2003, *Cultural planning – Policy*. Adelaide, SA: Community Arts Network SA Inc.
- Mills, M., and Hall, T., 2003, *Urban futures: Critical commentaries on shaping the city*. London: Routledge.
- Mercer, Colin, 1997, Mapping Regional Cultures. In: Warwick Mules and Helen Miller, eds. *Mapping Regional Cultures; Discourses in Social Contexts*. Rural Social and Economic Research Centre, Central Queensland University.
- Mercer, Colin, 2001, Convergence, Creative Industries and Civil Society: The New Cultural Policy. In: Colin Mercer, ed. *Convergence, Creative Industries and Civil Society: The New Cultural Policy*. *Culturelink*, Special Issue 3-6.
- Mercer, Colin, 2002, *Towards cultural citizenship*, Swedish International Development Cooperation Agency; Upssala: Gidlunds förlag.
- Mercer, Colin, 2005, From indicators to governance to the mainstream: Tools for cultural policy and citizenship. In C. Andrew, M. Gattinger, M.S. Jeannotte, and W. Straw (eds.) *Accounting for Culture: Thinking through cultural citizenship* (pp. 9-20). Ottawa: University of Ottawa Press.
- Mercer, Colin, 2005, Knowing ourselves: eCulture in the Value Production Chain. In: Sanjin Dragojević, Diane Dodd, Biserka Cvetinčanin, Cas Smithuijsen, eds. *eCulture: The European Perspective*. Cultural Policy, Creative Industries, Information Lag, *Culturelink*, Special Issue 81-88.
- Mercer, Colin, 2005, Making Culture, Diversity and Development Walk and Talk Together: Cultural Mapping and Cultural Planning. In: Rod Fischer, ed. *Developing New Instruments to Meet Cultural Policy Challenges*. Centre for European Studies, Chulalongkorn University, Bangkok.

- Mercer, Colin, 2006, Cultural policy beyond and below the national state: new forms of subnational and transnational cultural identity and citizenship. In: *Dynamics of Communication: New Ways and New Actors*. Zagreb, Culturelink/IMO.
- Mommaas, Hans, 2004, Cultural clusters and the post-industrial city: Towards the Remapping of urban cultural policy. *Urban Studies*, 41 (3), 507-532.
- Mulgan, Geoff; Worpole, Ken, 1986, *Saturday night or Saturday morning? From arts to Industry New forms of cultural policy*. London: Comedia.
- Musterd, Sako; Ostendorf, Wim, 2004, Creative cultural knowledge cities: Perspectives and planning strategies. *Built Environment*, 30 (3), 189-193.
- O'Sullivan, Noel, 2000, European Political Identity and the Problem of Cultural Diversity. *Journal of Applied Philosophy*, vol. 17, no. 3, p. 237-247.
- Palmer, Robert, 2001, October, *The city in practice: International models of cultural cities*. Presentation at the Montreal Cultural Summit.
- Porter, Robert. (ed.), 1980, *The arts and city planning*. New York: American Council for the Arts.
- Ray, Paul H., 2000, *The Cultural Creatives: How 50 Million People are Changing the World*. New York: Harmony Books.
- Redefining Cultural Identities*, 2001, Collection of papers from the course on Redefining Cultural identities: Multicultural Context of the Central European and Mediterranean Regions (Nada Švob-Đokić ed.), Dubrovnik, 10-20 May 2000. Culturelink, Institute for International Relations, Zagreb.
- Ritzer, G., 1993, *The MacDonalidization of Society*. Thousand Oaks, Ca., Pine Forge Press.
- Rivkin-Fish, Ziggy, 2004, Planning civil society: Putting value on the arts through cultural planning. *Loisir et société / Society and Leisure*, 27 (2), 381-395.
- Russell, James S., 1999, May, Performing arts centers : using art to revive cities. *Architectural record*, 187 (5), 223-225.

- Russo, Antonio P.; van der Borg, Jan, 2002, Planning considerations for cultural tourism: A case study of four European cities. *Tourism Management*, 23 (6), 631-637.
- Rydin, Yvonne; Thornley, Andy, 2004, May, *Planning in the UK: Agendas for the new millennium*. London: Ashgate Press.
- Sassen, S., 1996, Rebuilding the global city: economy, ethnicity and space. In A. King (ed.) *Representing the city*. London: Macmillan.
- Schwab, B., 2004, The rise of urban symbols through cultural policies: Three flagship cultural projects between internationalization strategies and local resistance. *City images and urban regeneration*, pp. 211-224.
- Scott, C., 1989, Cultural planning and cultural tourism: Models for community control and development. *Museum Quarterly News*, 3(4).
- Sennett, Richard, 1990, *The Conscience of the eye: The design and social life of cities*. New York: Alfred A. Knopf.
- Soja, E., 2000b, Putting cities first: remapping the origins of urbanism. In G. Bridge and S. Watson (eds) *A Companion to the City*. Oxford: Blackwell.
- Stevenson, Deborah, 1992, Urban re-enchantment and the magic of cultural planning. *Culture and Policy*, 4 (2), 3-18.
- Stevenson, N. (ed.), 2001, *Culture and citizenship*. London: Sage.
- Stevens, Loise K., 2003, Spring, Using gap analysis as the foundation for economic development through arts and culture. *Economic Development Journal* 2 (2), 59-64.
- The Challenges of Pluriculturality in Europe*, 2000, Center for European Integration Studies (Susanne Baier-Allen, Ljubomir Čučić, eds.). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- The Unity of Diversity. Cultural Co-operation in the European Union*, 2000, Edited by The Parliamentary Group of the PSE European Parliament. Florence: Angelo Pontecorboli Editore.

- Todorova, Marija, 1999, *Imaginarni Balkan*. Beograd, XX vek.
- Tomlinson, J., 1999, *Globalization and Culture*. Cambridge, Polity.
- Understanding of Europe*, 1995, Training in cultural awareness and Its Peoples and Cultures. Brussels: Europublic.
- Urry, J., 2000, City life and the senses. In G. Bridge and S. Watson (eds). *A Companion to the City*. Oxford: Blackwell.
- Walters, Kath, 1992, November, *Reshaping the city environment: New partnership between artists, planners and urban communities are helping reclaim the streets for those who live in them*. Habitat Australia: Australia Council.
- Westwood, S. (ed.), 1997, *Imagining Cities*. London: Routledge.
- Wallerstein, I., 1991, *Geopolitics and Geoculture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ward, Stephen, V., 2004, February, *Planning and urban change*. London: Sage publications Ltd.
- Warpole, Ken, 1992, *Towns for people: Transforming urban life*. Milton Keynes: Open University Press.
- Wates, N, and Knelt, C., 1987, *Community architecture: how people are creating their own environment*. London: Penguin.
- Watson, S., 1999, Differences in cities in transition. In B. Blanke and R. Smith (eds.) *Cities in Transition: New Challenges, New Responsibilities*. London: Macmillan.
- Zukin, Sharon, 1995, *The Cultures of Cities*. New York: Blackwell.
- Young, G, Clark, I, and J. Sutherland, 1995, *Mapping culture: A guide for cultural and economic development in communities*. Commonwealth Department of Communications and the Arts.

Одбрана библиографија

- Agenda 21 for culture. An undertaking by cities and local governments for cultural development*, 2004, www.agenda21culture.net, Ajuntament de Barcelona, Barcelona
- Bianchini, Franco, 1993, *Cultural Policy and Urban Regeneration: The West European Experience*, Manchester: Manchester Untied Press.
- Bianchini, F. & Bloomfield, J., 2001, *Cultural citizenship and urban governance in Western Europe*, in N. Stevenson (ed.) *Culture and Citizenship*. London: Sage.
- Bloomfield, J. & Bianchini, F., 2004, *Planning for the Intercultural City*, www.comedia.org.uk, Comdeia, Stroud.
- Borja, Jordi and Castells, Manuel, 1997, *Local y global. La gestion de las ciudades en la era de la informacion*, Madrid.
- D'Angelo, Mario; 2002, *Cultural Policies in Europe. Local Issues*. Strasbourg, Council of Europe Publishing (www.book.coe.int).
- Evans, Graeme, 2001, *Cultural planning: An urban renaissance?* London; Routledge.
- Fisher, Rod & Fox, Roger, 2001, *Culture and Civil Society: New Relationship with the Third Sector*. Strasbourg: Council of Europe Publishing (www.book.coe.int).
- Greffé, Xavier, & Pflieger, Sylvie, 2005, *Culture and Local Development*. Paris: OECD Publishing.
- Hawkes, John, 2001, March, *The fourth pillar of sustainability. Culture's essential role in public planning*, Melbourne: Cultural Development Network <http://www.cultureandheritage.govt.nz/cwb/>.
- Holden, John, 2006, *Cultural value and the crisis of legitimacy: Why culture needs a democratic mandate*, <http://www.demos.co.uk/files/>. London: Demos.
- Hurstel, Jean, 2006, *Réenchanteur la ville*. Paris : l'Harmattan col. Carnets de Ville.
- Ilczuk, Dorota, 2001, *Cultural citizenship: civil society and cultural policy in Europe*. Amsterdam, Boekmanstudies / CIRCLE.

- Landry, Charles, 2000, *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. London: Earthscan Publications Ltd.
- Landry, Charles, Greene, L., Matarasso, F., 1996, *The art of Urban Regeneration: Urban Renewal through cultural activity*. Stroud: Comedia.
- Matarasso, Francois, 1997, *Use or Ornament? The Social Impact of Participation in the Arts.*, Comedia, Stroud.
- Matarasso, Francois, 1999, *Towards a Local Cultural Index, Measuring the Cultural Vitality of Communities*. Comedia, Stroud.
- Mercer, Colin, 2002, *Towards cultural citizenship*, Swedish International Development Cooperation Agency; Upssala: Gidlunds förlag.
- Mundy, Simon, 2000, *Cultural Policy: A Short Guide*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Robinson, Jill (ed.), 2005, *Eurocult 21 – Integrated Report*. Helsinki: Lasipalatsi Media Centre.
- Throsby, David, 2001, *Economics and culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- UNDP, 2004, *Cultural Liberty in Today's Diverse World – Human Development Report 2004*, United Nations. New York: United Nations Publications.
- Weeda, H., Smithuijsen, C. and Suteu, C. (ed.), 2005, *The Arts Politics and Change: Participative Cultural Policy-Making in South East Europe*. Amsterdam: Boekmanstudies – European Cultural Foundation ECUMEST.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

352:008]:061.2(4)
352:304.4]:061.2(4)

ПАСКАЛ и Руиз, Жорди

Водич за граѓанско учество во развојот на локалната културна политика во европските градови / Жорди Паскал и Руиз, Сањин Драгојевиќ ; [вовед Филип Диташир ; предговор Корина Шутеу ; превод од англиски јазик Мимоза Гугуловска]. - Скопје : Мултимедиа, 2008. - 134 стр. : граф. прикази ; 22 см

Фусноти кон текстот. - Предговор: стр. 5. - Вовед: стр. 9-18. -
Библиографија: стр. 132-134

ISBN 978-9989-2235-2-5

1. Драгојевиќ, Сањин [автор]. - I. Pascal i Ruiz, Jordi види Паскал и Руиз, Жорди

а) Локална управа - Културна политика - Невладини организации -

Европа

COBISS.MK-ID 72059402

Воспоставувањето на проактивно, одговорно граѓанство и поттикнувајќи го граѓанското учество во европското градење на политики најлесно е да се активира на локално ниво.

Политиките развиени и воведени на локално ниво го засегаат непосредното лично животно окружување на европските граѓани. Припаѓајќи ѝ на Европа како и развивањето на одредени „лични сопствености“ на Европската заедница како заедничка политика на нејзините граѓани прво и пред сè треба да започне блиску до нашите срца и мисли, а оттука и на локално ниво на донесување на одлуки.

Ова додава дека политичките одлуки донесени на нивото на Европската заедница и европските вредности совршено рашиерни вдолж континентот исто така треба да ги имаат предвид и локалните културни политики.

Во оваа книга, двајца познати експерти, Жорди Паскал и Руиз и Сањин Драгојевиќ, ја истражуваат идејната рамка и теориите на граѓанското учество во развојот на локалните културни политики и механизмите како учеството да биде остварено на нивото на градот.